magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2017

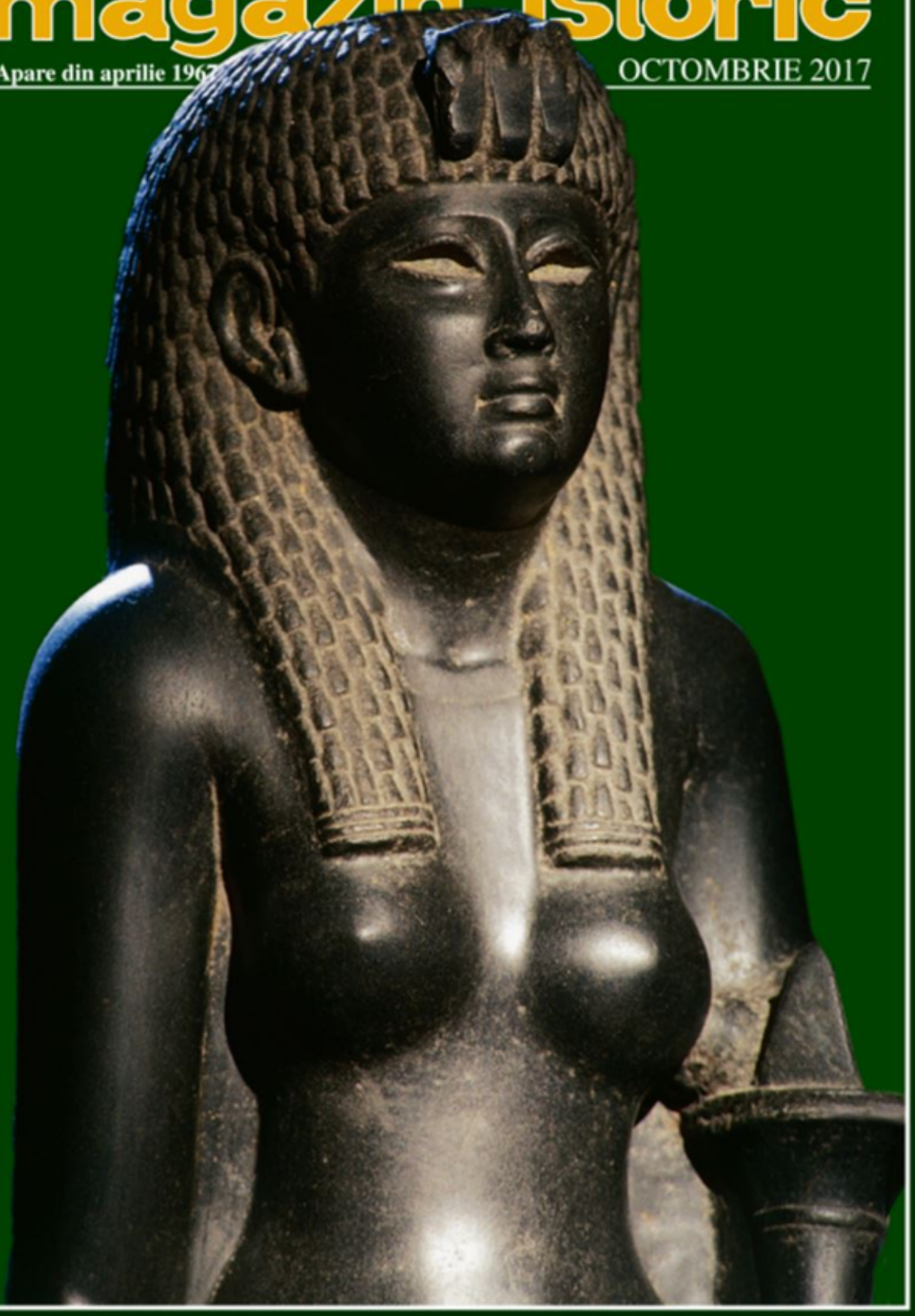

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2017

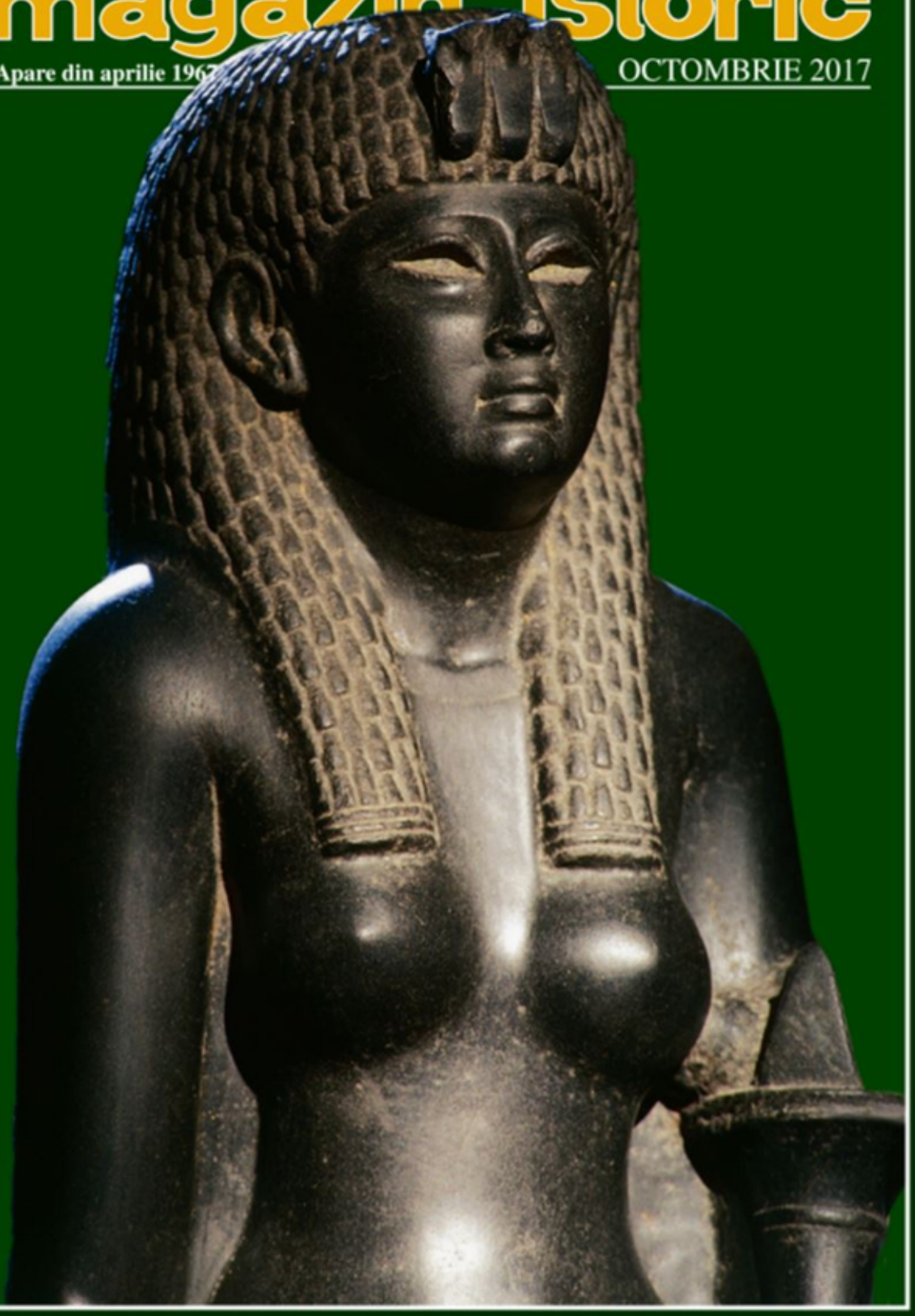

SUMAR octombrie 2017

4 Formă fără fond
N. SUȚU

5 Maramureș, o țară arhetip
I.-A. POP

INEDIT

11 Din Fălticeni, despre abdicarea țarului
A. GOROVEI

EXCLUSIVITATE

14 Ce ar fi fost dacă…
Anul 1917 în Rusia, analiză contrafactuală
A. VL. ȘUBIN

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

19 Șuete cu liderii bolșevici
M. HARRISON

♦

23 A patra putere… falsă
T. STĂNESCU-STANCIU

28 Soldați de duminică și puști de cauciuc
Centenarul bătăliei de la Passchendaele
A.-S. IONESCU

33 Civilizația chineză, la izvoare
A.E. BUDURA

39 Fotbal cu… diplomație
Întâlnirile interbelice ale naționalelor din România și Turcia
P.N. CONSTANTIN

CRONICI DE FAMILIE

42 „Nae Taie Paie“ și urmașii
P. REZEANU

♦

46 Despre batiste și bere la București
Călătorul ceh Josef Štolba
A.I. IONESCU

50 Misterul sarcofagului 50
Unde-și doarme somnul de veci fiica lui Ștefan cel Mare
M.A. CIOBANU

magazin istoric

Anul L – serie nouă – nr. 10 (607)
octombrie 2017

www.magazinistoric.ro
e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Cleopatra, a VII-a a Egiptului, a devenit principala țintă a campaniei de dezinformare duse de Octavian (63 î.H. – 14 d.H.). Obiectivul vizat era discreditarea adversarului său, Marc Aureliu. Cum acesta avea încă mulți susținători și nu putea fi descris ca un monstru, atacurile s-au îndreptat împotriva străinei care amenința valorile fundamentale romane! Statuie din bazalt negru, Muzeul Ermitaj

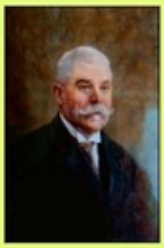

2 N.T. Popp (Nicolae T. Popp sau Nae Taie Paie, cum îi spuneau adversarii politici) a fost o personalitate de prim rang a Craiovei între 1880 – 1920; om politic (senator de drept), moșier, bancher, publicist și mai ales mare negustor de cereale, „înainte de Primul Război Mondial cucerise Dunărea de la Viena la Sulina în comerțul cu grâne transportate cu șlepurile“, scria C. Argetoianu

3 Glykon, zeitate cu puteri magice legate de fertilitate, cu înfățișare de șarpe, aparținând mitologiei romane (secolul al II-lea); statuetă descoperită pe teritoriul orașului Constanța și aflată la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie al orașului

4 Venerându-și trecutul, China este brăzdată de numeroase șantiere arheologice, de mare întindere, ce oferă generos cercetătorilor vestigii despre unul dintre marile centre de cultură ale umanității. Dinastia Yin Shang (sec. XVI – XI î.H.), considerată o vreme legendară, s-a dovedit a fi – în urma descoperirilor arheologilor din Golful Lunii, provincia Sichuan, și din situl Yinxu, provincia Henan – prima cu o existență reală, documentată istoric, stabilindu-i-se, cu ajutorul inscripțiilor de pe oasele de divinație, inclusiv succesiunea regilor. O ilustrăm prin două artefacte de bronz: o mască, având ochi și urechi supradimensionate, și un elefant

Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155, Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

CORESI
Tipărit la CNI „CORESI" SA

UN HAOS TOT MAI DE NEPĂTRUNS

NICOLAE SUȚU

Am ținut să dăm aparența unui stat solid constituit în toate ramurile, fără să luăm în seamă nici cheltuielile, nici limita impusă nevoilor noastre de moravuri și de starea civilizației noastre.

Am format corpuri din toate armele și în fiecare an am mărit bugetul de război, l-am urcat la mai mult de 40 de milioane de franci și am ajuns să avem o armată care înghite un sfert din venitul Principatelor și totuși e prea puțin numeroasă, nepregătită pentru război, neluminată în strategie ca să se gândească să se opună vreunei puteri europene, fie chiar și Turciei, și mult prea numeroasă pentru trebuințele interne.

Avem o jandarmerie care nu păstrează din această instituție tutelară decât numele. Jandarmii din capitalele de județ nu-s de fapt decât portărei care duc depeșele, în vreme ce satele rămân cu totul lipsite de poliție, de supraveghere administrativă.

Am creat consilii comunale, destul de costisitoare pentru comune, iar cei care le compun – țărani inculți – nu știu nici să scrie, nici să citească, nu înțeleg nimic din regulamentele ce li se impun, nici din îndatoririle ce li se pretind, făcând pentru toate apel la notar, recrutat în mod obișnuit dintr-o cârciumă și care de fapt e singura autoritate a comunei, nedându-se în lături să abuzeze de poziția sa.

Am înmulțit la nesfârșit numărul amploaiaților și al birocraților. Pretutindeni avem ingineri, subingineri, conductori, arhitecți, silvicultori etc. Și n-avem nici poduri, nici șosele afară de cele construite sub vechiul regim, fără ostentație sau mari cheltuieli – și o bună parte din an comunicațiile sunt obligatoriu întrerupte, iar orașele stau îngropate în noroi și murdărie și sunt invadate de friguri întreținute de apele care băltesc și acoperă șanțurile și curțile caselor.

Pentru administrație și contabilitate am maimuțărit resorturile complicate luate din alte părți prin aglomerarea populației, marea varietate de materii impozabile, operații cadastrale, o mulțime de ordonanțe și de legi care reglementează cele mai neînsemnate raporturi ale vieții sociale și ne-am rătăcit ca-ntr-o pădure de nepătruns din Lumea Nouă. În cele din urmă ne-am încurcat în așa hal, că nu mai suntem în stare să încheiem un cont sau să închidem convenabil un exercițiu financiar.

În fine, am instituit un Senat, o Cameră Electivă, un Consiliu de Stat, o Curte de Conturi, consilii județene, camere de agricultură și comerț toate ce au națiunile ale căror obiceiuri sunt pregătite de veacuri să asimileze aceste forme complicate; în general nouă ne lipsesc oamenii capabili nu numai de a pune în practică atari instituții, dar să le și înțeleagă, să le sesizeze însemnătatea, într-un cuvânt, să înlăture instinctele egoiste, pasionate și interesate – singurele mobile ale voinței și acțiunilor noastre –, spre a nu avea în vedere decât omul și interesul public.

Într-o lungă perioadă de șase ani Adunarea a dovedit ce poate. Chemată într-o vreme de criză și de transformări politice la nobila sarcină a regenerării țării, a punerii bazelor prosperității și viitorului ei, n-a făcut decât să răstoarne guvernul, oricare ar fi fost el, să provoace lupte înverșunate și interminabile cu puterea executivă, fără să fi știut, timp de șase sesiuni în întregime pierdute pentru țară, să facă cel mai mic pas spre organizarea internă. Totuși, în acest interval, Adunarea a fost reînnoită de patru ori; aproape o sută de miniștri, luați din toate nuanțele evantaiului politic, s-au succedat fără a fi lăsat în urma lor decât un haos tot mai de nepătruns.

(*Memoriile Principelui Nicolae Suțu, mare logofăt al Moldovei, 1798 – 1871*), Editura Humanitas, 2013, traducere din franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta Filitti)

53 **Un prelat revoluționar**
Ștefan Moldovan
V. MĂRCULEȚ, A. DOBOȘ

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

58 **Ceasul casei**
G. ROȘU

DICȚIONAR ISTORIC

61 **Peroj**
I.G. ANDREI

♦

65 **Milenii, secole și o lună într-o pagină**

66 **50 ani în 50 întrebări**
Câștigătorii concursului

67 **Primul ambasador american la Hitler**
M. MANEA

72 **Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori**
Caius Brediceanu despre tratativele de pace de la Paris, 1919
G. FILITTI

IUBIRI CELEBRE

77 **Libertina Veneție încorsetată de convenții sociale**
F. DOLGHIN

♦

81 **Umorul pe post de gaz turnat pe foc**
Revista „Furnica“ despre 1907
I.-C. PETCU

88 **Prahova proantantistă**
C.V. BĂJENARU

EVENIMENT

91 **Carte frumoasă, cinste cui te-a scris!**
Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric

HOOVER INSTITUTION

93 **Șoferul Legației din Buenos Aires alege libertatea**

RUBRICI

85 **În București, acum 50 ani**

64 **Pentru biblioteca dumneavoastră**

57; 94; 95
Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

Alte astfel de țări românești nu s-au putut constitui în unități mai mari în nume românesc și cu elite românești în frunte, ajungând să fie cuprinse în state străine, în care conducerea politică nu era românească. Dar Țara Românească și Moldova s-au format de la început în numele poporului pe care-l adăposteau, printr-o îndelungată evoluție pe linia unificării și a trecerii de la sat la stat. Numai în nordul României se află câteva astfel de țări vechi, intrate în memoria colectivă: a Maramureșului, a Lăpușului, a Codrului, a Chioarului, a Oașului, a Silvaniei (Sălajului), a Năsăudului etc.

Harta josefină a Maramureșului, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea

În acest lung șir al țărilor țării se află câteva care sunt creatoare sau generatoare de țări. De exemplu, credem că Țara-voievodat a lui Litovoi – situată cu axa pe Valea/Văile Jiului/Jiurilor din Transilvania și Oltenia – își are nucleul în Țara Hațegului, de unde a pornit această dinastie de voievozi, coborâți de pe Jiuri pe Jiu în jos. De asemenea, Negru Vodă (Radu Negru) și însoțitorii lui au descins din Țara Făgărașului și au dat un impuls procesului de închegare politică a Țării Românești. Nobilul (de origine cnezială) Dragoș și voievodul Bogdan de Cuhea, cu cetele lor maramureșene, au ajutat la formarea Țării Moldovei. Țara Românească odată constituită și-a asumat, la rândul ei, misiunea de reconstituire a unității politice a poporului al cărui nume îl purta, formând până la urmă țara cea mare, România. Secole la rând, regiunea intracarpatică (Transilvania, Maramureșul, Banatul) a fost nu numai un rezervor etnic românesc, din care se revărsa preaplinul peste munți și spre margini, dar și un rezervor politic, un potențator de organizare politică, în urma presiunilor Regatului Ungar cuceritor.

Țăran din Maramureș, acuarelă, 1819

Urmează să analizăm mai în detaliu cazul Țării Maramureșului, formată ca nucleu de latinitate printre dacii liberi, după ce populația romanizată din fosta provincie Dacia s-a putut extinde spre nord, prin „roire", în căutarea unor pământuri roditoare, a unor pășuni bune, a sării, a metalelor neferoase etc.

Prima informație documentară despre Maramureș se află într-o diplomă din 1199, prin care regele Emeric al Ungariei îl răsplătește pe comitele Laurențiu cu o moșie în comitatul Sopron, pentru merite credincioase și mai ales pentru ajutorul dat cu prilejul unui accident petrecut *in Maramorisio, tempore vanationis* („în Maramureș, în timpul unei vânători"). Pe atunci, Maramureșul apărea ca entitate distinctă de Ungaria și situată în afara ei, spre est și nord-est. Progresele teritoriale ale Regatului Ungar spre nord-est s-au făcut în multe etape. În secolele al X-lea – al XI-lea, marginile țării și apoi regatului (marcate prin prisăci sau porți – în latină *indagines,* adică întărituri sumare din vegetație deasă, șanțuri, pietre, stâlpi de lemn, etc.) erau la zona confluenței Someșului cu Tisa. Regiunile de pe versantul de miazăzi al Carpaților Nordici, din Zips (azi în Slovacia) până în Maramureș, reprezentau o „pădure" de dincolo de hotare, despărțind Ungaria de Polonia. Ugocea, vecină cu Maramureșul, nu era încadrată în Ungaria nici în secolul al XII-lea. După 1200, apar primele așezări de oaspeți regali în sudul Ugocei. În 1261, dijmele (decimele ecleziastice ale) populației din Ugocea și Bereg sunt date

MARAMUREȘUL ÎNTRE ȚĂRILE ȚĂRII

Academician IOAN-AUREL POP

România este o țară de țări, mult mai mult și, adesea, în sensuri diferite decât alte state. Firește, mai toate statele europene au în componența lor variate provincii istorice, cu nume sugestive, încărcate de istorie. Acest gen de provincii istorice, ținuturi, teritorii, cu mai multă sau mai puțină încărcătură politică veche, se cheamă, de regulă, în românește, țări. În limbajul curent, se spune că România este formată din trei țări – Țara Românească, Moldova și Transilvania –, dar, de fapt, acestea, la rândul lor, sunt suma altor țări, mai mici, în cadrul cărora se află altele și mai mici ș.a.m.d. Ele își au originea, credem, în acele nuclee de putere rămase de pe urma retragerii aureliene și a dezorganizării Imperiului Roman, numite de Nicolae Iorga, așa de sugestiv, „Romanii populare". S-ar putea chema foarte bine și Terrae Romanae **(Țări Române), potrivit unei denumiri atestate pe alocuri în romanitatea târzie, după destrămarea Imperiului Roman. Erau insule de latinitate și de organizare a comunității conform modelului statului și dreptului roman, conservate în ciuda impunerii unor vremelnice alcătuiri „barbare" (ale populațiilor migratoare). Ulterior, aceste organisme politice, numite prea pretențios regate sau imperii, s-au destrămat, iar romanitatea, asimilând unele influențe și modele lăsate de acești nou-veniți, s-a întărit și a învins.**

În total, sunt câteva zeci de astfel de țări mărunte românești care formează țara cea mare. Ele au suferit în timp procese de coagulare, sub felurite forme, constituind până la urmă cele două state medievale consacrate sau cele două „libertăți românești", cum le-a numit tot Nicolae Iorga. Ele au conservat, organizat și apărat ființa poporului român. De exemplu, Țara Românească este formată din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. Oltenia, aproape confundată prin secolul al XIII-lea cu Țara Severinului (*Terra de Zeurino*), era compusă din voievodatul lui Litovoi, care cuprindea, la rândul său, Țara Hațegului, țările-cnezate ale lui Litovoi, Ioan și Lupu (Fărcaș) etc. Familia voievodală a Olteniei (Țării Severinului) i-a avut în frunte atunci, în ordinea de succesiune, pe Litovoi I, Litovoi al II-lea și Bărbat, înainte ca regiunea să fie înglobată în Țara Românească, care s-a afirmat ca stat independent în prima parte a secolului al XIV-lea.

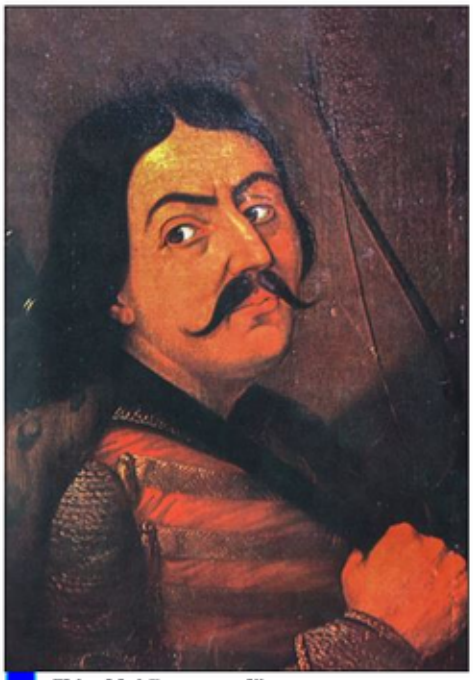

Chipul lui Dragoș vodă, portret din secolul al XIX-lea

formau câte un cnezat de vale. Toate cnezatele de vale la un loc alcătuiau voievodatul sau țara. Până spre 1400, Țara Maramureșului era condusă de un voievod, ales de adunarea cnezilor țării, întrunită periodic pentru rezolvarea chestiunilor politice, militare, administrative. Prin introducerea de către regalitate a comitatului (în secolul al XIV-lea), funcționau instituții paralele, autoritatea comitelui suprapunându-se peste cea a voievodului. După depășirea crizei de la stingerea dinastiei Arpadiene și de la venirea noului rege, Carol Robert de Anjou (1308 – 1342), amestecul Regatului Ungar în Maramureș a ajuns să fie tot mai mare. Dorința regelui ungar era să transforme voievodatul Maramureșului într-o unitate administrativă de model occidental, ca în restul regatului. Astfel, izvoarele consemnează, pe de o parte, realități vechi românești: voievodul ales de adunarea cnezilor țării; cnezii români proprietari de moșii din vechime (*ab antiquo*), după dreptul obișnuielnic cnezial (*ius keneziale*); credința răsăriteană și biserica ortodoxă cu lăcașuri, în cea mai mare parte, de lemn; locuitorii români din sate; satele așezate pe văi etc.; iar pe de altă parte, realități noi, aduse de Regatul Ungariei: comitatul condus de un comite numit de rege; nobilii dăruiți de rege – de fapt confirmați – cu posesiuni; credința și biserica catolică; coloniștii aduși dinspre vest ca „oaspeți" urbani (maghiari și germani) sau veniți dinspre nord ca țărani (ruteni); târgurile regale; dările și taxele; bisericile catolice de piatră; jurisdicția ierarhiei catolice etc.

Toate aceste realități noi, laice și ecleziastice, au tulburat vechea ordine a Țării Maramureșului. Românii și instituțiile lor s-au văzut stânjeniți în organizarea lor de aceste presiuni și imixtiuni, de oameni noi, de altă limbă și credință, de obiceiuri noi, de reguli noi, neobișnuite. Cel mai mult și mai direct a fost afectată elita Țării (Voievodatului) Maramureșului, formată din cnezi, adică din stăpânii de pământ și de oameni. Stăpânirea cnezilor nu fusese contestată, secole la rând, de nimeni și se exercita în virtutea cutumei, a dreptului tradițional nescris. Acum, în secolul al XIV-lea, mai ales odată cu domnia celui de-al doilea rege de Anjou Ludovic I (1342 – 1382) , regulile stăpânirii se modifică radical: stăpânirea pământului urmează să se facă exclusiv pe baza serviciilor fidele aduse regelui și a eliberării diplomei regale (a actului scris); singurii stăpâni laici de pământ trebuia să fie nobilii; nobilii trebuia să fie sau să devină catolici etc. În aceste condiții, feudalitatea (elita) Maramureșului (formată din cnezi, în frunte cu voievodul lor), fiind în secolul al XIV-lea aproape exclusiv românească, s-a împărțit în două: o categorie care considera că adaptarea la noile reguli era nu numai de dorit, dar era chiar esențială pentru ca românii să poată rămâne pe mai departe stăpâni și să nu fie înlocuiți cu nobili străini; o altă categorie care milita pentru opoziție și pentru rezistență, susținând că numai păstrarea vechilor rânduieli poate salva proprietatea, organizarea și puterea românilor. Exponenții primei categorii

Regele ungar Ludovic I de Anjou

episcopiei din Agria. Aceleași comitate sunt numite în 1271 „foste păduri regale". Astfel, presupunem că, la 1199, a fost vorba despre o expediție vânătorească și, poate, militară în Maramureș, adică în afara regatului, una dintre acele expediții care au precedat în veacurile al XI-lea și al XII-lea extinderea efectivă a regatului.

La 1231, regele Andrei al II-lea acorda familiei comitelui Toma pădurile Chicuș (*Keykus*) și Finteuș (*Fenteus*), la sud de Maramureș, pe versantul sudic al Munților Gutâi și Țibleș, în Țara Lăpușului, până spre Someș. La 6 ianuarie 1272 regele Ștefan al V-lea era în *Maramurissio* și emitea de aici o diplomă. Prima pătrundere efectivă a autorității regale în Maramureș se petrecea cam tot atunci, când se emitea o diplomă privind Viscul familiei Hontpazmany-Ujhely. Teritoriul ocupat atunci lângă Visc de această familie era alipit comitatului Ugocea. Maramureșul nu era încă organizat. Primii coloniști străini sau „oaspeți" (*hospites*) catolici (germani și maghiari) vin în Maramureș după 1271, dar așezările date lor le avem consemnate abia în secolul al XIV-lea, fiind vorba de Hust, Visc, Teceu și Câmpulung. Sighetul este mai recent, fiind creat ca târg pentru „oaspeți" abia la începutul secolului al XIV-lea. Pentru acești „oaspeți" s-au alcătuit, natural, parohii catolice și s-au construit biserici de piatră.

Casă tradițională...

Instalarea de supuși catolici în regiune a adus în atenție chestiunea arondării ecleziastice. Jurisdicția religioasă a unei episcopii catolice în Maramureș datează abia din 1298, fiind vorba despre episcopia din Agria (Eger), în ciuda concurenței cu episcopia Transilvaniei. Disputa dintre episcopiile Transilvaniei și de Agria a continuat, semn că jurisdicția catolică era nouă în zonă. Cea mai importantă instituție laică era regalitatea, iar regele acționa în teritoriu prin trimișii săi personali, numiți comiți. Titlul de comite de Maramureș apare pentru prima oară în surse la 1303.

... și biserica din Budești Josani, ce datează din 1643, ambele mărturii ale tradiției artei lemnului

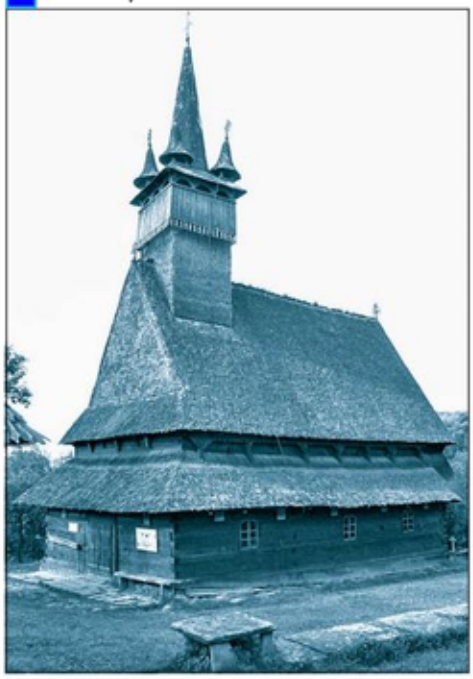

Cu toate aceste imixtiuni, stăpânirea efectivă a unui teritoriu de margine, de circa 10.000 km^2, cum era voievodatul Maramureșului, era dificilă. Pentru a o înlesni, regalitatea a decis, în afară de aducerea „oaspeților", favorizarea infiltrațiilor de ruteni (ucraineni) dinspre nord. Primele așezări rutene se întâlnesc în Maramureș la finele secolului al XIV-lea. Toate satele maramureșene care au ruteni sunt întemeiate începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea. Fenomenul crește în intensitate în secolul al XV-lea și ulterior, inclusiv prin înlocuirea populației românești din anumite așezări cu populație ucraineană. Între românii și rutenii maramureșeni este, sub aspect social, o deosebire fundamentală: toată feudalitatea stăpânitoare de pământ și de oameni este în secolul al XIV-lea românească, pe când niciun rutean nu este atestat ca stăpân de sat ori parte de sat în această vreme. Colonizarea ruteană în nord, pe văile râurilor, a fost decisivă în secolele XV–XVII. În secolul al XVIII-lea, partea Maramureșului de la nord de Tisa avea majoritate ucraineană.

Stăpânii Țării Maramureșului în Evul Mediu erau cnezii și voievozii români, cu satele lor aflate pe văi și în depresiuni. Cnezatele erau de sat și de vale. Cnezii mici stăpâneau părți de sate sau sate întregi, pe când cnezii mari aveau grupuri de sate (15 – 20), pe văile râurilor mai mari. Mai multe cnezate de sat

străinilor veniți în grupuri compacte: secuii și sașii. În Maramureș însă, fenomenul colonizărilor străine a fost mult mai restrâns decât în Transilvania, încât, până spre 1400, dar și ulterior, în tot Evul Mediu, cu foarte puține excepții, toți nobilii erau români (foști cnezi români) sau de origine românească și își stăpâneau vechile lor pământuri nu doar prin tradiție (ca înainte), ci prin acte scrise (confirmări) de la rege.

Din această nobilime românească rămasă stăpână în Maramureș, numai vârfurile sau numai cei cu funcții politice și administrative s-au maghiarizat profund, restul rămânând pe mai departe români, de condiție materială modestă, dar cu mândria ascendenței ilustre, voievodale. În vreme ce Transilvania, cu elită neromânească, a rămas, totuși, un voievodat, condusă până în secolul al XVI-lea de un voievod subordonat regelui și numit de rege, Maramureșul – cu toată structura și tradiția lui voievodală – a ajuns un simplu comitat. Nici în Transilvania și nici în Maramureș (deși aici, cum arătam, nobilimea era românească ori de origine românească), puterea, după impunerea autorității Regatului Ungar, nu s-a mai putut exercita în nume românesc.

Tot în jurul anilor 900, în Crișana apare consemnat un voievod (duce) numit Menumorout, de etnie necunoscută, supus împăratului de la Constantinopol. În Banat, un voievod numit Ahtum (și el cu etnie greu de definit) era atacat de cetele ungurești pe la 900; în oastea lui se găseau (în această ordine de enumerare) bulgari, români și pecenegi. În preajma Maramureșului, pe la 1200, existau districtul și cetatea Medieșu (azi Medieșu Aurit), lângă Satu-Mare, stăpânite de români. Acest ținut (cu cetatea pomenită) a fost cucerit de strămoșii unei nobile doamne numite Ecaterina, ajutați de un rege al Ungariei, „din mâinile românilor schismatici", nu cu mulți ani înainte de Conciliul General de la Lateran, din 1215.

În zi de sărbătoare, la biserică

Nici Moldova, situată la est de Maramureș, nu a fost un vid politic până la venirea lui Dragoș. Primele mențiuni despre românii moldoveni sunt de pe la 1150, când este consemnată așezarea de la Bolohovo (Volohovo), în nord. Formațiuni politice sunt pomenite în secolele XII–XIII. După organizarea voievodatului românesc de sub egida coroanei ungare și apoi a Moldovei independente, în secolul al XIV-lea, au mai funcționat, înspre sud mai ales, alte formațiuni, una dintre ele fiind condusă (până spre 1390) de voievodul Constantin (Costea). Planul ungar a fost să supună și Moldova, după modelul aplicat la vest de Carpații Orientali, în Crișana, Banat, Transilvania, Maramureș, dar acest plan a eșuat și a fost apoi adaptat noilor realități. Adaptarea s-a făcut prin aplicarea formulei vasalității voievozilor Moldovei față de regii Ungariei. Raporturile de suzeranitate-vasalitate se statorniceau între parteneri liberi și, în multe privințe, egali – de regulă, unul mai puternic și altul mai slab –, pe baza contractului vasalic, în care funcționau drepturi și obligații reciproce, inclusiv libertatea vasalului de a rupe contractul, dacă suzeranul îl încălca. Vasalitatea nu afecta, din punct de vedere intern, autoritatea domnilor Moldovei, care s-au intitulat în întreg Evul Mediu principi suverani, „din mila lui Dumnezeu". Firește, din partea ungară s-au înregistrat anumite încercări de limitare a acestei autocrații.

În comparație cu toate voievodatele sau țările românești cuprinse în Regatul Ungariei, Maramureșul are avantajul de a fi o „relicvă" sau un martor, bun de folosit ca model. Cu alte cuvinte – păstrând proporțiile și diferențele –, ceea ce știm, pe bază de documente clare, că s-a petrecut în Maramureș în secolul al XIV-lea, legat de impactul cu stăpânirea ungară, trebuie să se fi petrecut în celelalte formațiuni românești în secolele XI–XIII. Spunem aceasta, deoarece încadrarea în Regatul Ungar a Crișanei, Banatului și Transilvaniei s-a făcut mai timpuriu, prin anii 1000 – 1200, când documentele scrise erau mult mai rare, pe când Maramureșul este încadrat instituțional în noile structuri abia în secolul al XIV-lea.

(Continuare în p. 18)

sunt cnezii care s-au pus în serviciul regelui (Dragoș din Bedeu, Dragoș din Giulești etc.) și care au primit diplome de proprietate și de înnobilare (privilegii) pentru propriile pământuri, fiind numiți „supuși fideli ai noștri", pe când exponenții celei de-a doua grupări erau cnezii tradiționaliști care, în frunte cu voievodul Bogdan de Cuhea, au organizat rezistența armată, sub forma răscoalei extinse pe durata a două decenii (circa 1342 – circa 1363). Un nobil român numit Dragoș – din prima grupare – a devenit instrumentul regelui ungar în luptele duse contra tătarilor și în fondarea micului voievodat al Moldovei, supus Ungariei și jucând rolul unei mărci de apărare, al unui avanpost spre est al regatului. Prin 1359 sau cu ceva înainte, elita și populația Moldovei s-au revoltat contra stăpânirii Regatului Ungar, dar o oaste trimisă dinspre apus a restabilit ordinea, contribuind la „reașezarea țării noastre moldovene" (*restauracio Terre nostre Moldavane*), cum spune documentul regal, emis la începutul anului 1360. Dar Țara Moldovei nu s-a liniștit, așa că, după eșecul rezistenței din Maramureș, gruparea lui Bogdan – declarat „infidel notoriu al regelui" –, circa 100 – 200 de cnezi, trece, prin anii 1363 – 1364, munții spre est, îi alungă de la putere pe urmașii lui Dragoș și fondează, cu ajutorul potentaților români locali, Țara Moldovei independente, rupte (cel puțin pentru un timp) de Ungaria. Urmașii lui Dragoș revin în Maramureș, primesc proprietățile confiscate de la Bogdan și rudele sale, întemeind o mare familie nobiliară ungară de magnați, familia Dragfy. Bogdan și ai săi vor întemeia familia domnitoare (monarhică) a Moldovei, cunoscută în istorie și ca dinastia Mușatinilor.

Țara Maramureșului devine, în chip oficial, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, comitatul bine organizat Maramureș. Ea continuă însă, datorită cutumei și structurilor sale românești, să fie numită în tot Evul Mediu Țara Maramureșului (*Terra Maramarosiensis*). Vreme de câteva decenii, până spre 1400, comiții de Maramureș, recrutați, de regulă, dintre Drăgoșești, continuă să fie numiți în actele latine oficiale și voievozi, pentru că așa îi cunoștea poporul, care le da ascultare în calitatea lor de voievozi, nu de comiți. Comiții erau pentru rege și autoritățile ungare, pe când voievozii erau pentru oamenii locului, pentru români. Ca să evite opozițiile, dezordinile și revoltele, autoritățile au preferat să tolereze o vreme dacă nu instituțiile, măcar denumirile de instituții românești. Totuși, formele cele noi s-au impus, deși fondul de odinioară a rămas: aproape toți nobilii maramureșeni erau foști cnezi sau membri ai vechilor familii cneziale și își stăpâneau aceleași vechi moșii (cnezate, chemate acum, în latinește, și posesiuni), oficializate în secolele al XIV-lea și al XV-lea prin înscrisuri primite de la rege (confirmări de stăpânire), în urma serviciilor militare.

Transilvania, adică regiunea intracarpatică situată la sud de Maramureș, formată pe la anii 900 tot din voievodate românești și româno-slave, a avut o soartă asemănătoare și diferită în același timp. În colțul nord-vestic al acestei Transilvanii (prin județele Cluj și Sălaj de azi) este pomenit, pe la anul 900, voievodul român Gelou, care domnea peste români și slavi. În Transilvania însă, cucerirea străină s-a produs mai devreme ca în Maramureș, prin secolele XI–XIII, iar instituțiile Regatului Ungar s-au impus mai violent și mai profund. Aici, în Transilvania, mai ales în zonele deschise, foarte puțini cnezi și voievozi români s-au putut pune în slujba regelui ca să rămână pe mai departe stăpâni. De aceea, majoritatea nobilimii transilvane s-a format din familii ungare, aduse dinspre apus și dăruite cu pământurile confiscate de la localnici. O altă parte a pământurilor locale stăpânite de români, slavi, pecenegi etc. – au fost date

Monumentul lui Bogdan din Cuhea

Casa din Fălticeni a cărturarului Artur Gorovei

ții nu mai lucrează, că lucrătorii au fost demobilizați.

Considerăm și acest zvon ca o cursă întinsă de spionii ruși, ca o operă a Secției III [a Marelui Stat Major Rus], ai cărei reprezentanți mișună pretutindeni. Dar e adevărat; jurnalele confirmă revoluția din Petrograd. Se înțelege că se scrie și unii cred că poporul s-a revoltat pentru că guvernul rusesc e moale, că nu conduce războiul cu energie și poporul voia război până la victoria finală etc. etc.

Se aruncă și în spinarea poporului din Petrograd aceleași sentimente pe care nu le-a avut, nu le are și nu le va avea, precum „patrioții" noștri din București au făcut cu obijduitul nostru popor românesc.

Nu știu ce gândesc rușii de la noi despre revoluție; știu însă că românii noștri au rămas indiferenți. Pe ai noștri nu-i mișcă, posibil pentru că nimeni nu are de câștigat, nici de pierdut personal nimic. O singură preocupare au și ei, în legătură cu revoluția: dacă prin aceasta se apropie pacea. Dar cum va fi această pace, acesta e un lucru secundar.

O parte dintre ruși se manifestează pentru revoluțiune și au la piept câte o cordică roșie. Ce înseamnă aceasta? Nu știu rusește, nu pot întreba pe nimeni direct; mi se spune însă de către cei cari se înțeleg cu ei două versiuni: unii dintre purtătorii culoarei roșie spun că acesta este semnul că în țara lor este de acum răspublică, alții că ei, fiind socialiști, aderă la noul regim. Pe cine să crezi? Și pe unii și pe alții, pentru că acest eveniment trebuie să fi făcut atâta zăpăceală în mintea lor, încât nimeni nu are o vedere limpede.

Semnul acesta al revoluției nu-l poartă și ofițerii, decât cu foarte rari excepții; iar soldații cari se împodobesc cu el sunt în mare majoritate șoferii de la automobile.

Ofițerii ruși, cel puțin față cu noi, nu sunt tocmai limbuți; de la ei, nu poți afla nici știrile din comunicatele oficiale.

Cu toate acestea, ajung până la noi nemulțămirile lor în contra noului regim, care le-ar fi creat o situație personală neplăcută în ceea ce privește raporturile lor cu soldații.

După ordinele sosite, soldații nu ar mai fi datori să salute pe ofițerii lor decât în timpul serviciului; soldaților le este permis să intre în orice local în care, până acum, intrarea li era oprită, pentru a nu veni în contact cu ofițerii. Se spune că mulțime de soldați ar fi intrat în restaurantul ofițerilor, s-ar fi așezat la mesele lor, din care pricină aceștia au părăsit localul. Acest lucru, mai cu samă, a provocat murmur printre ofițeri, care țin întruniri și se zice că ar pregăti o contramanifestare.

Pentru unii dintre ofițeri, manifestația soldaților este îngrijorătoare: un căpitan de cazaci, găzduit de o cunoștință a mea, i-a mărturisit că-i e frică de soldați să iasă în stradă. De ce să-i fi fost frică? Se va fi zvonit ceva? Alții se întreabă dacă soldații vor voi să mai lupte.

Singurul nostru izvor de știri este ziarul *România*, organul oficial al Marelui Cartier.

Două fapte, pe care le cunosc personal, dovedesc de prisos cum nu au convingerea în sinceritatea acestei mișcări ofițerii ruși din această garnizoană.

Generalul de cavalerie Aleksei Alekseevici Brusilov (1853 – 1926), el însuși fiu de general, alături de generalii săi; Brusilov a trecut de partea puterii sovietice

Inedit

1917. ZILE DE RĂZBOI

ARTUR GOROVEI

Autorul, în 1914, cu trei ani înaintea evenimentelor, la împlinirea vârstei de 50 de ani (fotografie din arhiva nepotului, Ștefan Sorin Gorovei)

La 27 februarie/12 martie 1917, în Imperiul Rus (aflat în cel de al treilea an al participării la Primul Război Mondial), a început revoluția burghezo-democratică. La 15 martie țarul Nicolae al II-lea a abdicat, în aceeași zi formându-se un guvern provizoriu condus de prințul G.E. Lvov. Trupele rusești sub influența propagandei bolșevice au intrat în degringoladă, refuzând să mai lupte sau chiar pactizând cu inamicul. Pe frontul din Moldova, spațiile ocupate de trupele rusești se transformă, treptat, în adevărate culoare de trecere pentru armatele Puterilor Centrale, zone pe care unitățile militare românești nu le pot acoperi. Fostul aliat rus devine dacă nu un inamic în mod sigur un element de dezordine și nesiguranță, care face, în curând, imposibilă continuarea rezistenței.

Cărturarul fălticenean Artur Gorovei (1864 – 1951), folclorist și istoric apreciat în vremea sa, membru al Academiei Române, ne-a lăsat însemnări despre acele zile. O selecție din memorialistica sa inedită ca și unele date biografice am mai publicat în nr. 1 – 5/1992.

Erau amintiri din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și până la jumătatea veacului următor. Acum, prin intermediul acestor notații, ne aflăm în Fălticenii (Folticeni, scrie autorul) anului 1917. Tihna și tabieturile orășelului, unul dintre multele târguri moldovenești unde, aparent, nu se întâmpla nimic, sunt tulburate de prezența aliaților turbulenți, de nesiguranța și sărăcia existenței zilnice.

Să urmărim relatarea evenimentelor, cu precizarea că nu am mai marcat întreruperile din text. Manuscrisul se află în colecțiile Bibliotecii Academiei Române. Am păstrat unele particularități stilistice și ortografice ale autorului. Intervențiile în paranteze drepte ne aparțin.

● Ostașii ruși au ordin să nu-i mai salute pe ofițeri ● Apar și dispar cocardele roșii ● Căpitanul huiduit de soldați ● Ne întoarcem spre Regulamentul Organic ● Aviatorii fură găini ● Aeroplanul doborât aterizează liniștit

Martie. Se auzise prin oraș despre o mare mișcare revoluționară din Rusia. Nu am pus niciun temei pe aceste zvonuri din isvod rusesc. De când țara e ocupată de ei, de mai multe ori au circulat astfel de versiuni. Ni s-a spus – se înțelege, sub formă de comunicare confidențială – că revoluția a izbucnit, că fabricile de muni-

Exclusivitate

Așa cum am văzut în numărul trecut al revistei, autorul ne propune un exercițiu de istorie contrafactuală: cum ar fi arătat Rusia dacă traseul și esența evoluției evenimentelor din 1917 ar fi fost altele și, mai ales, dacă ar fi putut fi altele? Să-l urmărim în continuare.

Cu o voință de fier, Lenin este cel care, la 1 Mai 1917, va lansa lozinca „Toată puterea sovietelor!"

ALTERNATIVELE ANULUI 1917

ALEKSANDR VL. ȘUBIN
(Moscova)

Revoluția a deschis liberalilor accesul spre putere nu așa de simplu. Proiectul liberal s-a bazat înainte de toate pe „păturile cenzitare", ceea ce l-a făcut a fi elitarist. Iar un proiect elitarist în condițiile unei revoluții se lovește de speranțele maselor largi și se poate realiza, cel mai bine, cu ajutorul dictaturii. În 1917 liberalii nu au avut șansa să se poată baza pe această dictatură. Liberalii apărau modelul de societate bazat pe modernizarea capitalistă, pe afirmarea proprietății private, recunoașterea unei Rusii unite și indivizibile și susținerea unui „război până la victorie". În condițiile anului 1917 o asemenea politică trebuia amânată până în „vremuri mai bune".

Se părea că, drept rezultat al evenimentelor din februarie, apăruse o „dualitate a puterii", puterea simultană a guvernului și a sovietelor. „Dualitatea puterii" nu era decât un simbol al haosului și tulburărilor. Tot ea presupunea opoziția centrelor de putere. Dacă ele ar fi coexistat pașnic și s-ar fi sprijinit unul pe altul, ar fi fost vorba de o distribuire a împuternicirilor, nu de „dualitatea puterii". Regimul politic apărut se întemeia pe un acord între guvern și soviete, iar oponenții de stânga tocmai asta reproșau sovietelor, acest „conciliatorism".

Masele, scăpate de sub control

Alternativele acestei perioade sunt alternativele „conciliatorismului", centralismului politic, balansării între forțele liberal-burgheze și social-democrate.

Balansarea a permis numai măsuri politice direcționate spre lărgirea libertăților cetățenești, fără să se intre în textura socială a societății. În valul de mișcări revoluționare din luna martie guvernul liberal n-a marșat la transformări sociale. Ceea ce, în condițiile crizei sociale tot mai acute din orașe și ale aspirației țăranilor

Dezertori din armata rusă sub escortă

Trec pe stradă: un ofițer *moldovean* vorbește cu un amic al meu.

– Unde ți-i cordica roșie?, îl întreabă amicul meu.

Ofițerul răspunde foarte sincer:

– N-o pun; lucrurile încă nu-s limpezite și n-am gust să fiu mâne spânzurat.

Alta: un colonel, comandantul automobilelor, pentru a documenta modul cum a manifestat cu ocazia revoluției și pentru ca generalul Brussiloff să poată avea cunoștință că s-a supus *autorizației* de a propaga noua schimbare de regim, s-a fotografiat într-un grup cu ofițerii și șoferii, punându-și, cu această singură ocazie, cordica roșie. A treia zi vine la comandantul garnizoanei noastre și-i spune că din niște telegrame primite la garnizoana lor se pare că în Rusia bate alt vânt și-l roagă foarte mult ca, prin autoritatea lui, să facă să dispară de la fotograf orice urmă a imprudenței ce a făcut, să nu rămână niciun exemplar de fotografie și nici clișeul.

Abia s-a împlinit o săptămână și cocardele roșii au dispărut de pe piepturile revoluționarilor. Nu cumva, în adevăr, bate alt vânt în Rusia.

Un automobil rusesc se oprește în răspântie. Un ofițer învăluit cu o pătură peste cap e păzit de o santinelă. Conducătorul întreabă care-i drumul spre Cernăuți, automobilul pleacă.

Ofițerul e generalul von Keller, pe care-l duc în Rusia. Unii spun că ar fi refuzat să depuie jurământul de credință noului regim; alții că la Dorna, unde comandă acest general, s-ar fi descoperit că era în înțelegere cu comandantul nemțesc. Fapt cert însă este că armata lui Keller se retrăgea câte puțin, după cum făcea și generalul rus care comanda în valea Uzului.

Un incident penibil. În Strada Mare, un căpitan rus ordonă unei patrule să aresteze un soldat. Patrula refuză. Soldații ruși se adună în jurul căpitanului și-l huiduiesc.

Despre isprava [abdicarea] țarului, a cărui trădare nu are păreche în istoria omenirii, jurnalele noastre nu vorbesc nimic. Se înțelege că nu pot vorbi: cenzura nu ar permite și chiar dacă ar fi permis, șefii de partide, fiind diplomați, cari cred că au prevăzut toate când ne-au mânat spre dezastru, nu ar permite ei să se vorbească de un lucru care ar trebui să-i umple de groază.

Patrioții noștri, cari strigau „Să vie rușii!" și cari vedeau un erou în fiecare bețivan rus; cari aplaudau trupele de cazaci sălbatici și în orice înfrângere a trupelor rusești vedeau o „retragere strategică", își făcuseră un nou ideal din „organizarea" rusească și Marele Cartier General, entuziasmat de marii, bravii, bunii și onești noștri aliați, au creat și în armata noastră un grad corespunzător cu propurcicul rusesc, au făcut ajutor de sublocotenenți. Ne întoarcem iarăși spre vremurile Regulamentului Organic.

Organizarea în Rusia! Organizarea hoțiilor, da.

În manifestul guvernului provizor către poporul rus găsim o frază caracteristică. Se zice: „Sforțările eroice ale armatelor noastre sucombau sub povara crudă a *dezorganizărei interne*".

Generalul Feodor Arturovici Keller (1857 – 1918), care a rămas fidel țarului în februarie 1917, în mijlocul camarazilor

Și principele Carol, în interviul acordat unui gazetar de la *România*, întrăbat despre impresia ce i-a făcut-o marea împărăție, a binevoit să spuie că Rusia, după cum a constatat el, este un Infinit organizat!

Și *organizarea* aceasta a dus la marginea prăpastiei marea împărăție a țarului.

(Continuare în p. 52)

Demonstrație a invalizilor de război pe străzile Petrogradului, în aprilie 1917...

între eseri, menșevici și bolșevici, pe platforma adoptării urgente a reformei agrare, a participării muncitorilor la organizarea producției. În condițiile de război o mare importanță aveau încheierea urgentă a unui armistițiu și începerea unor tratative de pace, o pace fără anexiuni și contribuții. Expresia politică a acestei strategii a fost ideea răspunderii guvernului în fața sovietelor, ceea ce ar fi permis ieșirea din impas a unui guvern lipsit de răspundere (și, tocmai pentru că nu avea răspundere, nu avea nici sprijin) și în același timp lipsit de putere (incapabil să pună în practică ce hotăra).

Sovietele se sprijineau pe o rețea de organizații sociale la nivelul de jos al populației, răspândite în toată țara. Organizațiile de masă, apărute cu sutele sau ieșite din ilegalitate după revoluție, rar se autoadministrau. Încă nu luaseră conducerea în propriile mâini, ci preferau să-i controleze pe cei aflați la conducere și să exercite presiuni asupra lor. Sovietul din Petrograd, care avea cea mai mare influență politică, în primăvara și vara 1917, nu a acționat ca organ al puterii, ci ca organizație obștească cu autoritate: pregătea și făcea lobby pentru proiectele de hotărâri ale guvernului și organelor lui, coordona activitatea sindicatelor și comitetelor de fabrică, acționa asupra maselor prin apeluri și agitatori influenți. Câtă vreme guvernul venea în întâmpinarea (sau promitea că va veni) propunerilor sovietelor, câtă vreme straturile orășenești ale populației au fost de acord să se supună disciplinei sovietelor, acest sistem a stabilizat ordinea socială revoluționară.

Dar în condițiile crizei social-economice și radicalizării pretențiilor, pe de o parte, și, pe de alta, ale îndărătniciei liberalilor, timpul lucra împotriva socialiștilor moderați. Aripa liberală a guvernului a blocat până și propunerile moderate ale liderului eserilor, ministrul Agriculturii, V. Cernov, de limitare a dreptului moșierilor de a face tranzacții funciare, o amenințare pentru reforma agrară iminentă. În unele regiuni țăranii au început să ocupe pământurile moșierilor, s-au încăierat cu trupele Guvernului provizoriu, ceea ce i-a compromis pe eseri în ochii sătenilor.

Coaliția liberal-socialistă a devenit incompatibilă cu reformele sociale și a condus regimul din februarie spre catastrofă. Situația oamenilor muncii era tot mai rea, ceea ce alimenta radicalismul social, condus de bolșevici. În plan social, bolșevismul a devenit mișcarea nu numai a clasei muncitoare, ci și a categoriilor radicale de la orașe, a părții marginalizate a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, care voiau să-și schimbe radical situația socială. Nucleul de conducere al bolșevismului urmărea realizarea proiectului tehnocrat de modernizare industrializată forțată.

Pentru soarta revoluției o mare importanță a avut-o întoarcerea în țară a conducătorului bolșevicilor, V.I. Lenin. Cu arta lui politică și cu voința lui, el a plusat pe revoluția radicală. Fără el bolșevicii și menșevicii puteau pune la cale o uniune strânsă și chiar să se contopească într-un partid social-democrat, ceea ce ar fi slăbit forța de lovire a bolșevismului. Conducerea celor mai radicale categorii ar fi putut trece la anarhiști (ceea ce a constituit o amenințare pentru bolșevici la jumătatea anului 1917), iar caracterul organizatoric al unei asemenea forțe era extrem de redus. În același timp, fără Lenin ar fi avut mai multe șanse inițiativele adepților re-

... și dezarmarea trupelor generalului Kornilov, în august

1918, Țarskoe Selo. Aleksandr F. Kerenski, cel cu baston (1881 – 1970), cu generalul Lavr G. Kornilov (1870 – 1918)

de a primi pământul moșierilor, nu a contribuit la stabilizarea situației.

În martie–aprilie 1917 guvernul a încercat să concentreze în mâinile lui întreaga putere *de facto*, revenind la alternativa revoluției liberale, lăsată să-i scape în zilele lui februarie.

Când liberalii au luptat pentru putere cu autocrația, ei au fost de partea guvernului, răspunzător în fața Parlamentului. Dar, obținând puterea, Guvernul provizoriu a lipsit Duma de putere. Ceea ce a slăbit liberalismul, în condițiile în care programul lui, chiar și dincolo de acest ultim aspect, era în contradicție cu starea de spirit a maselor largi, cărora le putea fi impus numai cu forța.

S-a format atunci alternativa autoritar-liberală, opusă chiar și principiilor democratice moderate. Încă din zilele crizei din luna aprilie 1917 această alternativă a sucombat. Dar alternativele eșuate nu dispar ușor. Cea despre care discutăm s-a manifestat în mișcarea lui Kornilov, apoi în mișcarea albilor.

În primăvara lui 1917 în stânga revoluției s-a creat coaliția liberal-socialistă. În condițiile războiului, strângerea laolaltă a „tuturor forțelor vii ale societății" părea o rezolvare logică. Strategia de centru consta în unirea liberalilor de stânga cu socialiștii de dreapta pe platforma comună a libertăților cetățenești și a unor garanții sociale moderate. Această politică a suferit un eșec în Rusia lui 1917, dar în istoria mondială a veacului al XX-lea a avut un viitor frumos. Pe fundamentul ei social și de idei a crescut social-liberalismul, cu reformele lui Roosevelt, cu statul social, cu sistemul politic de manipulare a pluralismului elitarist, care s-a autointitulat „democrație". Gruparea de centru din Rusia s-a plasat și ea în cadrul „democrației", al cercului mai larg al socialiștilor și democraților. În jurul lui A. Kerenski s-au strâns adepții păstrării coaliției, la vremea când în partide influența guvernului Kerenski scădea, suportul guvernului se eroda. Sprijinindu-se pe aripa de stânga a cadeților și pe aripile de dreapta ale eserilor și mențevicilor, centriștii duceau Rusia spre Occident, în „familia popoarelor înaintate". Și ar fi putut să o ducă chiar dacă nu în familia, măcar la marginea ei, dacă revoluția s-ar fi încheiat. Dar ea abia începuse, masele largi cereau cât mai repede prefaceri sociale profunde. Maladia socială se croniciza, iar gruparea de centru social-liberală îi bloca tentativele de vindecare. În 1917 asta a făcut ca falimentul social-liberalilor să fie inevitabil. Straturile intelectualității, tehnocrației și vârfurilor muncitorilor care au mers pe mâna centrului s-au erodat și de la stânga și de la dreapta și, ceea ce este și mai important, nu au putut ține sub control masele radicalizate.

Lenin și revoluția radicală

Apariția în cursul revoluției a sistemului sovietelor a pus problema posibilei ei transformări în parte sau chiar fundament al unui nou regim social-politic. Alternativa sovietică a apărut în condițiile hegemoniei partidelor socialiste și a început să acționeze ca o formă rusească a suveranității poporului.

În câmpul democrației sovietice concurau trei alternative: centriștii, reprezentând interesele partidului de la conducere; centriștii de stânga, de la bolșevicii de dreapta până la mențevicii de stânga și eserii de stânga și uneori până la eserii de centru; radicalii de stânga, bolșevicii, în primul rând, care au imprimat cursul spre trecerea rapidă spre revoluția proletară, socialistă.

Aplicarea unor măsuri sociale cu sprijinul majorității oamenilor muncii (organizați în soviete sau nu) era posibilă în situația unui compromis

„Jos monarhia!" și „Trăiască republica!", scrie pe pancartele purtate de soldați

Samara, iunie 1918. Primul guvern provizoriu antibolșevic din Rusia (Komuci)

În condiții aproximativ asemănătoare, politica lui Lenin a mers spre totalitarism, dictată de atașamentul lui față de modelul marxist al societății comuniste, cu centralismul planificat al economiei. Puterea s-a concentrat numai în mâinile marxiștilor radicali. La început de iulie (în timpul crizei din iulie), la început de septembrie (imediat după înfrângerea lui Kornilov) și în noiembrie (tratativele de creare „a unui guvern socialist omogen"), bolșevicii ar fi putut fi încă atrași într-un guvern socialist de stânga, care se sprijinea pe soviete.

O asemenea variantă de evoluție a evenimentelor ar fi influențat poziția partidului bolșevicilor. Răspunderea unui partid atras într-o coaliție de dreapta îl face și mai de dreapta, și mai temperat. Crearea unui guvern sovietic de centru-stânga ar fi accelerat reformele sociale, ceea ce în timp ar fi detensionat situația în momentul hotărâtor al alegerilor și al convocării Adunării Constituante.

În toate cele trei situații enumerate și socialiștii moderați, și bolșevicii radicali au manifestat intoleranță. Adepții guvernului de stânga, aparținând unor diferite facțiuni, nu au știut să-și pună de acord planurile (factorul subiectiv a avut aici un cuvânt greu de spus – ezitările unor politicieni, slaba influență a altora, neîncrederea unora în ceilalți, nici chiar în ei înșiși). Fără unitatea taberei de stânga, țara a ajuns să se împleticească în autoritarism și confruntare militară.

Bolșevicii reprezentau un spectru social-politic îngust, dar ideea populară a puterii sovietelor i-a ajutat să se bazeze pe o mișcare radicală largă și de jos, nedirijată din centrele partidului. Acești „luptători de rând ai istoriei", care au răspuns la semnalul de start dat de Petrograd, au declanșat pe un spațiu enorm, de la Baltica la Oceanul Pacific, o zguduire ce ducea spre o societate socialistă nemaivăzută până atunci. Începea istoria societății sovietice.

(Va urma)

În românește de Florentina DOLGHIN

MARAMUREȘUL ÎNTRE ȚĂRILE ȚĂRII

(Urmare din p. 10)

Cum s-au întâmplat lucrurile în Maramureș știm destul de bine, dar cum s-au întâmplat ele în Transilvania putem doar să presupunem, prin analogii și comparații. Succesul întreprinderii ungare de cucerire a spațiilor dinspre vest spre est a fost gradat, de la puternic spre slab: în vreme ce Crișana a fost cucerită și încadrată de timpuriu și puternic, Transilvania s-a supus mai greu, în timp mai îndelungat și în mod inegal (spațiile deschise, de câmpie și depresiune, mai bine, pe când cele colinare și montane, de margine, mai puțin profund și mai târziu). Maramureșul nu a fost cucerit și încadrat niciodată profund în Evul Mediu, fiindcă a continuat să aibă o elită (nobilime) de aceeași etnie cu supușii, cu țăranii (de aceea, la 1547, un raport imperial habsburgic atrage atenția că Țara Maramureșului s-ar putea uni cu țara vecină a Moldovei, fiindcă maramureșenii au aceeași limbă, religie și aceleași obiceiuri cu moldovenii). Moldova, situată și mai departe spre est, nu a fost cucerită și încadrată niciodată efectiv în Regatul Ungariei, aflându-se doar în sfera sa de influență, prin relațiile de vasalitate ale principilor români față de regii ungari. Cu alte cuvinte, Moldova nu a fost niciodată organizată ca teritoriu al Regatului Ungar, ci a rămas un voievodat românesc („cea de-a doua libertate românească", după expresia lui Nicolae Iorga).

Prin urmare, Maramureșul a avut între țările țării un rol esențial, acela de păstrător al rânduielilor românești, sub stăpâniri străine și la marginea teritoriului etnic românesc, conservând cu obstinație limba, credința bizantină, conștiința latinității, costumul popular, arhitectura tradițională din lemn etc., adică toate caracteristicile de bază ale poporului român. Unitatea românească nu s-a născut *ex nihilo* sau prin voința unor intelectuali exaltați, care ar fi luat modele de aiurea, ci prin acumulări succesive, de multe secole, în cadrul nucleelor de viață comunitară ale românilor, în cadrul țărilor românești – cum a fost Maramureșul –, coagulate atunci când a sosit momentul în țara cea mare, România, ocrotitoare a națiunii noastre. ■

Lenin (în dreapta) supune criticii ideile camaradului lui bolșevic moderat Lev B. Kamenev (Rosenfeld), dar consideră utile cauzei discuțiile cu el...

formelor sociale pe o plajă de la liderul bolșevicilor moderați L. Kamenev la liderul eserilor de centru V. Cernov. Fără Lenin lideri ai revoluției în toamna lui 1917 ar fi putut deveni cei din centru-stânga, dar, la fel de posibil, coaliția socialiștilor moderați, apărută după înăbușirea rebeliunilor anarhice, n-ar fi rezistat loviturilor contrarevoluției. Cernov, Kamenev, Troțki, eserii de stânga nu aveau atâta voință de a lupta pentru putere câtă avea Lenin.

Țara s-a împleticit

Crearea unei coaliții largi de stânga în 1917 putea schimba serios vectorul istoriei Rusiei, departe de făgașul pe care a luat-o. O coaliție de stânga ar fi adus țării o Adunare Constituantă, care chiar de la sfârșitul lui 1917 și-ar fi putut începe ședințele și curând ar fi putut adopta o legislație agrară democratică, constituțională. Simultan un guvern de stânga ar fi putut trece la reforme sociale profunde, pe care le cereau clasa muncitoare, țărănimea, în acord cu o mare parte a intelectualității. Dar a începe schimbările nu însemna și a le realiza cu succes. Strategia unei largi coaliții de stânga, colaborarea între adepții unor metode diferite privind implementarea schimbărilor sociale democratice au și plusuri față de strategia leninistă, dar și minusuri.

Coaliția aceasta putea să nu se descurce deloc în fața provocărilor complexe, în fața revendicărilor hotărâte, rapide, urgente ale unei țări întregi. În orice caz, bolșevicii au acționat decis, deși le-a lipsit verificarea deciziilor. Dar o dezbatere în coaliție, care să permită luarea în calcul a diferitelor împrejurări și opinii, încetinește procesul de adoptare a unor hotărâri și adesea împiedică succesiunea lor.

Aceste plusuri și minusuri de care vorbeam mai sus sunt confirmate și de alte revoluții din veacul al XX-lea, precum cea a Frontului Popular din Spania, 1936 – 1939, sau larga coaliție de stânga din Chile, 1970 – 1973.

Este pe deplin posibil ca, în condițiile în care se confruntau cu greutăți în aplicarea reformelor, centriștii de stânga să fi apelat ei înșiși la o politică mai autoritară, represivă. În fond, Kamenev și Troțki participau la aplicarea politicii „comunismului de război", iar în condițiile războiului civil din 1918 guvernul eser Komuci [Comitetul Membrilor Adunării Constituante, primul guvern provizoriu antibolșevic din Rusia, organizat în iunie 1918 la Samara] a practicat represiunea. Or, posibilitatea de a evita războiul civil constituia tocmai esența alternativei socialiste pluripartide la politica leninistă. Pentru că războiul civil amenința cu aneantizarea premiselor unei modernizări economice și culturale, ca să nu mai vorbim de socialism.

Strategia unei coaliții largi de stânga ar fi dat șansa păstrării unei condiții obligatorii, trecerea la socialism. O largă coaliție de stânga în Rusia ar fi oferit șansa – atât de importantă, vitală – unei revoluții democratice să se strecoare între o lovitură contrarevoluționară (ceea ce a fost de neevitat în Chile) și un război civil de amploare (cu care s-a confruntat Spania, în 1936).

... și alți doi oameni ai momentului: liderul eser Viktor M. Cernov (1873 – 1952), ministrul Agriculturii, și Lev D. Troțki (Bronstein)

Întâlnirea cu Cicerin a avut loc în seara celei de-a doua zile la Moscova. Deși stabiliserăm să ne vedem la 12.00, Cicerin nu lucra decât noaptea, așa că se făcuse aproape două când am fost, în sfârșit, condusă în biroul lui, unde l-am găsit așezat la o masă uriașă, îngropată sub o veritabilă avalanșă de hârtii și documente.

Mă așteptasem să văd un personaj înalt, impunător și stăpân pe sine și am dat peste un omuleț delicat și slab, de vreo 48 de ani, cu păr nisipiu și rărit pe la tâmple, cu mustăți blonde și bărbuță de țap. La gât își înfășurase un fular de lână care aproape că îi ascundea bărbia. Cât a ținut iarna și bună parte din primăvară, nu l-am văzut o dată fără fularul acela. Ochii, de un albastru-verzui spălăcit, aveau acea expresie încordată care se trage de la munca în exces și tot timpul cât a vorbit cu mine nu a încetat o clipă să se joace cu degetele subțiri și lungi, care, dincolo de fizionomie, îl trădau drept ceea ce era de fapt: un domn și un om de cultură.

Cicerin părăsind hotelul, în timpul Conferinței de la Lausanne (1922 – 1923; era menită să negocieze un nou tratat de pace, care să îl înlocuiască pe cel semnat la Sèvres și pe care Turcia lui Atatürk nu îl mai recunoștea

Există, se pare, numeroase temeri, din partea multor comisari ai poporului, că voi menționa aici un fapt ce ar trebui să fie cunoscut tuturor persoanelor inteligente, și anume că, asemeni multor altor comuniști de frunte, și Cicerin este un om de familie foarte bună și un rus adevărat. Prin căsătorie, se înrudește cu mai multe familii vechi poloneze, printre care și aceea a contelui Czapski, fost secretar al d-lui Hugh Gibson, ministrul nostru în Polonia. Verișoara lui, contesa Plater, pe care am cunoscut-o la Vilna [Vilnius], avea obiceiul să îi spună „dracul acela de văr al meu, Cicerin", dar nu era nimic diabolic în înfățișarea omului așezat la biroul din fața mea, care mi-a lăsat, totuși, impresia unei personalități deosebit de subtile. Vorbea engleza aproape la fel de bine ca un englez.

După ce s-a interesat cum izbutisem să duc de nas Ministerul de Externe și să intru, neinvitată, în Rusia și mi-a spus că, în ciuda statutului meu ilegal, hotărâse să îmi permită să îmi fac munca de corespondent la Moscova, am trecut la alte subiecte de discuție.

Deși se dovedește inflexibil în devotamentul său față de comunism, în opinia mea Cicerin a fost întotdeauna în favoarea unei politici externe mai deschise, însă nu totul stă în mâinile lui, dimpotrivă, și nu este întotdeauna ascultat. Nu de puține ori în cursul șederii mele la Moscova, Cicerin a fost sever cenzurat de comuniștii mai intransigenți, iar raportul său către sovietul Moscovei, privind politica externă, a trecut cu o majoritate insignifiantă. Totodată, la ora actuală, Cicerin este singurul om din Rusia care posedă cunoștințele și experiența necesare conducerii Ministerului de Externe. Este un adevărat geniu în demascarea punctelor slabe din diplomația europeană, iar notele sale sunt, în felul lor, niște adevărate capodopere. Este mai puțin înclinat decât alți comisari să facă abstracție de adevăr în declarațiile sale, deși îngăduie adesea publicarea în ziarele sovietice a unor rapoarte eronate.

Avanpremieră editorială

Autoarea rândurilor ce urmează s-a născut în anul 1870. Până la vârsta de 45 de ani a dus o viață liniștită. Moartea soțului, care i-a lăsat datorii mari, a obligat-o să caute soluții pentru întreținerea ei și a fiului. În timpul Primului Război Mondial a lucrat ca ziaristă la publicația Baltimore Sun **și, în secret, pentru serviciul de informații al armatei americane. A fost trimisă mai întâi în Germania, apoi în Rusia, după izbucnirea războiului sovieto-polonez.**

În volumul Dispărută în Moscova. Povestea unei spioane americane în anii 1920 **– acum accesibil și cititorilor români într-o versiune apărută la Editura Corint – descrie aventurile trecerii printre liniile poloneze și cele sovietice, șederea în capitala Rusiei și cele două arestări. Avea să fie eliberată abia după ce guvernul sovietic a acceptat ca, în schimbul ajutorului alimentar furnizat de cel american, să elibereze toți cetățenii acestei țări deținuți. A fost acuzată că în timpul detenției acceptase să lucreze pentru sovietici. Chiar dacă nu s-a putut dovedi clar acest lucru, serviciul de informații american a renunțat la serviciile ei.**

Spiritul de aventură a îndemnat-o să pornească în noi călătorii, în zone la fel de fierbinți. A făcut parte din echipa care a realizat primul film documentar etnografic mut, Grass, **ce prezintă viața unui trib iranian, și a fost una dintre cele patru fondatoare ale Societății Femeilor Geograf. A murit în anul 1967.**

Vă prezentăm în continuare câteva portrete ale unor lideri bolșevici pe care i-a cunoscut la Moscova și îi descrie în volumul citat.

ÎNTÂLNIRI CU CICERIN, TROȚKI, DZERJINSKI ȘI LUNACEARSKI

MARGUERITE HARRISON

Piața Roșie în vremea în care Marguerite Harrison (în medalion) era corespondenta agenției Associated Press și Baltimore Sun ***la Moscova***

birou uriaș mă privea un omuleț blond, cu înfățișare blajină, pe care, la început, l-am luat drept secretarul lui Dzerjinski. Abia după un minut mi-am dat seama că îl aveam în față pe cel mai temut om din Rusia.

Feliks Dzerjinski

Dzerjinski e polonez, de familie foarte bună, moștenitor al unor domenii în apropiere de Svenciani, în provincia Vilna. E revoluționar încă din 1905 și a stat 11 ani la închisoare, sub regimul lui Nicolae al II-lea. Uitându-mă la el, mi-am amintit că citisem undeva despre fragilitatea și rafinamentul lui Robespierre. E subțirel, de înălțime puțin sub medie, are părul blond, rărit spre tâmple, și o bărbuță ascuțită, trăsături frumoase, aristocratice, pielea netedă, ca de copil, și obraji care trădează tuberculoza de care s-a îmbolnăvit în detenție. Aveam zeci și zeci de întrebări, dar, parcă anticipându-le, Dzerjinski s-a apucat să îmi descrie activitățile Comisiei Extraordinare, încă de la înființare, în primele zile ale Revoluției, spunându-mi pe șleau că organizația era, din multe puncte de vedere, o moștenitoare a Ohranei, poliția secretă țaristă, dar că existența ei era cerută și justificată de situația postrevoluționară. Pretindea, și nu cred că mințea prea tare, că majoritatea execuțiilor din Rusia zilelor noastre nu sunt motivate politic, ci pedepsesc banditismul, specula, spionajul și dezertările.

Este perfect adevărat că, în marile orașe, CEKA a izbutit să restabilească ordinea. În ce privește tâlhăria și alte nelegiuiri, Moscova și Petrogradul sunt mai sigure pentru cetățeanul obișnuit, decât oricare dintre marile orașe ale Europei sau ale Americii. Pe de altă parte, același cetățean nu e niciodată ferit de arestări.

Lunacearski (dreapta) îl însoțește pe Lenin la ceremonia inaugurării monumentului „Emanciparea muncitorilor", 1 mai 1921

Comisarul pentru Educație, Lunacearski, este un om extrem de cultivat, care vorbește fluent aproape toate limbile europene. Deși educat în spiritul comunist, instinctiv este mai degrabă un maximalist, un artist, individualist până în vârful unghiilor. Când l-am întâlnit, în apartamentul său din Kremlin, situat într-un palat din secolul al XVII-lea, purtând denumirea foarte atrăgătoare de „Palatul Micilor Plăceri", unde odinioară locuise comandantul Kremlinului, Lunacearski mi-a vorbit în primul rând despre Proletcult, marele său plan de a face cultura universală mai accesibilă maselor, și doar foarte puțin despre planul său educațional general. Era foarte entuziasmat de înființarea unor cluburi muncitorești de teatru și m-a trimis la directorul respectivului departament, cu ajutorul căruia am ajuns să văd câteva reprezentații de această factură, extrem de interesante. Lunacearski mi-a spus că, în opinia lui, capodoperele teatrului și literaturii mondiale trebuie puse, imediat și fără nicio etapă intermediară, la îndemâna oamenilor, în al căror simț estetic pur și infailibil trebuie să avem încredere. Au fost cazuri în care aceste teorii ale sale au dat rezultate spectaculoase, deși nu întotdeauna cele scontate. De exemplu, i s-a părut că țăranilor le-ar plăcea baletul, așa că a trimis corpul de balet al Marii Opere din Moscova într-un turneu prin orășelele de provincie unde așa ceva nu se mai văzuse niciodată. În loc să fie vrăjiți de culori și de frumusețea dansului, țăranii au fost profund șocați să le vadă pe balerine etalându-și brațele și picioarele dezgolite și, dezgustați, au plecat înainte de terminarea reprezentației.

În românește de Alina POPESCU

Deși nu i-am luat niciodată un interviu oficial, am avut cu Troțki o discuție particulară, mult mai plăcută. Interviurile cu el sau cu Lenin sunt, cel mai adesea, dezamăgitoare. Corespondenții trebuie, de regulă, să înainteze o cerere scrisă, în care să menționeze întrebările la care ar dori să primească răspunsuri. Acestea sunt pregătite de secretar și înmânate la momentul interviului, marele om adăugă câteva cuvinte în aceeași notă, și gata. Conversația mea cu Troțki a fost însă de o cu totul altă factură.

Tocmai când traversam marea piață care desparte actualul sediu al Comisariatului de Justiție de clădirea Corpului de Cavalerie, fostul sediu al ofițerilor din Garda Imperială, acum reședința mai multor comisari ai poporului, am zărit o siluetă familiară, îndreptându-se cu pași repezi către a doua clădire. Și am luat-o la goană. Când am ajuns destul de aproape ca să fiu auzită, i-am strigat cu răsuflarea tăiată:

– Cetățene comisar, pot să vorbesc puțin cu dumneata?

Apropo, la ora actuală, „cetățene" este forma corectă de adresare în Rusia. *Tovarisci* se folosește numai între membri de partid sau între militari.

Omul s-a întors, evident uluit că o femeie necunoscută, pe deasupra și străină, îl oprește în felul acela; dar nu mi-a părut deloc ostil. I-am spus că mi-ar plăcea să aud de la el ce planuri avea cu Armata Muncitoare; că vorbeam rusește foarte prost și că preferam să discutăm în franceză, engleză sau germană. A ales-o pe prima, pe care o vorbește excepțional de bine, ca să îmi comunice faptul că, la momentul respectiv, îi era imposibil să ofere ceva spre publicare, adăugând totuși că, în opinia lui, proiectul va avea sprijinul unanim al armatei și că oamenii sunt impresionați să vadă că victoriei în războiul economic i se dă o importanță egală celei împotriva lui Kolceak, Iudenici sau Denikin. Nu anticipa vreo dificultate în a menține oamenii uniți și după încetarea ostilităților.

Leon Troțki (dreapta)

După care mi-a pus și el câteva întrebări, despre situația din America și impresiile din Rusia sovietică. În timpul conversației, un mesager, care era limpede că nu-l recunoscuse pe comisarul de Război în persoana simpaticului și amabilului ofițer cu care stăteam de vorbă atât de amical, s-a oprit să îl întrebe cum ajungea la reședința comisarilor.

– Mă scuzați o clipă, îmi zise, apoi îi explică în detaliu băiatului cum să ajungă acolo, arătându-i și direcția.

S-a întors spre mine și mi-a spus că îi făcuse mare plăcere să stea nițel de vorbă cu o burgheză care înfruntase greutățile vieții din Rusia sovietică, spre a vedea cu ochii ei cum stau lucrurile. I-am întins mâna. Spre uluirea mea, Troțki a luat-o și sărutat-o, ca orice rus bine crescut din vechiul regim.

– *Au revoir*, și vizită plăcută, madame, mi-a urat el, după care, salutând militărește, a făcut stânga împrejur și a dispărut.

Cel mai interesant dintre interviurile cu diverșii comisari a fost, cred, acela cu Dzerjinski, comisar al Afacerilor Interne, președinte al Comisiei Extraordinare, mai cunoscută sub numele de CEKA, și, după cum s-a dovedit mai târziu, temnicerul meu vreme de aproape un an. Probabil că deja îl bătea gândul să mă închidă, când, la începutul primăverii, i-am făcut o vizită la biroul lui de la Comisia Extraordinară, o clădire dărăpănată din Piața Lubianka. Am ajuns la ora fixată, am urcat, sub escortă, o scară îngustă și am intrat într-o cameră mohorâtă, ale cărei două ferestre dădeau într-o curticică. Nu exista, se pare, decât o singură ușă, aceea pe care intrasem eu, iar pe doi dintre pereți se înălțau rafturi de cărți, până aproape de tavan. Un funcționar mi-a comunicat că voi fi primită peste câteva minute. N-a trecut mult și s-a auzit bâzâitul unui telefon, funcționarul s-a ridicat și, spre uluirea mea, a deschis o ușă într-una dintre biblioteci și m-a poftit să intru. Era un pasaj secret, care ducea în biroul lui Dzerjinski, o cămăruță minusculă, cu o singură fereastră. Din spatele unui

vian ştia prea bine că generalul avea în continuare mulţi susţinători, inclusiv în Senat. Personajul negativ a devenit Cleopatra, cea care trăgea sforile, din umbră şi de departe, pentru a prelua conducerea romanilor. Sau, poate, chiar a întregii lumi! Şi astfel, războiul civil nu mai era o simplă confruntare pentru putere între doi foşti prieteni, ci o cruciadă pentru salvarea neamului. Nu mai era vorba de Marc Antoniu, de Octavian, ci de inamicul numărul unu: seducătoarea străină şi planurile ei malefice. Bătălia de la Actium (31 î.H.; *Magazin istoric*, nr. 11/1977) a reprezentat apoi picătura ce a umplut paharul: chiar şi în faţa unei armate numeroase şi bine dotate (graţie banilor veniţi din Egipt!), Octavian a ieşit învingător.

Scenariul reapare patru veacuri mai târziu, din nou, cu acelaşi efect. Secolul al VI-lea, autor: bizantinul Procopius din Cezareea (500 – 565), personajele înfierate: împăratul Iustinian I (483 – 565) şi a sa soaţă, Teodora (aproximativ 500 – 548). De astă dată, presupusele adevăruri bine ascunse despre tracul ce a condus Imperiul Roman de Răsărit aproximativ patru decenii au fost scoase la iveală abia după moartea acestuia. Dar scopul a fost acelaşi: defăimarea şi distrugerea imaginii perfecte.

Cuvintele lui Procopius sunt extrem de dure şi acide: „Natura sa era un amestec de prostie şi slăbiciune [...], era înşelător, deviant, fals, ipocrit, cu două feţe, crud, talentat în a-şi ascunde gândurile, niciodată mişcat de lacrimi, nici de cele de bucurie nici de cele de durere, întotdeauna un mincinos, nu doar faţă în faţă, dar şi în scrierile sale şi chiar atunci când depunea jurăminte sacre în faţa celor care îl auzeau. Şi-ar fi călcat imediat angajamentele şi promisiunile, precum cel mai josnic dintre sclavi, care, de teama torturii, mărturiseşte strâmb. Era un prieten în care nu puteai avea

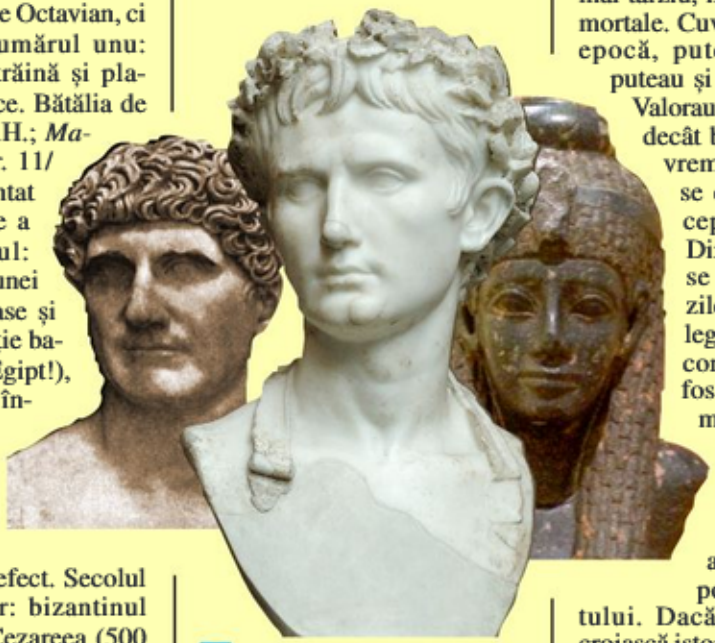

Manipulând abil informaţiile, Octavian a reuşit să-i izoleze pe Marc Antoniu şi Cleopatra, înfăţişând-o pe regina Egiptului drept principalul pericol pentru statul roman

încredere, un inamic crud, obsedat de a ucide şi a osândi, gata de a face orice rău, dar niciodată dispus să asculte un consilier bun, rapid în a plănui rele şi a le înfăptui şi nimic din ce era bun nu îi putea distrage atenţia“.

Mai trec o mie de ani, dar scenariul rămâne neschimbat. Roma, primele zile ale anului 1522, în plin conclav pentru a alege un nou papă, după decesul lui Leon al X-lea (1 decembrie 1521). Pietro Aretino (1492 – 1556), spirit aventuros, vânând în egală măsură şi gloria, şi prosperitatea financiară, îşi făcea la rându-i apariţia. A fost repede preluat sub oblăduirea unui prosper bancher sienez, Agostino Chigi (1466 – 1520). Acolo, întreaga lume bună a Romei i s-a perindat prin faţa ochilor, iar secretele lor şi le-a dosit, cu grijă, pentru vremuri mai rele, pentru a le transforma, mai târziu, în adevărate arme mortale. Cuvintele, şi în acea epocă, puteau ridica, dar puteau şi pune la pământ. Valorau, uneori, mai mult decât banii, mai ales în vremuri tulburi, cum se dovedea acel început de ianuarie. Din ce în ce mai des se auzeau pe străzile Romei zvonuri legate de moartea în condiţii suspecte a fostului papă, la numai 46 de ani: cel mai probabil, o otravă necunoscută i-ar fi adus sfârşitul. Aretino a întrezărit importanţa momentului. Dacă ştia cum să-şi croiască istoriile, dacă juca pe cartea corectă, putea să atingă cele mai înalte culmi.

Şi a ales: pe Giulio de Medici (1478 – 1534), fiul nelegitim al lui Giordano de Medici din Florenţa. Şi condeiul a început să taie în carne vie. Furia a atins cele mai înalte tonalităţi când, la 9 ianuarie, conclavul a decis numele noului papă: Adrian al VI-lea (1459 – 1523). Un străin din Utrecht, incapabil să înţeleagă spiritul timpului, limba italiană, arta sau orice urmă de rafinament; cu vorbele lui Pietro Aretino: „pecinginea nemţească“!

Şi, până la urmă, cartea pe care mizase Aretino a ieşit

FAKE NEWS LECȚII DIN TRECUT

THEO STĂNESCU-STANCIU

Prima conferință de presă a nou alesului președinte al Statelor Unite ale Americii, Donald Trump, a reimpus atenției publice un concept, dar și o meteahnă: fake news. **Într-un articol anterior** (Magazin istoric, **nr. 9/2017), vă propuneam câteva episoade din istoria mai îndepărtată a știrilor contrafăcute, a dezinformării, în special prin presă. Astăzi vom încerca să scoatem la lumină altele, în speranța că, având exemplele în minte, ne vom feri mai ușor să cădem în capcană...**

„Cosmetizarea" sau chiar distorsionarea adevărului în scopuri politice nu a reprezentat nici pe departe o metodă contemporană. Antichitatea sau Evul Mediu abundă de exemple și istorii.

Portretele denigratoare, strategii perfecte

44 î.H., Idele lui Marte: asasinarea lui Iuliu Cezar (*Magazin istoric*, nr. 2/1970) a stârnit una dintre cele mai aprige confruntări pentru putere. Față în față, Marc Antoniu (82 – 30 î.H.) și Octavian (63 î.H. – 14 d.H.). Victoria merita orice efort, orice tactică, orice strategie. Iar Octavian și-a demonstrat cu prisosință talentul, punând la cale o impresionantă campanie de dezinformare. Totul a fost atent plănuit. Zvonuri care i-au distrus încetul cu încetul imaginea lui Marc Antoniu au ajuns la urechile celor mai importante personaje ale vremii. Cum să acceptăm în fruntea Imperiului un crai bețiv și afemeiat, orbit de o pasiune maladivă pentru exotica regină a Egiptului?! – au început să se audă din ce în ce mai multe voci contrariate, indignate chiar. Abil păpușar, Octavian a transformat slăbiciunile societății în puncte forte. Valorile tradiționale romane au fost scoase la înaintare. Avem nevoie de influențele străine?! Avem nevoie de oameni care nu numai că le propovăduiesc, ci și trăiesc după ele?!... Sămânța îndoielii fusese sădită!

Marc Antoniu nu putea fi descris ca un monstru – Octa-

Gazetarul cu platoșă de fier

cea mai cruntă sărăcie, la Londra". Dar, după cum i-a declarat o zi mai târziu unui jurnalist de la *New York Journal*, el și întreaga familie erau sănătoși și trăiau fericiți la conacul din Chelsea. Totul ar fi pornit de la o știre reală, ce îl viza însă pe un văr al scriitorului, James Ross Clemens, care se îmbolnăvise și fusese internat la un spital din Londra (dar care își și revenise între timp!). „Vestea morții mele a fost o exagerare. Ca și informația legată de starea mea financiară precară. Apropiații știu că ar fi fost imposibil să mă sting din viață fără un șfanț, atâta timp cât primesc zilnic nenumărate cereri să scriu sau să citesc în societăți de lectură sau cu diverse ocazii", preciza scriitorul.

Uneori, știrile false au ajutat la demascarea unor practici ziaristice incorecte. În a doua parte a anului 1903, jurnaliștii de la *The Clarksburg Daily Telegram* (Telegrama zilnică din Clarksburg) au ajuns la disperare. Confrații de la rivala *The Clarksburg Daily News* (Știrile zilnice din Clarksburg) le furaseră articol după articol. O strategie ingenioasă le-a venit însă în minte: să inventeze o știre bombă și să o pună pe prima pagină. Așa a apărut povestea unui anume Mejk Swenekafew, împușcat lângă o mină din zonă. *The Clarksburg Daily News* a preluat-o imediat, fără să o verifice, după obicei, adăugându-i și mai multă... culoare: Swenekafew, de astă dată de origine slavă, în urma unei altercații cu un amic, pornită de la un câine de companie, a fost împușcat și se afla în stare gravă la spitalul local.

CAUGHT IN THE ACT, THE DAILY NEWS PUBLICLY ACKNOWLEDGES IT STEALS NEWS FROM THE DAILY TELEGRAM

The Clarksburg Daily News Clips a Prepared "Fake" News Item from the Daily Telegram and Tells the Public Through its Own Columns That it Does So.

AN INVERSED WORD CATCHES THEM AND THEY SAY "WE FAKE NEWS."

Story of How Mejk Swenekafew was Fatally Shot at Columbia Mines Thursday Morning Prepared Purposely to Catch the News in its Deliberate Thefts From the Daily Telegram---One of the Biggest Exposes in the History of Local Newspaperdom in Which an Unreliable Publication is Held up to Public Scorn and Contumely.

The Clarksburg Daily Telegram *anunță frauda publicației* The Clarksburg Daily News

În numărul din 25 septembrie 1903 adevărul a fost scos la iveală, negru pe alb. *The Clarksburg Daily News* a fost prinsă. Nu a mai putut da înapoi și a fost obligată să recunoască în propriile pagini că falsificase știrile.

Capcana știrilor false a fost întinsă deseori și în scopuri strict materiale...

Sfârșitul lunii noiembrie 1916; pe când Europa resimțea din plin tragedia primei conflagrații mondiale, casnicele din Minnesota au pornit propriul lor război: al ouălor!

Prețul alimentului atât de popular aproape că o luase razna, astfel că femeile din marea majoritate a statelor nord-americane au decis să riposteze, boicotându-l. În unele ziare a apărut informația că o anume Ellis Logan, președinta unui club feminin din Milwaukee, a început să strângă semnături pentru o petiție pe care să o înainteze, la Washington, membrilor Congresului, solicitând ajutor în infama afacere a costului piperat al oului.

Câteva zile mai târziu, la 8 decembrie, conform unor gazete din Chicago, doamnele ar fi înregistrat o primă victorie prețul scăzând cu aproximativ 10 cenți! Ziua următoare a schimbat radical foaia! Niciun sâmbure de adevăr, nici în ceea ce privea boicotul, nici în diminuarea costurilor de achiziție. Totul ar fi fost doar o manevră, dirijată din spatele scenei, de reprezentanții comercianților, în cârdășie cu

Mark Twain a fost și el victima unor știri false

câștigătoare. Moartea Papei Adrian l-a propulsat pe Giulio pe cel mai înalt scaun al Bisericii Catolice sub numele de Clement al VII-lea. Noul pontif l-a rechemat pe Aretino la Roma, dar scriitorul nu a putut să rămână prea multă vreme. Căci sosise timpul plății pentru multele atacuri din trecut. Amenințările cu moartea și chiar o încercare de asasinat l-au făcut să plece cât mai departe, găsindu-și refugiu tocmai în Veneția, „orașul tuturor viciilor". Au rămas însă în urmă vorbele cu care reușise să le aducă multora pierzanie...

Paragraph men

Londra sfârșitului de veac XVIII poate fi considerată cadrul perfect pentru răspândirea unui nou gen de presă, cea în care știrile false sau pe jumătate adevărate, alături de informațiile reale, dar compromițătoare, ocupau din ce în ce mai mult paginile publicațiilor. Conform calculelor unui jurnalist canadian, Clive Thompson, pe la 1788, capitala Imperiului Britanic înregistra zece cotidiene, opt publicații cu apariție tri-săptămânală și nouă săptămânale, ale căror articole constau doar dintr-un singur... paragraf. Doar atât, dar suficient pentru a distruge rapid și eficient! Ele erau creația așa-numiților *paragraph men*, pseudo-jurnaliști, plătiți în funcție de... ascuțimea condeiului.

Bârfele puteau fi culese de oriunde: din cafenele, de la petreceri, de pe stradă sau pur și simplu puteau fi inventate, pentru a manipula abil opinia publică împotriva unei figuri publice, o piesă de teatru, un eveniment sau chiar o țară...

Un exemplu perfect ar putea fi *The Morning Post* (Poșta de dimineață), gazetă fondată în 1772 de John Bell (1745 – 1831) și condusă de reverendul Henry Bate (1745 – 1824, supranumit „Luptătorul", cel mai probabil pentru numeroasele campanii conduse cu aciditate), urmat de mult mai vehementul William Jackson (1737 – 1795, „Dr. Viperă", cel subvenționat, pe ascuns, de premierul William Pitt cel Tânăr pentru a susține cauza guvernului în paginile *The Morning Post*). O știre din 13 decembrie 1784 lovea, fără milă, în... Maria Antoaneta: „Pe regina Galiei o putem considera jumătate englezoaică. În fapt, majoritatea favoritelor sale sunt din această țară; dar, de departe, cel care a suportat-o cel mai mult a fost dl. W. Chiar dacă era un lucru bine știut că sosise cu punga goală la Paris, acum trăiește în cel mai mare lux".

În Franța, știri de acest gen nu au putut vedea lumina tiparului legal decât după 1789, dar ele au circulat fie din gură în gură, fie au fost tipărite în afara țării și împărțite pe sub mână. Una dintre cele mai cunoscute publicații de acest gen a fost *Le Gazetier cuirassé* (Gazetarul cu platoșă de fier), publicată la Londra, în aprilie – mai 1771, de Charles Théveneau (1741 – 1805, zis de Morande sau cavaler de Morande). Pamfletul a reprezentat unul dintre cele mai mari succese ale așa-numitei literaturi clandestine de la sfârșitul veacului XVIII, având ca scop denunțarea „despotismului ministerial", dar și propagarea unor știri mondene, aproape niciodată verificate, ajungându-se până într-acolo, încât cititorul putea vedea adesea o notiță de genul: „jumătate dintre informații este adevărată!" (De pe lista personajelor insultate nu au lipsit nici cele mai importante, precum Ludovic al XV-lea, sau ultima sa favorită, contesa du Barry, 1743 – 1793.)

Pietro Aretino a reușit să îl pună papă pe Giulio de Medici sub numele de Clement al VII-lea

Războiul ouălor...

Dar printre cele mai nebunești știri inventate vreodată se pot număra cele din presa nord-americană din secolul al XIX-lea. Cu predilecție începând cu 1830, după ce așa-numita *penny press* (presa ieftină, ce costa doar câțiva bănuți) a prins amploare. Era nevoie de lărgirea audienței, de câștigarea ei cu orice preț. Rețeta perfectă pornea de la o personalitate în mare vogă, cuplată cu o informație de senzație...

1 iunie 1897, Mark Twain își vede anunțat decesul, „în

Rănit de acum 100 de ani (stânga) și „rănit" din timpul reconstituirii de anul acesta (toate fotografiile de la manifestarea din acest an au fost realizate de autorul articolului)

PASSCHENDAELE 100

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

● Un asin, mai valoros decât un soldat ● Peste 500.000 de morți pentru 8 km ● Mulți dintre participanți nu aveau habar că România a luptat în Primul Război Mondial ● Cu „buzduganele", precum în Evul Mediu ● Ce nu este prevăzut în scenariu nu este permis ● Omagiul gorniștilor pentru cei căzuți ● Onorul pentru ofițerul superior român

Între 28 – 31 iulie 2017 s-a desfășurat o manifestare de anvergură în marele parc al Muzeului Memorial Passchendaele 1917 din localitatea Zonnebeke, din Belgia: Comemorarea Națională a Centenarului celei de a treia bătălii de la Ypres – Passchendaele. Acest interval a fost expres ales de organizatori pentru a coincide cu data declanșării unui atac general pe Culmea Pilckem, la 31 iulie 1917.

Mai fuseseră și înainte o serie de bătălii, ce începuseră la 7 iunie prin detonarea de către geniștii britanici și francezi a 19 mine de mare putere, transportate prin tunelele săpate sub liniile inamice, care au produs ravagii în rândul trupelor Kaiserului. Ofensiva a durat cinci luni, până la 6 noiembrie, când localitatea Passchendaele, aflată până atunci în mâinile germanilor, a fost cucerită.

Operațiunile au fost îngreunate de ploile interminabile care au transformat terenul desfundat de obuze într-o întinsă și periculoasă mlaștină. S-au împotmolit multe tunuri, vehicule grele și destui combatanți și-au găsit sfârșitul, înecați în noroi. Apele meteorice au fost de mare ajutor germanilor care, în complicatul sistem de fortificații format din rețeaua de tranșee, cazematele și adăposturile întărite, puteau rezista oricărui atac. Aceasta cu atât mai mult cu cât artileria grea a Aliaților nu putea fi transportată pe poziții, în funcție de nevoi, din cauza noroiului, iar aprovizionarea cu muniție era deosebit de dificilă din aceeași cauză. Din lipsa drumurilor, obuzele nu puteau fi aduse în camioane, ci erau purtate pe spinarea asinilor, animale foarte rezistente și eficiente, ce puteau căra opt proiectile deodată (față de cai, care nu duceau decât șase). În situația în care un asin sau un soldat se scufunda în mlaștină, regula era să fie salvat mai întâi asinul, ca fiind mai valoros, și abia după aceea omul.

Passchendaele a devenit sinonim cu mizeria militarilor îmbrăcați în uniforme constant umede, care își duceau viața

Caricatură din Punch: „Și nu uita că al tău Kaiser îți va găsi o utilizare, viu sau mort!"

unii jurnaliști în căutare de senzațional și câștiguri rapide.

... și al margarinei

În politică jocurile mai mult sau mai puțin murdare au fost mereu o realitate. Iar în momentele electorale, în special când miza era una uriașă – ca în cazul alegerilor pentru președinția Statelor Unite ale Americii –, știrile false, lansate pentru discreditarea contra-candidatului/contra-candidaților, au devenit arme extrem de utilizate.

Campania electorală din 31 octombrie – 2 decembrie 1828 a rămas în istorie ca una dintre cele mai urâte, bazată în multe rânduri pe atacuri virulente și violente, pornite atât dintr-o tabără, cât și dintr-alta. Față în față se aflau democratul Andrew Jackson (1767 – 1845, perdantul din 1824) și republicanul John Quincy Adams (1767 – 1848, președintele în funcție). Unii dintre membrii *staff*-ului lui Jackson, conștienți de faptul că popularitatea lui Adams era în scădere, au încercat să supraliciteze, lansând zvonuri malițioase despre conduita președintelui. Unul dintre ele îl implica inclusiv pe... țarul de la Moscova, căruia, se spunea, primul om în stat i-ar fi oferit o tânără americancă pe post de curtezană!

Tabăra adversă a răspuns cu aceeași monedă, dar pe un ton mult mai dur. Doar era vorba de distrugerea imaginii unui erou de război, cum era generalul Jackson, și „puștile" au fost încărcate. Un proprietar de jurnal din Philadelphia a publicat un poster ce reprezenta șase coșciuge negre pe frontispiciul unui articol din care reieșea că *falsul* erou al bătăliei din New Orleans (moment decisiv al războiului americano – britanic din 1812 – 1815) ar fi judecat și ordonat uciderea a șase inamici. Și era doar începutul...

Grozăvia relatărilor din presă (ținte predilecte fiind caracterul irascibil, lipsa de empatie sau numeroasele escapade amoroase extraconjugale) se pare că ar fi contribuit, în mod tragic, chiar la moartea soției celui de-al șaptelea președinte ales, Rachel Jackson (1767 – 1828). O stare de sănătate precară, combinată cu pierderea fiului, Lyncota (un orfan, pe care cei doi îl adoptaseră în 1813, în plin conflict civil) și cu bârfele ce o bombardau la tot pasul au provocat, la 22 decembrie 1848, la doar câteva zile de la succesul înregistrat de Andrew, un fatal atac de cord.

Maiorul Hugh Pollard

Mai ales perioadele de criză, de conflict, de teamă au reprezentat spațiul predilect pentru proliferarea de știri false. Așa-numitele bombe de presă erau menite, în teorie, a spori vigilența cititorului, dar, în realitate, urmăreau mult mai prozaicul câștig. Anii Primului Război Mondial nu aveau cum să scape...

Primăvara anului 1917, Londra. Unele dintre cele mai importante gazete *The Times* și *The Daily Mail* au titrat cu majuscule, pe prima pagină: *ALARMĂ!* Surse care doresc să rămână anonime le-au informat că în Germania a fost descoperită o fabrică, *Kadaververwertungsanstalt,* în care glicerina – ingredient de bază pentru săpunuri, dar și pentru margarină – era obținută din corpurile celor căzuți în război, atât germani, cât și militari inamici. După unii istorici contemporani, povestea ar fi reprezentat o strategie pusă la punct de unii angajați ai MI7 (secțiune a Directoratului de Informații Militare, care se ocupa cu propaganda și cenzura). Pe toată durata războiului, secțiunea a avut 13 ofițeri care s-au ocupat propriuzis cu răspândirea știrilor false (printre ei și maiorul Hugh Pollard, 1888 – 1966, corespondent special pentru *The Daily Mail*), având pe statul de plată și 25 de jurnaliști. ■

britanice. Un sergent și-a aranjat subalternii pentru ceremonia ridicării drapelului și, gornistul sunând semnalul potrivit, soldații au dat onorul, în timp ce „Union Jack" pornea să fâlfâie, elegant și nobil.

La ora 09.30 s-a organizat un briefing cu șefii fiecărui grup, care au fost informați despre program, li s-au repetat regulile de a nu face foc deschis în fața corturilor, de a nu fi consumate băuturi alcoolice până la orele 19.00, de a nu ieși din incinta muzeului cu arme, chiar dacă nu erau oprite plimbările prin oraș în uniformă.

Un preot militar, înalt și suplu în reverenda neagră, cu pălărie cu bor mare și o panglică în culorile drapelului țării sale, terminată cu ciucuri ce atârnau pe-o parte, și o brasardă de Crucea Roșie pe mânecă, străbătea tabăra cu alură preocupată, cu o carte de rugăciuni în mână. Era întruparea ideală a capelanului Neville Talbot, fondatorul Casei Talbot – „Clubul oricărui bărbat" – din orășelul Poperinge. Din 1915 până la finele campaniei, acolo își puteau găsi alinarea, odihna și distracția toți militarii, indiferent de rang și armă. Pe terenul adiacent parcului muzeului fusese ridicat un mic pavilion care să evoce acest club: în interior, bănci, fotolii de nuiele și mese ofereau o oază de relaxare oricui avea nevoie de ea. Un pian stătea la dispoziția celor dornici să interpreteze melodii din vremea războiului. Ceai, cafea, limonadă și biscuiți erau oferiți, gratis, tuturor reînscenatorilor ce făceau un popas acolo.

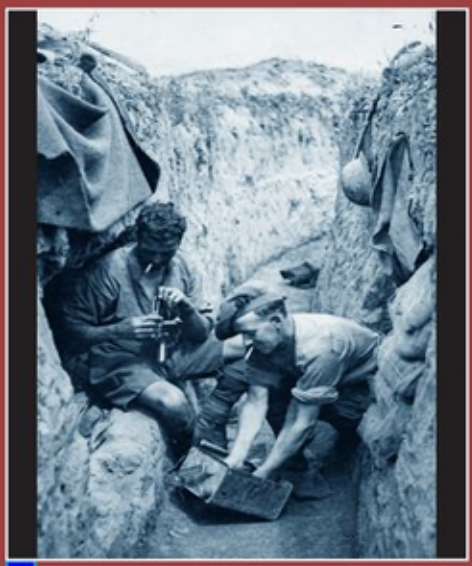

Realitatea dură a bătăliei...

În alte construcții se aflau standuri ale diverselor organizații și instituții. Muzeul Militar Național avea chiar o mică expoziție, unde era prezentată o mitralieră grea trasă de câini – mijloc specific de transport pentru armata belgiană – și uniforma originală de colonel onorific al unei unități britanice, Regimentul 5 Dragoni de Gardă „Prințesa Charlotte de Wales", ce aparținuse regelui Albert I al Belgiei. Pe larga peluză erau expuse vehicule de ambulanță, motorizate sau cu tracțiune animală, piese de artilerie, un tanc ușor franțuzesc, Renault 1917.

Nu departe, pe o suprafață de peste 100 m², era sugerat aspectul câmpului de luptă de acum un secol: gropi de obuze, rețele de sârmă ghimpată, mici adăposturi sub o boltă din tablă ondulată, podiști de lemn pe care se putea circula pe marginea tranșeei, cioturi de lemn și arbori retezați de proiectile. Un fond sonor neîntrerupt sugera bubuitul tunurilor și țăcănitul mitralierelor, iar pe una dintre laturi era o fotografie de mari dimensiuni, imprimată pe pânză, ce se întindea pe toată lungimea terenului, înfățișând aspectul real al smârcurilor de

între mormanele de glod gros și gras, în care se afundau cu fiecare pas făcut prin labirintul tranșeelor. Pentru înverșunarea cu care, acum 100 de ani, a fost disputată localitatea de cele două forțe oponente, britanicii au plăsmuit un joc de cuvinte poreclind-o *Passion Dale* (Vâlceaua Pasiunii). Totuși, după cele 100 de zile de luptă, rezultatul a fost minor în raport cu enormele sacrificii umane. Rapoartele oficiale cifrează pierderile la 275.000 de soldați ai Imperiului Britanic, 8.500 de francezi și între 217.000 și 260.000 de germani. După acest carnagiu, Aliații au înaintat doar 8 km!

Mai participasem și în alți ani (*Magazin istoric*, nr. 3/2008) la evenimente organizate la Zonnebeke de inimosul Kristof Blieck. Dar cel din acest an a fost mult mai complex decât anterioarele: au participat peste 300 de „soldați de duminică" – reînscenatori cu profesii variate, dar pasionați de reconstituirea, cu fidelitate, a unei epoci apuse, despre care încearcă să afle totul și să o redea cât mai fidel prin alură, echipament și comportament. Au venit din multe țări europene (Germania, Franța, Marea Britanie, Italia, Spania, Olanda, Cehia, Polonia, Grecia – și eu din România) și chiar din America (erau câțiva canadieni de limbă franceză). Era amuzant să vezi că soldații unei anumite forțe beligerante ce participase la încleștare erau interpretați de persoane de altă naționalitate decât cea originară. Semnatarul acestor rânduri a întrupat un ofițer român, lucru care uimea pe mulți dintre cei prezenți, care nu știau că România participase la război și nici de partea cui luptase, fapt ce a oferit prilejul unor amănunțite lămuriri și mini-conferințe de istorie națională.

Regimul armelor era foarte restrictiv: toate cele aduse trebuia să fie făcute inofensive. Kristof avea vreo zece replici ale puștii Lee-Enfield (*Magazin istoric*, nr. 7/2017) realizate, foarte convingător, din... cauciuc. Deoarece era programată și o vizită oficială la cel mai înalt nivel, înregistrarea participanților a fost făcută cu toată strictețea: era confruntat numele înscris pe lista de participare cu acela din pașaport sau actul de identitate și era înmânată o legitimație ce trebuia purtată tot timpul la îndemână. Tot la sosire au fost distribuite, nominal, cartelele de masă pe care erau specificate, pe zile, în rubrici separate, micul dejun, prânzul și cina. Ofițerul de serviciu urma să semneze pentru fiecare masă în respectiva căsuță, și de nu aveai la tine cartela, ci doar gamela și lingura, nu primeai mâncare!

Casa Talbot, imagine de epocă

Toți eram supuși disciplinei militare, la fel ca în vreme de război. Chiar și mâncarea uneori insuficientă și nu totdeauna gustoasă și/sau bogată în proteine era identică aceleia servite în timpul campaniei, lucru specificat în materialul informativ primit cu anticipație: „ATENȚIE: toate mesele sunt după normele Primului Război Mondial. Acestea nu sunt mâncăruri sofisticate, ci hrănitoare și bune". Era prezentat apoi meniul zilnic: la micul dejun pâine, cașcaval, șuncă și gem sau „porridge" (terci de ovăz) și gem; la prânz, supă franțuzească de ceapă cu cașcaval ras sau mâncare de legume cu carne sărată de vacă, iar la cină, cârnați cu cartofi fierți și sos de mere sau tocană flamandă de cartofi cu carne fiartă în bere; ceaiul și cafeaua erau la discreție, la toate mesele.

Bucătăria funcționa neîntrerupt. În jurul a cinci sobe și a unui cuptor trebăluiau câțiva bucătari burtoși, doar în cămașă și cu șorțul alb dinainte. Masa era anunțată prin sunetul goarnei.

Călătorind de unul singur, nu-mi putusem lua așternutul pentru noapte. Mi-a fost pus la dispoziție un pat de campanie, ușor de montat și solid. Dar temperatura era mult mai scăzută decât în toridul București pe care-l părăsisem la 42° C, așa că, temându-mă de umezeala și frigul ce s-ar fi înfiltrat prin pânza subțire a patului de la iarba de dedesubt, mi-am aranjat culcușul pe două baloturi de paie, puse cap la cap și acoperite cu o pătură. Astfel am dormit excelent cele opt ore reglementare și m-am trezit la sunetul goarnei.

Exact în fața cortului meu se afla un pâlc de corturi

care am vechi și dragi prieteni, adesea oaspeți la manifestările organizate de Asociația „6 Dorobanți" la Râșnov, Fundata sau Brașov. Ei erau foarte bine dotați: reprezentau o unitate de artilerie și aveau două tunuri comandate de locotenentul Henri Desbordes, președintele asociației, cu care simulau etapele de tragere. Mai posedau o stație telefonică funcțională, un post de primajutor, unde Severine Convard era infirmiera șefă. Soțul ei, Arnaud, se ocupa de bucătărie și gătea, cu multă artă, gustoase bucate franțuzești de front. Spre distracția generală, pe o masă pliantă trona un gramofon original, cu plăci de ebonită, a cărui manivelă era învârtită de unul dintre „bărboși" (*poilus*), umplând spațiul cu melodii patriotice precum *La Madelon de la Victoire*, *Marche des hommes bleus* sau *Le temps de cerises*.

Dar clipa de tihnă le-a fost întreruptă de un britanic durduliu și congestionat, doar în cămașă și cu o cască prea mică pentru capul lui, acoperită cu pânză de sac. Imperativ, le-a cerut să își desemneze camarazii ce urma să fie brancardieri și pe cei care vor interpreta nefericitul rol al răniților. La ambulanță era o activitate febrilă: infirmiere primeau răniții și le ogoiau durerile; felcerul cerceta rănile și-i tria pe cei care aveau nevoie de intervenții urgente, apoi chema medicul.

După ce publicul entuziast, care, de la orele 10.00, luase cu asalt incinta și tabăra, s-a retras, spațiul a rămas numai al nostru. Un cimpoier scoțian (francez la origine!) ne-a oferit un mic solo cu vechiul instrument, interpretând cunoscute melodii războinice.

Profitând de lumina care, în acea zonă nordică, vara este încă puternică până aproape de orele 22.00, un fotograf militar ce-și instalase studioul ambulant în aer liber, întinzând între doi stâlpi ai cerdacului muzeului un cearșaf pictat cu un peisaj, a făcut o suită de portrete de grup sau individuale amatorilor.

A doua zi era duminică. La 10.30, în fața muzeului a fost ținută o slujbă de pomenire, în aer liber, la care am participat toți. Preotul a slujit în flamandă. Din când în când, preotul făcea un pas în spate pentru a lăsa loc unor soldați sau infirmiere care recitau poezii sau pasaje de scrisori ale foștilor combatanți, unii căzuți la datorie. Apoi se cântau, în cor, cu acompaniament de flaut și clarinet, melodii triste, devenite populare în timpul conflagrației. La final, accentuând solemnitatea momentului, trei gornești au interpretat „Stingerea" (Last Post) – semnalul de onoare dat eroilor căzuți –, în timp ce întreaga adunare era în picioare, iar unii salutau.

La lăsarea serii, după plecarea publicului, Kristof Blieck umbla prin tabără, cu aer victorios, zâmbind larg, purtând în brațe o tablă pe care scrisese, cu cretă, un anunț îmbietor pentru soldații cu gâtlejurile uscate de o zi de luptă: „În seara asta, cortul berărie va fi deschis până ce berea se va sfârși". Toți au mers buluc acolo!

În după-amiaza zilei de 31 iulie a avut loc vizita oficială a familiei regale belgiene și a invitaților acesteia, prințul Charles, moștenitorul tronului Marii Britanii, și prim-ministrul Theresa May. Fanfara Gărzii din Țara Galilor, în uniforma verde închis și cu mici căciuli de astrahan cu penaj verde, și un grup de cimpoieri scoțieni au susținut un concert de marșuri și melodii patriotice. Publicul era compus numai din persoane cu invitații speciale, militari în retragere, veterani îmbrăcați civil, dar cu pieptul plin de decorații, invalizi în cărucioare cu rotile. Au putut fi văzuți și mulți militari activi, ofițeri superiori englezi, scoțieni și belgieni, de marină, aviație sau din trupele de uscat, în splendide uniforme de ceremonie.

Vizita prințului Charles al Marii Britanii

După plecarea oaspeților, reînscenatorii au început să își strângă corturile, să dezbrace uniformele și să revină la viața civilă. Doar rigurosul sergent gornist nu a abandonat disciplina militară și, adunând o mână de oameni, majoritatea în uniforme australiene, a organizat mica gardă necesară pentru a da onorul la coborârea drapelului britanic. Am asistat și eu la aceasta, salutând după cuviință. În final, sergentul le-a ordonat australienilor „să mărșăluiască prin fața ofițerului superior român care ne-a onorat ceremonia și să-l salute", ceea ce ei au și făcut, cu toată seriozitatea. Chiar dacă suntem doar soldați de duminică, știm să ne cinstim între noi! ■

la Passchendaele. La intervale regulate, după un orar stabilit de Kristof Blieck și scris cu creta pe o tablă, acolo luau poziție câte zece soldați germani și zece din trupele britanice atât de variate ca ținută și dotare (englezi, scoțieni, canadieni, australieni și neo-zeelandezi), care simulau lupta fără a trage un foc de armă, căci aceasta nu era permis, iar armele, așa cum am arătat mai sus, nu erau funcționale. La fel ca înaintașii, unii aveau câte o zornăitoare din lemn cu care imitau focul sacadat al mitralierei spre a-i intimida pe dușmani.

Câțiva nemți trudeau cu lopețile spre a face trepte în gropile lor care să le permită o mai ușoară ieșire la sunarea atacului. Un lunetist german lua la ochi o cască britanică. Subofițerul, cu pistolul Luger în mâna înmănușată, cerceta prin binoclu poziția inamică, apoi sărea dintr-un adăpost într-altul spre a da comenzi subordonaților. Un alt neamț stătea chircit, cu spatele lipit de parapet, strângând în mână un pumnal și așteptând lupta corp la corp. Câțiva camarazi aveau la cingătoare, pe lângă grenadele de mână, câte o măciucă al cărui cap rotunjit era prevăzut cu cuie, ca un buzdugan din Evul Mediu, destinat aceleiași confruntări de aproape (*Magazin istoric*, nr. 8/2014). Soldați din Regimentul Essex au luat

... și încercarea de reconstituire

inițiativa să avanseze, târâș, de la o groapă la alta, până la inamic, pentru a-l lua prin surprindere și a lupta corp la corp. Dar acest lucru nu era prevăzut în scenariu, așa că un ofițer german s-a ridicat din tranșee și s-a răstit la ei în flamandă – căci toți erau belgieni! –, gonindu-i pe pozițiile inițiale. Strecurându-se pe sub sârma ghimpată, un tânăr australian a ocupat o poziție înaintată, care să-i permită să plaseze mitraliera grea mai aproape de tranșeea dușmană. Dar și nemții aduseseră o asemenea armă redutabilă și-i aranjau cuibul. Deodată s-a produs un atac cu gaze sugerat de o fumigenă pe care o aruncase un neamț. S-au auzit strigăte și de-o parte și de alta: „Gas! Gas!" – și toți și-au pus, în grabă, măștile de gaze. După încheierea „luptei", cei surprinși nepregătiți de această armă perfidă și necruțătoare ce era „iperita" erau duși de un sanitar spre punctul de prim-ajutor: trist cortegiu de soldați cu ochii acoperiți fie cu un bandaj, fie cu mâna, înaintând cu pas mărunt și târșit, de orb, ținându-se unul de altul, de umăr. Imaginea fusese imortalizată într-o dramatică pictură de John Singer Sargent, ce se află la Imperial War Museum din Londra.

După încheierea luptei, m-am plimbat prin tabără. Am ajuns la campamentul francezilor din Asociația „Le Poilu de la Marne", între

Ultimele indicații înainte de plecarea la atac

„Victimele“ iperitei reconstituie o secvență imortalizată într-o dramatică pictură de John Singer Sargent

ALBUM ISTORIC

Un fel de istorie retrăită, iată ce încearcă să ofere publicului spectator „reînscenatorii" – un cuvânt relativ nou intrat în limba română. Atenți până la minuție cu detaliile reconstituirii, ei reușesc să facă istoria mai plăcută și mai atractivă pentru cei care au parte tot mai puțin de istorie în școală.

Vă oferim în planșele acestui număr câteva instantanee surprinse de dr. Adrian-Silvan Ionescu la reconstituirea din acest an a bătăliei de la Passchendaele.

Soldații dau onorul, în timp ce „Union Jack", drapelul Marii Britanii, fâlfâie elegant

Unul dintre tunurile cu care membrii Asociației „Le Poilu de la Marne" simulau etapele unei trageri de artilerie

Pe o masă pliantă trona un gramofon original

Prințul Charles al Marii Britanii printre participanți

O armă temută: pușca cu lunetă

„Subofițerul, cu pistolul Luger [...]
sărea dintr-un adăpost într-altul spre a da comenzi subordonaților"

al arheologiei“ din China, leagănul în care au crescut, generații după generații, arheologii Chinei moderne. Este situl arheologic cu cea mai întinsă suprafață (30 km²), cea mai îndelungată activitate (90 de ani) și care a dat cele mai multe vestigii de importanță majoră – peste 10.000 de piese – pentru cercetarea istoriei țării.

Fosa unor carete îngropate

O uitare spre bine

Aici se afla prima capitală, centrul spiritual și cultural al unei formațiuni statale create de-a lungul istoriei Chinei, cea mai timpurie așezare care poseda elemente de civilizație, Capitala dinastiei Yin Shang (secolul XVI-lea – secolul XI-lea î.H.), considerată azi prima dinastie a cărei existență este documentar confirmată, dinastie care a sintetizat toate cuceririle evoluției Chinei începând din epoca împăraților legendari și a creat forma incipientă a marii civilizații și culturi huaxia (*Magazin istoric*, nr. 4/2013), a pus bazele unui sistem politic și economic care avea ca nucleu sistemul Li – al ritualurilor și bunei-cuviințe.

După repetate mutări, opt cunoscute azi, ale Capitalei, determinate de calamități naturale, lupte politice, atacuri ale unor neamuri nomade etc., în jurul anului 1300 î.H., al XX-lea rege Shang, Pangeng, a mutat capitala pe malul râului Huan la Yin – locul de azi al Ruinelor Yin. Din acel moment dinastia Shang lua numele de Yin și, în documentele istorice ulterioare, era numită Yin Shang. Sub conducerea unor domnitori înțelepți și dedicați gliei strămoșești, aici se va ridica unul dintre cele mai mari orașe ale lumii antice, cunoscut cu numele Dayishang, un centru politic, cultural, economic însemnat. Aici va cunoaște dinastia Yin Shang, timp de 255 de ani, în vremea domniilor a 12 regi, epoca sa de glorie.

Unul dintre cele 150.000 de oase de divinație inscripționate

Vas de ceramică din timpul dinastiei Yin Shang (sec. XVI – XI î.H)

După un număr de ani însă, din pricina unor regi nevolnici, care au pierdut mandatul cerului și sprijinul poporului, fala și puterea dinastiei scad, apoi ea decade. O nouă forță, neamul Zhou, se ridică, spulberă dinastia Yin Shang și își stabilește capitala la Fenghao (lângă Xian). Astfel, Dayishang decade, este părăsită de toți, apoi, fiind treptat, treptat uitată, este acoperită de colbul stepelor și, în documente, chiar de existența sa „se vorbește în puține cuvinte“, arată profesorul Wang Wei. Uitarea însă a fost spre binele istoriei: sub stratul de loes s-au păstrat comori ale Antichității, documente incizate pe carapacea de broască țestoasă, cu scrierea primară a limbii chineze, realitatea vieții unei comunități, mărturiile izvoarelor primare ale civilizației chineze.

Dinastia Shang, nu legendară, ci reală

Capitala Yin Shang a reînviat și s-a afirmat cu vigoare la începutul secolului al XX-lea. După ce, în anul 1899, mineralogul Wang Yirong, bolnav de astm, așteptând ca

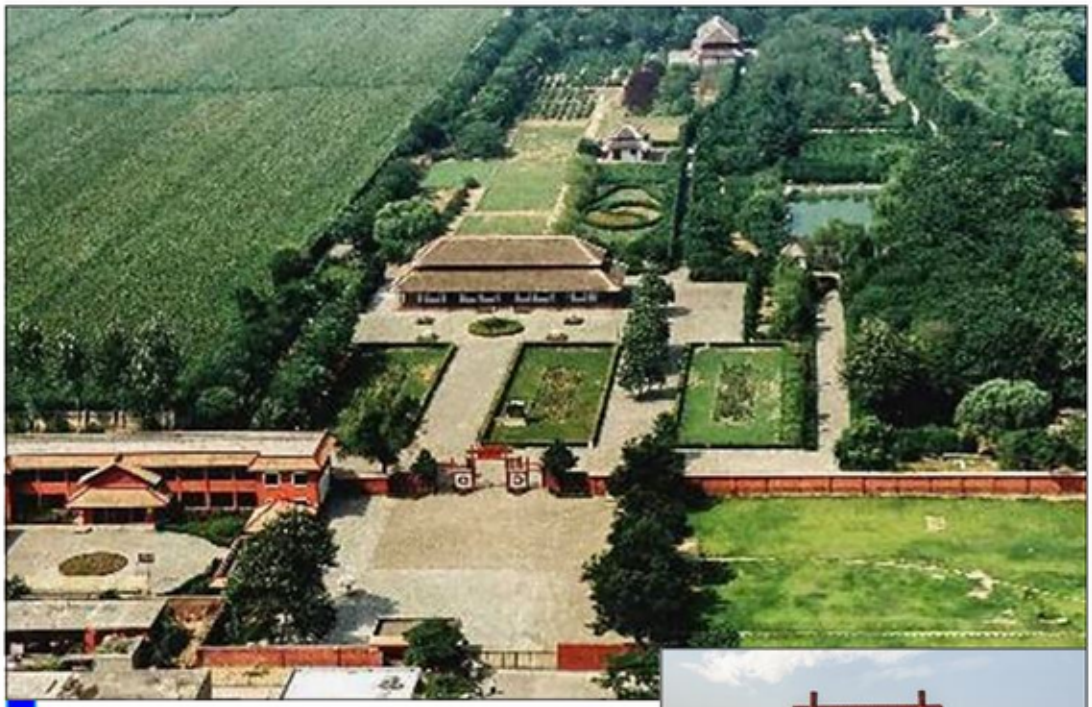

Situl Yinxu, „locul sfânt al arheologiei chineze“ (vedere de ansamblu) și poarta de intrare

ÎN CĂUTAREA IZVOARELOR CIVILIZAȚIEI CHINEZE

Dr. ANNA EVA BUDURA

Aplicarea, începând din anii ’80 ai secolului al XX-lea, a politicii de reforme și de deschidere – care a condus la o dezvoltare spectaculoasă a întregii societăți chineze, plasând Republica Populară Chineză printre marile puteri economice ale lumii – a creat condiții favorabile desfășurării dezbaterilor istoricilor, întregii intelectualități chineze privind reevaluarea problemelor fundamentale ale genezei și evoluției istorice unice, fără ruptură, a civilizației chineze, de-a lungul a peste șase milenii, ale trăsăturilor specifice dezvoltării acesteia, precum și ale locului și contribuției sale la istoria progresului umanității. Dezbaterile au dat expresie spiritului de răspundere al intelectualității pentru înțelegerea valorilor culturale în dezvoltarea lor istorică, pentru păstrarea și ocrotirea tradițiilor, a elementelor componente ale culturii chineze, confirmând potențialul puterii creatoare a națiunii chineze în toate domeniile activității spirituale și material-tehnice.

Este firesc ca în aceste strădanii atenția cercetătorilor să se îndrepte spre sursele primare de documentare, spre vestigiile oferite de siturile arheologice. Între ele se află șantierul impresionant și activ de aproape un secol de la Xiaodun, la nord-vest de orașul Anyang, din provincia Henan, cel cunoscut ca Yinxu – Ruinele capitalei Yin. I se spune „locul sfânt

de scriere a omenirii, cea mai timpurie scriere în China, care a devansat datarea naşterii însemnării grafice a noţiunilor în China cu 1.000 de ani.

Importante progrese au fost făcute în cele 80 de clădiri ale căror fundaţii au fost identificate în anii '30. Dintre acestea cel mai mare s-a dovedit a fi Palatul şi Templul pentru Cinstirea Memoriei Strămoşilor, cu o suprafaţă de 700.000 m². Fundaţiile acestora au fost făcute din pământ bătătorit, care are rezistenţa cimentului. Stâlpi din lemn susţineau structura clădirilor cu linie arhitecturală simplă, dar maiestuoasă. Elementele arhitecturale de bază ale acestora s-au perpetuat până în zilele noastre în arhitectura tradiţională chineză.

Lama unui topor de luptă

În incinta care formează acest Palat au fost descoperite 53 de construcţii componente ale acestuia, înconjurate de 31 canale, 298 de pivniţe şi gropi de var, 264 de morminte.

În anul 1999, a fost descoperit, pe malul nordic al râului Huan, oraşul Shang, cu o suprafaţă de 4,7 km², ce are în centru un Oraş al palatelor, cu o suprafaţă de 410.000 m². În afara zidurilor oraşului a fost identificată o zonă dens populată, cu numeroase ateliere meşteşugăreşti, locuri de înmormântare, canale şi bazine de apă, drumuri de acces late de peste 8 m.

Activitatea arheologilor a fost încoronată de succese remarcabile, concretizându-se în vestigii (oase de divinaţie, obiecte de bronz şi de jad, ceramică), „al căror număr este greu de stabilit", afirmă cercetătorii Tang Jigeng şi Ding Sicong.

Dintre descoperirile din Yinxu, cea mai importantă este considerată deschiderea, în anul 1976, a mormântului reginei, preotesei şi remarcabilei comandante de oşti Fu Hao. Deşi modest ca suprafaţă, doar 22,4 m², este prototipul mormintelor nobiliare din epocă, aici regăsindu-se concepţia autentică a ceremonialului funerar practicat în timpul dinastiei Shang. La fundaţia acestuia se aflau înmormântaţi un câine şi o persoană sacrificată. În interiorul mormântului s-au găsit 16 persoane şi şase câini sacrificaţi şi un coşciug acoperit cu lac roşu şi negru. Datat 1250 î.H., neatins de jefuitorii de morminte, acesta a oferit posterităţii un inventar deosebit de bogat, ce numără 1.928 de piese, dintre care 200 de bronz, 755 de jad, vase rituale, arme, obiecte de uz zilnic, basoreliefuri zoomorfe, florale. Toate prezintă o importanţă deosebită pentru cercetarea culturii Yin Shang, a periodizării ei, a sistemului funerar practicat, a nivelului atins în producţia pieselor de bronz şi a tehnicii de prelucrare a jadului.

Parc arheologic al Chinei

Zona necropolelor regale din Yinxu este prima de acest gen descoperită în China. Cuprinde 13 morminte mari şi 2.000 de fose de sacrificiu. Inventarul lor a fost jefuit şi sunt importante doar ca model pentru modul lor de organizare pe baza relaţiilor de clan. Alături de mormintele mari, se află unele mici, cu un inventar sărac sau chiar fără inventar, dovezi materiale pentru înţelegerea complexităţii ceremonialului funerar, obiceiurilor şi vieţii materiale şi spirituale ale epocii.

Vas din bronz cu mască umană

Un specific al sitului Yinxu este numărul

Mormântul reginei Fu Hao, prototip al mormintelor nobiliare,...

farmacistul să-i prepare rețeta, a studiat niște oase „de tigru", folosite în farmacopeea chineză, a semnalat faptul că semnele incizate pe acestea ar putea fi scrierea hieroglifică din timpul dinastiei Shang, interesul s-a îndreptat spre descoperirea sursei și colecționarea lor. Investigațiile au condus spre satul Xiaodun, de lângă orașul istoric Anyang și, după 1908, intelectuali de seamă s-au implicat în colecționarea oaselor de divinație, obținute la un preț din ce în ce mai mare, și au început să le cerceteze. Concomitent și autoritățile au adoptat unele măsuri pentru a controla colecționarea și păstrarea acestora. În 1917, un erudit om de cultură, profesor la Universitatea Qinghua, Wang Guowei (1877 – 1927), a reușit să descifreze numele regilor dinastiei Shang găsite pe inscripțiile de pe oasele de divinație și să facă un tabel complet de succesiune a lor, tabelul dovedindu-se a fi identic cu cel existent în lucrarea *Însemnările istorice* ale lui Sima Qian (*Magazin istoric*, nr. 10/1976).

Astfel, a fost confirmată existența istorică reală a dinastiei Shang, până atunci considerată doar legendară, și a importanței arheologice epocale a Ruinelor Yin.

Sub egida Institutului de Istorie și Filosofie, în anul 1928, s-au făcut primele excavări, sub conducerea arheologului Li Ji. În doar primele 18 zile de săpături de testare au fost descoperite 800 de oase de divinație inscripționate, au fost identificate morminte și fundații bătătorite ale 80 de clădiri mari, importante, dar și ale unora de dimensiuni mici. În următorul deceniu s-au deschis 15 șantiere, de unde a rezultat un inventar foarte bogat în piese de bronz, jad, oase, ceramică etc. Activitatea a fost reluată după încheierea victorioasă a Războiului de rezistență împotriva agresiunii japoneze (1937 – 1945). În anul 1950, sub egida Academiei de Științe a R.P. Chineze, s-a lansat o activitate științifică susținută, ce nu a încetat până în zilele noastre, oferind an de an descoperiri spectaculoase. Yinxu figurează în fruntea listei celor 100 cele mai importante șantiere arheologice ale Chinei.

Mormântul prototip al unei regine

Cea mai valoroasă descoperire în Yinxu este constituită de oasele de divinație (cu precădere carapacea de broască țestoasă și omoplat de vită sau berbec), care poartă inscripții prin scrijelire ale unor prorociri sau însemnarea unor evenimente de seamă. Până azi au fost descoperite 130.000 (după altă sursă 150.000) de piese, ce conțin 5.000 de ideograme individuale, dintre care oamenii de știință au descifrat înțelesul sigur a 1.500. Bogăția descoperirilor în fosele speciale în care au fost păstrate de antici ne ajută să înțelegem importanța acestora în viața societății Yin Shang. Doar într-o singură fosă, ce se presupune că a aparținut Curții regale, au fost găsite 17.096 piese, iar în una, aparținând unei persoane particulare, 1.583 de piese. Scrierea de pe oasele de divinație, numită scrierea *Jiagu*, constituie mărturia de mare preț cu privire la dezvoltarea unuia dintre cele mai vechi sisteme

...și șantierul mormântului

PREMIERE LA BEIJING

„Dragi prieteni,

În iarna anului 1950, am pășit pe pământul Chinei și am stat uimită în fața porților unei noi lumi: în fața porților civilizației huaxia. Tot atunci i-am cunoscut pe primii făuritori ai acestei civilizații și i-am îndrăgit pentru întreaga mea viață. Începând din acel moment, de-a lungul a 67 de ani, am fost norocoasă să învăț limba chineză, apoi să mă apropii, pas cu pas, de cunoașterea culturii chineze, de elementele sale fundamentale, de spiritul său definitoriu. Simțeam la fiecare pas făcut o bucurie, o satisfacție intelectuală, o fascinație permanentă, care îmi umpleau inima și îmi impulsionau activitatea.“

Marți, 22 august anul acesta, cei prezenți în Marea Sală a Poporului din Beijing au putut asculta această mărturie-confesiune a sinologului Anna Eva Budura, care, în cadrul celei de a XI-a ediții a Premiilor pentru contribuția specială adusă cărții din China, a primit un premiu, înmânat de viceprim-ministrul Liu Yandong, ce recompensează constanța și pasiunea de o viață pentru cultura Chinei, pe care dr. Anna Eva Budura a oferit-o cu generozitate spre lectură – în zeci și zeci de articole publicate în revista noastră, dar și în multe cărți – cititorilor români.

„A fost șansa vieții mele de a cunoaște una dintre marile civilizații ale lumii“, spunea autoarea în prefața volumului *Tărâmul zeilor*, apărut în 2007. O șansă care i-a luminat întreaga existență profesională, întru bucuria celor interesați și, uneori, de-a dreptul îndrăgostiți de farmecul și mirajul unei țări – cu o lungime a granițelor de 22.000 de km –, atât de îndepărtate de Balcani și atât de diferite de Balcani.

Ca bursieră a statului român premianta a obținut în 1956 licența Facultății de Istorie a Universității Beijing, iar în 1983 și-a susținut teza de doctorat cu tema *Lupta de rezistență antijaponeză a poporului chinez 1931 – 1945*. Activitatea sa din domeniul diplomatic a fost permanent însoțită și întregită de popularizarea trecutului milenar al Chinei și eroilor ei, prin volume ca *Țara simbolurilor*, *Triumful dragonului*, *China, vieți în vâltoarea istoriei*, *Povestea ceaiului*, *Diplomația chineză* etc. Iar pentru cititorii revistei *Magazin istoric* doamna Anna Eva Budura, autoarea premiată în acest august la Beijing, este un prețios și unic revelator – în articole scrise cu efortul de „a traduce“ o civilizație în cuvinte pentru publicul larg – al misterului energiei milenare a poporului chinez. ■

mare de fose de sacrificiu uman, animal și de carete cu cai. Au fost găsite 3.000 de fose cu sacrificii umane, cu precădere, în fața Templului pentru cinstirea memoriei strămoșilor, în zona necropolei regale și a cimitirului clanului, la baza sau în fața unor clădiri importante. Acestea sunt aranjate după reguli precise. Numărul celor sacrificați aflați în câte o fosă variază între câteva zeci și câteva sute. Majoritatea sunt bărbați în floarea vârstei, femei între 25 – 30 de ani și copii între șase și zece ani. Cercetările întreprinse asupra celor sacrificați au constatat similaritate între ADN-urile lor mitocondriale și cele ale chinezilor han din China de nord. În fosele cu animale sacrificate s-au găsit cai, câini, elefanți, porci etc., iar în cele 100 de fose identificate se aflau câte o caretă trasă de doi cai și condusă de un vizitiu sacrificat. Acestea au fost primele atelaje trase de cai descoperite de arheologi chinezi și ele oferă informații importante despre construcția caretelor, ce s-au dovedit a fi foarte rezistente și stabile, despre harnașamentele foarte practice și artistic executate, folosite pentru cai.

Statuia reginei și preotesei Fu Hao

Descoperirile din Yinxu au oferit informații complexe cu privire la modul de viață și de organizare a producției. În jurul marilor complexe regale și nobiliare au fost dezvăluite așezări rurale ce dispuneau de fântâni, rezervoare de apă, canale de aducție, ateliere meșteșugărești, drumuri de acces acoperite cu resturi de ceramică și pietriș, case de tipul *siheyuan* (curți pătrate), asemănătoare celor existente și azi în așezările rurale și chiar urbane.

Au fost scoase la lumină șase ateliere de turnătorie de bronz, dintre care unul de 10.000 m², în care s-au găsit un furnal, matrițe din ceramică, unelte de lucru, resturi de piese turnate, alte 40 de ateliere de producere a pieselor de ceramică, de prelucrare a jadului, a oaselor. Inventarul acestor ateliere dovedește nivelul înalt atins în tehnica de prelucrare, eficiența uneltelor de bronz folosite.

Recipient pentru vin din vremea dinastiei Yin Shang

Spre bucuria și satisfacția intelectualității chineze, rapoartele arheologilor, lucrările oamenilor de știință, elaborate pe baza informațiilor oferite de vestigiile descoperite în Yinxu, încarcă an de an rafturile bibliotecilor. Noi păreri, noi concluzii și noi sinteze ale marilor probleme ale genezei și evoluției civilizației huaxia stau la dispoziția istoricilor.

Yinxu a fost declarat, în anul 1961, Vestigiu de cultură de importanță majoră, protejat de stat, apoi, în 2006, moștenire culturală a umanității. Începând din anul 2010, se numără printre primele Parcuri arheologice ale Chinei, unde vestigiile trecutului sunt păstrate *in situ* în cele mai bune condiții, oferind vizitatorilor posibilități optime pentru cunoașterea istoriei patriei. ■

Principele Carol

cluburile importante ale Turciei. Acestea au semnat la începutul anilor '20 un acord pentru a fonda federația de fotbal.

România a jucat primul meci de fotbal ca echipă națională la 8 iunie 1922, la Belgrad, împotriva echipei Iugoslaviei, iar la un an distanță avea să înfrunte Turcia. Primul duel fotbalistic româno-turc a fost programat pe fondul unei bune înțelegeri între oficialii celor două țări. România a stabilit relații diplomatice cu Turcia după Primul Război Mondial, iar la acest aspect a contribuit decizia guvernului român de a nu se angaja, deși i se ceruse acest lucru (*Magazin istoric*, nr. 1/2013), în războiul greco-turc (1919 – 1922), alături de greci.

Exista și o legătură economică importantă, care avea să fie întregită de cea sportivă. În numărul din 2 mai 1923 al ziarului *Ikdam*, în articolul *Turcia și România*, se menționa că nu există între cele două țări „vreun conflict național sau istoric". „Țara noastră [Turcia – *n.a.*] este încă și astăzi un debușeu important pentru petrolul, cerealele, făina și vitele românești, iar România este de asemenea un debușeu pentru fructele, măslinele și manufacturile noastre orientale."

În aceste condiții, federația turcă de fotbal s-a orientat natural către un partener cu care oficialii politici și actorii economici aveau legături. România a fost abordată pentru primul meci deoarece avea o federație tânără, dar și pentru că apropierea geografică și relațiile politice permiteau Turciei să rezolve repede un asemenea eveniment. Costurile pe care ar fi trebuit să le suporte oficialii de la Istanbul cu transportul și găzduirea unei delegații sportive străine erau acceptabile în cazul României.

La 26 octombrie 1923, cu trei zile înainte de proclamarea Republicii Turcia, echipa națională de fotbal a jucat primul meci din istoria ei. Turcia se afiliase la FIFA în luna mai. Confruntarea cu România a avut loc pe stadionul Taksim, din Istanbul, și a fost arbitrată de cehoslovacul Cratky. S-a terminat cu scorul 2 – 2. Echipa Turciei era alcătuită din fotbaliști de la cluburile Galatasaray, Fenerbahçe și Altînordu. Potrivit relatărilor, aproximativ 7.000 de privitori au asistat la meci. Era al șaselea meci pentru naționala României.

Al doilea meci între România și Turcia s-a disputat la București, la 1 mai 1925. Iată cum prefața ziaristul Paul Marin meciul: „De o importanță pentru renumele nostru, căzut în grea dizgrație în urma exhibițiunilor mediocre la Olimpiadă, întâlnirea aceasta este de un interes vădit. Deși România nu s-a bucurat în ultimul timp de întâlniri internaționale, totuși [ținând cont de] clasa în care se găsesc astăzi jucătorii noștri rutinați ai balonului rotund, [ei] vor ști să înfrunte cu succes pe reprezentanții turci. Nenorocirea face ca cele două orașe puternice Timișoara și Arad, care ne-ar fi dat cei mai

Hüseyin Ragib Bey, aici într-o fotografie din perioada mandatului său la Washington (1945 – 1948)

Goool!, portarul alături de cei doi jucători turci privesc cum mingea a ajuns în plasă

FOTBAL ȘI DIPLOMAȚIE INTERBELICĂ

Mustafa Kemal Atatürk și o imagine de la meciul României cu Turcia din anul 1923

POMPILIU NICOLAE CONSTANTIN

Unele rivalități fotbalistice s-au născut din dispute istorice. Jocul cu balonul rotund a fost perceput uneori drept o prelungire a unor conflicte politice sau chiar militare. În același timp, arena de fotbal a devenit un teren propice și pentru jocuri diplomatice, lucru valabil și pentru meciurile dintre România și Turcia, din anii '20. Fotbalul era un sport foarte popular în ambele țări, dar, pentru a înțelege importanța acelor meciuri de fotbal trebuie să le plasăm în contextul istoric al vremii.

În Primul Război Mondial România s-a aflat în tabăra învingătorilor, în timp ce Turcia în cea a învinșilor. Turcia a devenit republică la 29 octombrie 1923, sub conducerea lui Mustafa Kemal Atatürk. Momentul a fost precedat de un meci de fotbal între selecționatele celor două state. Era primul meci din istoria echipei de fotbal a Turciei.

În anii '20, România și Turcia au jucat patru meciuri de fotbal: în 1923, 1925, 1926 și 1928. Fiecare confruntare a avut o dimensiune politică și culturală aparte. Întrecerile sportive nu ar fi fost posibile fără o relație diplomatică echilibrată între cele două state, mai ales în condițiile în care șefii federațiilor erau personaje implicate în politică, Aurel Leucuția si Yusuf Ziya. În 1929, România avea 298 de cluburi și 8.282 de fotbaliști, în timp ce Turcia avea 289 de cluburi și 4.573 de fotbaliști.

La fel ca în România, fotbalul a pătruns în spațiul turcesc la finalul secolului al XIX-lea, iar dezvoltarea s-a accelerat la începutul veacului următor. Potrivit istoricului Tolga Kahveci, în perioada 1908 – 1923 s-au înființat

Cronici de familie

FAMILIA N.T. POPP

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

Despre N.T. Popp (Nicolae T. Popp sau Nae Taie Paie, cum îi spuneau adversarii săi politici) și familia sa nu știm cine își mai aduce azi aminte. Și oricum, despre ei nu se cunosc prea multe. Informațiile sunt adesea contradictorii și incomplete. Cert este faptul că N.T. Popp a fost o personalitate de prim rang a Craiovei între 1880 – 1920, că a fost un mare om politic (senator de drept), moșier, bancher, publicist și mai ales mare negustor de cereale, „care înainte de Primul Război Mondial cucerise Dunărea de la Viena la Sulina în comerțul cu grâne transportate cu șlepurile", cum spune C. Argetoianu.

N.T. Popp s-a născut în anul 1848, dar nu știm unde anume, fie la Craiova, fie la Ostroveni (Dolj), unde tatăl său era preot (venit din Ardeal). Nu știm nici ce studii a făcut și unde anume. Se pare că urmase Dreptul. Lucian Predescu, autorul *Enciclopediei României*, îl citează ca om politic și publicist. A fost membru al Partidului Național Liberal, deputat și senator în mai multe rânduri, președinte al Camerei de Comerț și Industrie din Craiova de mai multe ori. A fost bancher, acționar principal la Banca „Slatina", Banca „Craiova", Banca Comerțului. Comerțul cu grâne l-a început prin cumpărarea unui șlep, apoi altul și altul… Așa a ajuns principalul transportator de grâne pe Dunăre. A băgat în faliment firmele germane, austriece și ungare de profil. În testament, întocmit în 1919, apare ca proprietar al moșiilor: Constantinești (Olt), Padea, Lăcrița, Ostroveni, Sălcuța, Teiu (Dolj), Socolești (Mehedinți). Casa lui din Craiova, „casa bătrânească", de pe strada Iancu Jianu nr. 2 (azi cu mari, foarte mari transformări), a cumpărat-o de la un Bengescu. În ea se petrece acțiunea piesei *Gaițele*, scrisă de Alexandru Kirițescu.

N.T. Popp a murit la 17 august 1920, în localul Băilor comunale din Craiova, care fusese construit la 1884, din inițiativa și pe banii săi. A fost căsătorit cu Maria Popp, despre care se spune că a fost o mare admiratoare a lui Victor Hugo și o excepțională violonistă. Au avut 16 copii, dintre care i-au trăit zece.

Nicu N. Popp (1869 – 1940) a fost copilul lor cel mai mare. A făcut studii economice la Anvers, la Institutul de Comerț, apoi a urmat Școala de Științe Politice de la Paris. A fost primul președinte al Consiliului de Administrație al Băncii Comerțului. În 1899 a fost membru în Comisia fi-

Casa cumpărată de N.T. Popp, cea în care se petrece acțiunea piesei Gaițele, *scrispă de Alexandru Kirițescu (în medalion)*

Echipa Chinezul Timişoara, campioană naţională de şase ori, cea care dădea mulţi jucători naţionalei României în perioada interbelică

mulţi şi mai buni jucători, să fie angajate în nişte matchuri internaţionale".

Turcii au câştigat cu scorul de 2 – 1 pe arena „Romcomit". Au asistat peste 10.000 de spectatori, iar echipa naţională a României a fost alcătuită cu precădere din fotbalişti ai clubului bucureştene. Echipa Turciei a fost primită ca o delegaţie diplomatică, iar evenimentul s-a bucurat de mediatizare. Interesant este că la două zile distanţă aceeaşi echipă a Turciei, dar sub numele de reprezentativa oraşului Istanbul, a înfruntat echipa Bucureştiului, tot pe arena „Romcomit", iar rezultatul a fost 1 – 1. Aceste meciuri erau şi un prilej de întâlniri diplomatice. Spre exemplu, cu ocazia vizitei fotbaliştilor turci la Bucureşti, oficialii români au organizat un banchet la Hotelul „Metropole", pe Calea Victoriei. La eveniment a participat şi principele Carol, dar şi ministrul Turciei la Bucureşti, Hüseyin Ragib Bey.

„La şampanie, domnul maior Davila, preşedintele comitetului regional Bucureşti, a arătat mulţumirea ce resimte Federaţia primind pe jucătorii turci, care au dat dovadă de un frumos spirit sportiv şi au produs un joc iute, viguros şi precis şi şi-a exprimat nădejdea că într-un viitor cât de apropiat ne vom întâlni iar cu ei pe terenul sportiv", menţiona presa bucureşteană. Următorul meci a avut loc la un an distanţă, la Istanbul.

Al treilea duel Turcia – România s-a desfăşurat din nou pe stadionul Taksim. România a câştigat cu 3 – 1 meciul programat la 7 mai 1926, în faţa a aproximativ 5.000 de spectatori. Ambele echipe aveau deja o componenţă omogenă. Mai precis, echipa României avea 10 fotbalişti de la Chinezul Timişoara, iar cea a Turciei avea şase jucători de la Galatasaray. Victoria echipei noastre, din care făceau parte Vogl, fraţii Steiner, Wetzer sau Semler, a fost aplaudată la revenirea în Bucureşti.

La 15 aprilie 1928 s-a jucat al patrulea meci între România şi Turcia. „Selecţionata Semilunii" era în turneu pentru Jocurile Olimpice din 1928, de la Amsterdam. Meciul s-a jucat la Arad. Echipa turcă venea de la Zagreb, unde evoluase cu o săptămână înainte. În faţa a aproximativ 3.000 de spectatori, pe terenul Gloria C.F.R., România a învins Turcia cu 4 – 2. Oaspeţii au mai jucat un meci şi cu echipa de club Chinezul, pe care l-au pierdut cu 3 – 1, la Timişoara.

După 1928, naţionala României şi cea a Turciei nu s-au mai întâlnit în perioada interbelică, cu toate că în 1929 s-au pus bazele Cupei Balcanice. În luna mai a anului respectiv, la Belgrad, a fost fondată competiţia regională la care a fost invitată şi Turcia. Problemele pe care Turcia le avea cu statele din Balcani au determinat federaţia de la Istanbul să amâne alte posibile confruntări ale României cu selecţionata turcă. Abia în 1958 cele două echipe naţionale aveau să se reîntâlnească în preliminariile pentru Campionatul European. ■

„Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeilor române". De asemenea, a militat pentru drepturile femeilor în cadrul Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, conduse de Alexandrina Cantacuzino (*Magazin istoric*, nr. 5–6/2017), și a organizat congrese feministe la care toate participantele veneau îmbrăcate în costume populare românești. A înființat centre pentru lehuze, grădinițe pentru copii, cursuri primare pentru fete și femei neșcolarizate. A creat sanatoriul de la Leamna (Dolj), pentru profilaxia tuberculozei, și altul special în stațiunea Carmen Silva, precum și un dispensar la Craiova, pe strada 10 Mai. În 1928 a intrat în Partidul Național-Țărănesc, iar în 1929 a fost aleasă viceprimar al Craiovei. A militat pentru înființarea unei universități la Craiova, a reorganizat Școala de gospodărie „Dima Popovici", a organizat numeroase acțiuni culturale. În 1926 a publicat o broșură, *Constituirea și organizarea Societății Națiunilor Unite*, a participat și a conferențiat la congrese feministe la Paris și Lille. În 1924 ea l-a invitat pe Nicolae Iorga să țină o conferință despre „Femeia română". La sfârșitul conferinței i-a mulțumit profesorului și i-a spus: „D-le profesor, ați vorbit așa de frumos, că îmi vine să vă sărut, dar nu ajung". La care profesorul a răspuns nonșalant: „D-nă, atunci sărutați până unde ajungeți!"

Maria N.T. Popp

Constituția din 1938 a acordat drept de vot femeilor în România, astfel că la alegerile din 21 iunie 1939 a fost aleasă senator de către Colegiul agricultorilor din Dolj, cu un număr de 306 voturi. Astfel, Marioara Mișu Popp a devenit prima femeie senator din România. În vara anului 1948, într-o noapte, a fost ridicată de acasă în cămașă de noapte și halat. Era o femeie la 70 de ani. A fost închisă alături de prostituate. Pe ce motiv, nu știm. Când au eliberat-o, după opt nouă luni, era afectată psihic. Între timp i se confiscase tot. A locuit, o vreme, într-o cameră, în apropiere de fosta fabrică Brătășanu, apoi la fiul său Radu, pe Severinului, într-o cămăruță în care abia încăpea un pat… Nu știm când a murit. Probabil prin 1950 – 1951…

Marioara Mișu Popp

Marioara N. Popp a fost căsătorită cu Mișu Berlescu, magistrat, fost ministru. A avut doi copii. Florica a fost domnișoară de onoare a reginei Maria.

Victor N.T. Popp (17 decembrie 1885 – 1955) a fost mezinul familiei. A făcut studii de Drept la Paris. El a fost câștigătorul, în 1906, al unei lucrări în bronz, *Copilul*, de Constantin Brâncuși, la o loterie organizată de studenții români pentru a-l ajuta pe sculptor. Ulterior, în colecția sa au mai intrat încă cinci lucrări de Brâncuși, printre care *Sărutul*, *Orgoliu* și *Coapsa*. A fost prieten cu Brâncuși.

La 3 decembrie 1909 s-a căsătorit cu Florica, fiica profesorului universitar Elie Radu, cu care a avut trei băieți: Alex, Constantin (Dinu) și Șerban. Întors în țară, Victor N.T. Popp n-a vrut să se stabilească la Craiova, pentru a nu fi sub tutela familiei, și a mers la București, unde s-a înscris ca avocat, în Baroul de Ilfov. În 1927 a revenit la Craiova și s-a înscris în Baroul de Dolj. N-a fost un colecționar propriu-zis de artă, ci un

nanciară a orașului, în 1907 a înființat Banca „Craiova“, iar după război Banca „N.T. Popp“ (în 1939 cele două au fuzionat). În 1899 a fost ales deputat de Dolj la Colegiul III, al Partidului Conservator, iar după război, al Partidului Poporului. Nicu N. Popp a fost în 1891 – 1892 director al ziarului *Economistul român*, iar din 1908 proprietar al ziarului *Doljul*. A fondat, de asemenea, reviste economice și de literatură. În 1895 a terminat de construit casa de pe strada Mihai Viteazul nr. 11, casă mare cu etaj, în care a locuit cu fiii săi. Tot el a fost acela care a comandat arhitectului I.D. Berindei construirea admirabilului conac de la Padea (Dolj). A fost pasionat de cai și persoană importantă în cadrul Jockey Club.

Nicu N. Popp a fost căsătorit, prima dată, cu una dintre fetele lui Bragadiru, cel cu fabrica de bere de la București. A fost căsătorie din interes, n-a mers și au divorțat. A doua oară s-a căsătorit din dragoste, cu Rely. Cu ea a avut patru copii ce i-au trăit, trei băieți (Nandu, Telu și Nicolae) și o fată, Ileana. I se spunea „contele“ pentru că se îmbrăca și se purta foarte elegant.

A murit în ziua de 24 ianuarie 1940. Participase la sărbătorirea Unirii Principatelor, a jucat *Hora Unirii* în fața statuii lui Al.I. Cuza, era foarte frig, a venit acasă, a dat de căldură, a făcut infarct și a murit. Doi dintre băieții săi, Nandu și Telu, au trăit, după război, în R.F.G., la München, unde au și murit. Cel de al treilea băiat, Nicolae N.N., a trăit până după anul 2000 în fostul județ Romanați. El a fost căsătorit cu Jeana Cernătescu, pictoriță, care, după divorț, prin anii '70, a plecat și s-a stabilit în Belgia, la Bruxelles, unde a decedat în 2010.

Jeana N.T. Popp („Prințesa“) a fost căsătorită cu prințul Romalo, descendent din domnitorul Nicolae Mavrocordat. A făcut pensionul la Paris, compunea muzică și a fost pictoriță amatoare, prietenă cu Th. Pallady și admiratoare a acestuia. Jeana Popp a lucrat în timpul Primului Război Mondial la Crucea Roșie, conducea ambulanțe pe front. Soțul său, Romalo Mavrocordat, avea o fabrică de mezeluri, la Turnu Severin.

Conacul de la Padea

Lucreția (Lucrice) N. Popp urmase studii la Dresda. În ce domeniu nu știm. A fost căsătorită cu astronomul Nicolae Coculescu (*Magazin istoric*, nr.7/2016), cu care a avut doi copii, pe Șerban (Pius Servien) și Madelaine.

Mișu N. Popp (1871 – 4 noiembrie 1951) avea studii la Paris. A fost, la un moment dat, ofițer, dar a demisionat din armată în urma unui duel cu un colonel. A intrat în politică, a fost deputat P.N.L., a trecut apoi la Partidul Conservator Democrat, după care au urmat alte partide… A fost inițiatorul ridicării statuii lui Al.I. Cuza la Craiova și tot el a fost acela care a salvat-o de la topire de către nemți, intervenind la prim-ministrul Al. Marghiloman. A fost căsătorit cu Maria Marocneanu (Marioara, „Mișoaica“, „Privighetoarea Olteniei“), una dintre cele trei fiice ale lui Toma Marocneanu, magistrat, mare podgorean. A avut trei copii: Radu (născut la 1900), Elena (Liletta), căsătorită Butculescu, și Traian (născut în 1908), care a făcut războiul atât în Est, cât și în Vest. Mișu Popp a avut o casă originală, ca o cetate (fără niciun ornament), care s-a aflat pe locul unde astăzi este construit Hotelul Armatei.

Soția lui Mișu N. Popp, Marioara, era nepoată de frate a pictorului Theodor Aman și vară primară cu Nicolae Titulescu și Ernest Urdăreanu. Era minioană, de o frumusețe și o energie care uimeau, era instruită, făcuse pensionul la Paris. În 1917 a fost soră de Cruce Roșie, motiv pentru care după război a fost decorată. La 9 iunie 1917 a pus bazele Partidului Feminist, care era în slujba frontului, iar în februarie 1919 s-a numărat printre fondatoarele

Cărturari și călători cehi prin Țările Române

JOSEF ŠTOLBA

ANCA IRINA IONESCU

La sfârșitul secolului al XIX-lea ne vizitează țara scriitorul ceh Josef Štolba (1846 – 1930), gazetar și observator atent, înzestrat cu un spirit critic deosebit. În 1875, întreprinsese o călătorie în America, în anii următori a străbătut toată Europa (Germania, Belgia, Anglia, Danemarca, Norvegia, Suedia, Olanda, Iugoslavia, România, Bulgaria, Grecia), ajungând până în Pakistan și dincolo de Cercul polar. Obiectivele vizitei lui Štolba în România sunt pur turistice; cu toate acestea, interesul lui nu se concentrează asupra exoticului și a aspectelor care atrag atenția îndeobște turistului. În scurta sa ședere la noi – august și septembrie 1898 – privește cu atenție în jur, judecă cu obiectivitate și își notează tot ceea ce reprezenta pentru el specificul vieții materiale și spirituale a unui popor puțin cunoscut. Impresiile din călătoria în România sunt notate în foiletonul în opt părți Bucureşti **și în foiletonul** Sinaia și Castelul Peleș.

● Batista – la ce folosește? ● Bucureștiul, cotat mai bine decât Parisul ● Săracii își fac lumină cu petrol ● Ispite pentru un bărbat aflat sub supraveghere: ochii mari și focoși ai românceloor ● Barabudele și precupețul ● Băieți frumoși și înalți ca brazii ● Flirturi dulci pe Kiseleff ● Biserica Stavropoleos, sub dinții nemiloși ai timpului ● Ce suntem noi pe lângă această Românie? ● Bere din belșug și un castel prea german

Štolba reia în linii mari în călătoria sa itinerarul parcurs în urmă cu 28 de ani de compatriotul său, Jan Neruda (1834 – 1891; *Magazin istoric*, nr. 9/2016). Acesta călătorise cu vaporul, venind din Serbia, până la Giurgiu, iar de acolo cu trenul la București. Štolba parcurge același traseu de la punctul de graniță Vârciorova până la Turnu Severin cu trenul, de aici la Giurgiu cu vaporul și își continuă drumul spre București pe calea ferată.

Foiletoanele lui Štolba despre București și Sinaia au fost incluse în volumul *Ze slunných koutù Evropy. Vzpomínky z menších cest* (*Din colțurile însorite ale Europei. Amintiri din călătoriile mai mici*), Praga, 1918. Deși primul contact cu România și, mai ales, cu vameșii de la Giurgiu nu-i creează impresii dintre cele mai plăcute, în continuare reușește să fie obiectiv, să privească cu umor necazurile personale și să ofere date concrete interesante. Redă cu deosebit haz dialogul cu vameșul, care dorea să-l facă să plătească taxă pentru tot ceea ce nu putea fi considerat obiect de uz personal, chiar pentru batiste, pe care le consideră inutile.

Victor N. Popp

pasionat numismat. A fost membru fondator al Societății Numismatice Române și colaborator al *Buletinului Societății Numismatice*, în care a publicat mai multe articole. În 1934 a organizat la Craiova, împreună cu C.S. Nicolaescu-Plopșor (*Magazin istoric*, nr. 8/2015), Congresul al II-lea de Numismatică din România. În 1926 – 1927 a fost deputat averescan de Ilfov. În 1943 a prezentat la Expoziția „Săptămâna Olteniei" trei opere de Brâncuși, pe care le-a dat la schimb, plus a patra, *Orgoliu*, lui Plopșor pentru două tezaure numismatice. După 1947, a avut, un timp, domiciliu forțat. În 1954 era prezent la deschiderea Muzeului de Artă din Craiova. A murit în 1955 și este înmormântat în Cimitirul „Sineasca".

Lili N.T. Popp s-a căsătorit din dragoste cu scriitorul Alexandru Kiriţescu. Cum el era homosexual și căsătoria nu s-a consumat, familia ei i-a despărțit. Ca să se răzbune, Al. Kiriţescu a scris, în 1929, piesa *Gaițele*. Ea a făcut o mare pasiune pentru el și nu s-a mai căsătorit niciodată. Și el a iubit-o toată viața. Dovadă sunt scrisorile lui către ea, aflate acum la Arhivele Statului din Craiova. Când vremurile s-au schimbat și ea a pierdut, sau mai exact i s-a luat totul, el a avut grijă de ea și-i trimitea de la București ajutoare. Dar în 1961 scriitorul a murit, iar ea a ajuns într-un azil de bătrâni, undeva prin sudul județului Dolj. Unde și când a decedat nu știm.

Constantin N. Popp

Costică (Constantin) N. Popp (1877 – 1958) a studiat Dreptul la Paris, a fost prefect de Dolj în două rânduri, prima dată în 1914 – 1915, iar apoi în perioada interbelică. A fost primar al Craiovei în 1919 – 1920. În timpul războiului a fost colonel, atașat pe lângă generalul Berthelot, cu care a fost în relații excelente. Între 1923 – 1944 a fost consulul onorific al Franței la Craiova. Avea casă pe Calea Unirii, construită prin 1909 – 1910, în stil Art Nouveau. A fost căsătorit cu Antoinette Brăiloiu, cu care a avut două fete, Veronica (născută în 1917, căsătorită Caleţeanu) și Sanda (căsătorită Oroveanu).

Alexandru N.T. Popp a murit la vârsta de 16 ani.

Ortansa (Hortance) Popp a fost căsătorită cu Jacques Vuccino, ofițer francez de marină (de origine italiană), care avea la Brăila un cunoscut vas de pasageri cu care făcea curse pe Dunăre, „Vuccino". Ortansa a rămas văduvă la 34 de ani. A plecat în Franța, unde s-a stabilit la Lyon, cu cei trei băieți ai săi, care în timpul războiului au luptat în Rezistența franceză: Mark, Jean Loup și Rameaux. Au căzut, în 1942, în mâinile nemților și au fost împușcați. Peste ani francezii au făcut un film despre ei…

Cam aceasta e povestea tristă a unei familii care a fost, care a reprezentat ceva în Craiova – primei jumătăți a secolului al XX-lea, a unei familii care s-a stins – și a rămas doar în amintirea unora. ■

Precupețul, la îndemâna oricui

făcut rost în mijlocul unei zile dogoritoare de o baie răcoritoare, cu siguranță singura de la cea de anul trecut."

Un alt personaj tipic bucureștean care îi atrage atenția este *precupețul*, vânzătorul detailist de produse agricole, cu cele două coșuri mari, care cutreieră pe la casele oamenilor. Îi trezește un interes aparte, căci așa ceva nu mai văzuse prin locurile unde colindase. Dar, spune el, „există numeroase familii, mai ales în gospodăriile mici, cărora nici prin gând nu le-ar trece să cumpere direct din piața mare".

Se arată plăcut impresionat de societatea înaltă care populează „corso"-ul orașului, Calea Victoriei, „care nu este cea mai frumoasă, dar este cea mai elegantă și mai iubită arteră a marelui oraș", unde poți admira „cofetăriile, amenajate aici cu deosebit fast și gust, tineri dandy în haine de croială englezească sau franțuzească plimbându-se agale pe trotuare, alături de ofițeri în uniforme frumoase, băieți ca brazii cu trăsături bărbătești atât de frumoase, de parcă ar fi fost aleși special pentru capitală".

Spre seară, protipendada bucureșteană se îndreaptă spre *Chaussée Kiseleff*. „La capătul de vest al Căii Victoriei se întinde dincolo de oraș o alee largă, cu trei rânduri de tei robuști, care lasă în mijloc un spațiu pentru carosabil și este mărginită pe laturi de grădini întinse, pline de vile elegante de vară, cofetării, cafenele, baruri și restaurante", unde „toată lumea aceea care umpluse nu cu mult înainte Calea Victoriei se lasă pradă desfătărilor nebunatice și flirturilor dulci. Echipajele merg la pas, iar acum le puteți admira în voie pe elegantele doamne bucureștene."

Muscal, pe „Chaussée Kiseleff", în așteptarea clienților

Dintre bisericile bucureștene remarcă Bisericuța Bucur, Mănăstirea și Biserica Stavropoleos – deplângând starea de deteriorare în care se află „o astfel de bijuterie arhitectonică, lăsată pradă dinților nemiloși ai vremii și unei neglijențe condamnabile", spune el – și Biserica Domnița Bălașa: „o biserică nu prea mare, dar modernă și neobișnuit de elegantă, o clădire de cărămidă în stil bizantin cu patru turnulețe nu prea înalte, cu o cupolă care se ridică robustă în mijlocul lor și cu un interior splendid, ornamentat cu foarte mult gust".

Un alt motiv de admirație pentru București sunt societățile de binefacere de aici: „Ceea ce uimește în București, în acest oraș al desfătărilor, unde mai ales clasele superioare văd scopul suprem al vieții lor în distracții și în petreceri, este tocmai obiceiul facerii de bine, care este foarte frecvent în aceste clase. Atât de multe instituții de binefacere înființate de persoane particulare ca în București nu veți găsi probabil nicăieri. Și cea mai însemnată este Fundația Brâncoveanu."

Bun cunoscător al istoriei europene, Štolba consideră că „cele mai mari merite pentru România modernă de astăzi le are intrigantul de la Sedan, Napoleon al III-lea. Vrând să contracareze planurile rușilor în legătură cu Turcia și slavii din Balcani, a profitat de situația nefavorabilă a Rusiei după Războiul Crimeii pentru a trezi prin toate mijloacele conștiința națională a românilor și pentru a le crea o simpatie nestăvilită față de Franța". Deși, adaugă el cu frustrarea specifică cehului față de tot ceea ce este german: „De la alegerea prințului Carol de Hohenzollern ca domnitor, simpatiile s-au schimbat radical. Astăzi, în România, toată lumea privește cu încântare spre Germania, limba și obiceiurile germane se răspândesc tot mai mult. Dacă înainte fiii celor

„Că de batiste nu aveau nevoie, era adevărat, căci observasem acest lucru la toți cei care stăteau în jurul nostru.“ Vameșul își arată nedumerirea și în cazul lenjeriei de damă: „Și asta ce este?“. „Lenjeria intimă a doamnei.“„Și de ce îi trebuie atâția? Poftim?! Plătiți!“

Bucureștiul l-a impresionat pe călătorul ceh prin „libertatea de a respira“

În privința Bucureștiului, la fel ca și compatriotul său Neruda, Štolba este impresionat de spațiile largi, de libertatea de a respira de care se bucură locuitorul Bucureștiului, care nu se compară cu niciun alt oraș cunoscut de el. „Orașul lasă impresia că a crescut dintr-o uriașă grădină. Peste 15.000 – rețineți, spun clar – cincisprezece mii de case sunt împrăștiate aici pe un spațiu de peste 35 kilometri pătrați, iar în acest număr uriaș de case locuiește numai un sfert de milion de oameni“.

Nu se poate abține să nu facă o comparație cu Praga și cu Parisul, documentată cu date și cifre. „Cel mai bine ne va servi aici o comparație. Praga are, după ultimul recensământ, 5.344 de case și 222.831 de locuitori. Așadar, într-o jumătate din case aproape același număr de locuitori! Dar ce case sunt aici și [ce case sunt] acolo!“

Îl mai impresionează pe ziaristul ceh la București și sistemul de organizare a transportului public, în special trăsurile, care depășesc tot ce văzuse prin eleganța lor și te uimesc cu prețurile mici. „Droște aici nu există. Și nici nu este nevoie de ele, căci pentru splendidele trăsuri de aici plătiți tot atât cât la Praga pentru cea mai amărâtă tărăboanță“. Remarcă, de asemenea, că birjarii „sunt foarte bine organizați și își au chiar propria casă de asigurări, care le plătește compensații atunci când li se întâmplă ceva cu caii“.

Iluminatul public îi trezește reflecții interesante: „Metropola română este iluminată nu numai cu electricitate și gaz, ci și cu petrol. Iar împărțirea între ele este semnificativă. Pe bulevardele principale domnește electricitatea, pe celelalte străzi importante – gazul, iar pe străduțele lăturalnice petrolul. Este o trecere foarte frumoasă și bine gândită de la lumina cea mai strălucitoare la întunericul periferiilor, nu-i așa?“

Ca și pe mulți alți călători străini înaintea lui, pe Štolba îl impresionează frumusețea femeilor: „Au ochi mari, întunecoși și plini de strălucire și foc, părul negru ca pana corbului și foarte bogat, o mică mustăcioară neagră deasupra buzelor fermecătoare, buclișoare deasupra urechilor drăgălașe, astfel încât până și în cazul unui bărbat ceh căsătorit și cu educație aleasă reușesc să trezească anumite dorințe neîngăduite – dacă acel bărbat nu s-ar afla sub strictă supraveghere!“

Deși nu a petrecut foarte mult timp la București, a reușit să observe multe personaje tipice, de pildă *barabudele*, „un membru foarte important al comunității bucureștene de jos.“ „Este de obicei un țigan tânăr și zvelt, înveșmântat cochet în stuf, papură și alte plante de apă.“ Acesta execută un dans vioi, combinat cu diverse figuri acrobatice, după care privitorii îl udă cu apă. „Apa se ridică în aburi de pe el ca de pe duhul apelor, dar *barabudele* zâmbește fericit, cu o mână își șterge apa de pe față, cu cealaltă adună micile daruri de la public. Și de ce nu ar zâmbi? Și-a

Un bulevard al Capitalei, tăiat cu numai câțiva ani înainte să ajungă autorul

După încoronarea lui Dmitri, Elena a țesut un giulgiu pe care apare, alături de fiul ei și de Ivan al III-lea (chipurile încadrate; de la stânga la dreapta)

MORMÂNTUL MARII CNEAGHINE ELENA, FIICA LUI ȘTEFAN CEL MARE

MIHAIL ANATOLII CIOBANU

La 5 iulie 1463, domnul Moldovei Ștefan, fiul lui Bogdan vodă, se căsătorea cu Evdochia, fiica lui Alexandru Vladimirovici, zis Olelko, „mare cneaz al Kievului", după cum este amintit în pomelnicul Lavrei Pecerska. Era ultima căsătorie a unui principe moldav cu o rudă a marilor duci lituanieni, din neamul Olelkovicilor.

Prima soție a lui Ștefan cel Mare era nepoata lui Vladimir (1338 – 1398), fiul lui Algirdas (1296 – 1374) al Lituaniei. Căsătoria nu a fost de lungă durată, căci decesul doamnei de la Kiev a survenit peste câțiva ani, la 25 noiembrie 1467. Unul dintre copiii rezultați din această alianță matrimonială a fost domnița Elena. În documentele interne, fiica voievodului moldovean este amintită, pentru prima dată, la 10 mai 1466, într-un uric de danie destinat Mănăstirii athonite Zografu. Peste alte două luni, la 9 iulie, într-un alt uric dat Probotei, același domn cerea de la obștea locului să se roage pentru sănătatea familiei sale, printre care erau amintiți și ai săi „copii de Dumnezeu dăruiți": Alexandru și Elena. Se pare că, potrivit celor scrise de cronicarul polon Dlugosz, în 1474, în ajunul luptei cu otomanii, domnița era alături de părintele ei, la Curtea din Vaslui.

În 1479, domnul Moldovei se gândi la posibilitatea încheierii unei alianțe matrimoniale cu Ivan al III-lea, mare cneaz al Moscovei din 1462. După îndelungate tratative, în toamna anului 1482, Elena a plecat, însoțită de o impunătoare suită, spre Moscova. În luna decembrie a ajuns la porțile cetății de scaun a marilor cnezi moscoviți, tânăra logodnică fiind încredințată Mariei Iaroslavovna, soția defunctului Vasili al II-lea, monahie la Mănăstirea Voznesenskaia din Kremlin. Căsătoria dintre Elena și Ivan Ivanovici, fiul lui Ivan Vasilievici din prima căsătorie, a avut loc la 12 ianuarie 1483. La 10 octombrie același an, s-a născut unicul lor fiu, Dmitri (*Magazin istoric*, nr. 5/2012).

Prin căsătorie, fiica lui Ștefan cel Mare a ajuns mare cneaghină a Moscovei. Pentru câțiva ani, a fost chiar mare cneaghină a Tverului, ultima dintre ele. Destinul ei a fost unul tragic. După moartea soțului, care era moștenitorul tronului, la 7 martie 1490, s-a deschis lupta pentru putere. Existau doi pretendenți: Vasili, fratele vitreg al celui decedat și fiul lui Ivan al III-lea din a doua căsătorie, cu Sofia Paleolog, și Dmitri, nepotul domnului Moldovei. Așadar, marele cneaz trebuia să aleagă pe unul dintre ei.

Sarcofagul cu rămășițele pământești ale marii cneaghine

La 4 februarie 1498, prin

bogați studiau și se perfecționau la Paris, de când pe tronul României este un rege neamț, se duc tot mai mult în Germania".

Și cehul patriot care, timp de 300 de ani, nu a avut țară, privește cu admirație, dar și cu melancolie, la soarta poporului român, mândru de statul său național: „România care are, după cel mai recent recensământ, 6.700.000 de locuitori, dintre care aproximativ 88% români, și iată ce poziție importantă ocupă acum în Europa! Ne amintim cu amărăciune pe teritoriul ei că suntem mai avansați din punct de vedere spiritual și cultural, că avem în urma noastră un trecut istoric măreț și, totuși, ce suntem noi pe lângă această Românie până acum sărmană, unde numai o treime dintre copii merg la școală, din tristul motiv că nu au unde să meargă, și unde peste o jumătate din populație nu știe să scrie și să citească! Dar viitorul aparține României, pentru că România este stăpână pe propria soartă".

Sala Bragadiru, de pe Calea Rahovei

Subliniază cu admirație dezvoltarea industrială a României din ultimele decenii, stimulată de legea intitulată „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale", din 1887, și, ca orice ceh, nu poate să nu se mândrească cu producția de bere, domeniu în care țara sa deținea un record incontestabil. „Ei bine, Cehie, ridică-te și bate-te mândră cu pumnul în piept: în toată această Românie, aproape de trei ori mai mare decât tine, sunt numai 20 de fabrici de bere, dintre care numai trei în Capitală, unde sunt tot atâția locuitori ca și în Praga noastră regală!" Mai mult chiar, semnalează existența a trei fabrici de bere în București la data respectivă, „Luther, Bragadiru și Oppler (*Magazin istoric*, nr. 12/2011). Acestea ocupă complexe mari cu grădini restaurant, cu săli spațioase pentru diverse spectacole, terenuri de joacă pentru copii etc. și produc bere din belșug".

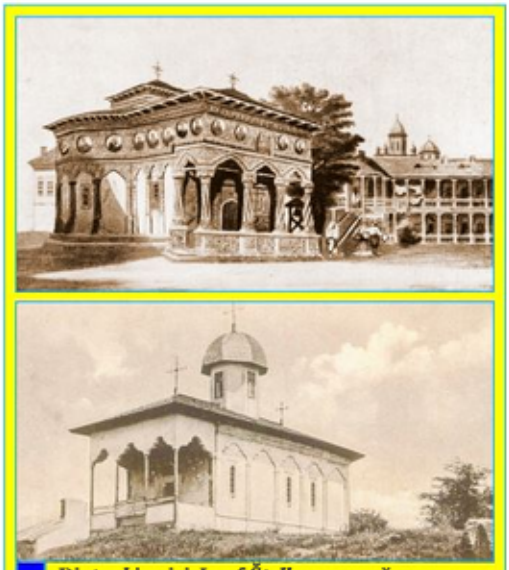

Dintre biserici Josef Štolba remarcă, între altele, Mănăstirea și Biserica Stavropoleos și Biserica Bucur

Una dintre acestea, Luther-Bragadiru, îl interesează în mod deosebit, deoarece este condusă de un ceh. „Directorul ei era un ceh, rudă cu răposatul episcop de Budìjovice. Se numea Hanuš Jirsik și i-am fost recomandat, așa că ne-a condus mândru prin fabrică. Este o întreprindere într-adevăr impresionantă, unde domnește o curățenie de-a dreptul exemplară, ceea ce înseamnă foarte mult în București." Pentru a ne convinge că fabrica este rentabilă, ziaristul dă cifre foarte exacte: „În anul 1898/99, exportul a reprezentat 3.066.961 litri, impozitele plătite s-au ridicat la 460.043,15 lei, taxele orășenești la 367.765,35 lei, iar consumul de orz a fost de 1.540.983 kg, cel de hamei de 14.404 kg".

Reportajul despre România se încheie cu un capitol despre *Castelul Peleș* și *Scriitoarea pe tron*. Peisajul montan pe care îl străbate cu trenul îl încântă, în schimb, despre Perla Carpaților are mai puține cuvinte de laudă decât ne-am fi așteptat, căci cehul vedea aici mult prea multă influență germană. „Cât de puternică este totuși influența Curții regale asupra cercurilor privilegiate ale poporului! Acest popor, pătruns în anii '50 de spiritul francez și încântat de poporul lui Napoleon, se cufundă astăzi în apele germane, care pătrund în țară încet, dar tot mai eficient, prin toate crăpăturile". ■

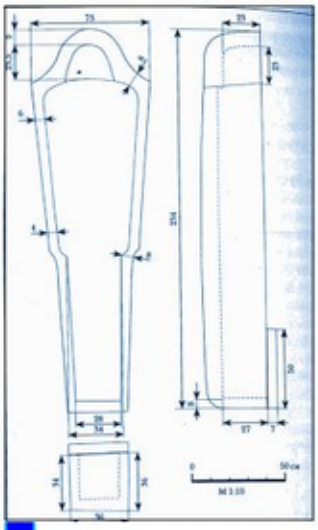

Schiță cu dimensiunile sarcofagului

survenit în jurul vârstei de 40 – 45 de ani. Feodosia Ivanovna avea, în momentul morții sale, 12 ani și câteva luni, fiind născută la 29 mai 1489. Așadar, în urma tuturor analizelor, inclusiv criminalistice, s-a stabilit că mormântul marii cneaghine Elena nu s-a pierdut, rămășițele ei pământești fiind păstrate și astăzi în subsolul Catedralei Arhanghelski din Kremlin, în sarcofagul nr. 50 (numărul nou este PN-34). Informațiile semnalate în 2004, conform cărora „atât sarcofagul, cât și osemintele cneaghinei Elena sunt distruse de vreme" (Tatiana Panova) nu mai pot fi susținute.

Înmormântarea unei cneaghine dizgrațiate la loc de cinste este, într-adevăr, după cum afirmă Tatiana Panova, un gest remarcabil. Să nu uităm însă că inclusiv Dmitri Ivanovici, fiul Elenei, a fost îngropat alături de tatăl său, în necropola marilor cnezi din Arhanghelski. Prin urmare, constatăm că Ivan al III-lea și-a reabilitat nora, cel puțin parțial, fiindcă mormântul ei nu se află la locul cuvenit, după cel al Sofiei Paleolog, ci la o anumită distanță de grupul central, fără indicarea locului, dar în perimetrul onorabil al necropolei.

Cum probabil Elena s-a născut la sfârșitul anului 1465, a decedat în jurul vârstei de 40 de ani. Conform specialiștilor de la Moscova marea cneaghină avea o înălțime de 154,7 cm, încadrându-se în categoria medie sau sub medie pentru perioada dată. În fine, tot ceea ce a rămas de la fiica lui Ștefan cel Mare se află în sarcofagul numărul 50. Mormântul fiului ei poate fi văzut în Catedrala Arhanghelului Mihail, lângă cel al lui Ivan cel Tânăr. Mamă, soț și fiu, toți trei, împreună. ■

1917. ZILE DE RĂZBOI

(Urmare din p. 13)

Stă bine Rusia și noi nu avem a-i invidia nimic: ofițeri francezi i-au organizat armata, specialiști englezi i-au organizat revoluția, funcționari americani li organizează căile ferate etc. etc. Ce mai rămâne original rusesc? Doar beția.

Aviatorii ruși din nefericitul nostru târgușor beau toată ziua și mănâncă păsările furate de prin curțile târgoveților. Într-o zi, spre seară, se ivește un aeroplan dușman deasupra orașului și se lasă destul de jos. În această vreme strada se golește, rusimea dă năvală în toate casele pentru a se adăposti. Din diferite puncte ale orașului se trag focuri de armă asupra aeroplanului, care trece nepăsător. Se trag focuri și de la garnizoana noastră și deodată pasărea distrugătoare începe a se coborî grabnic spre pământ. Emoție la toată lumea; aeroplanul a fost doborât.

În acest timp se zvonește că nu este o mașină germană, ci rusească și se face o îngrămădeală de lume în fața garnizoanei noastre. Se aud glasuri enervate, se văd gesticulații aprinse; un ofițer rus face gălăgie, vrea să afle cine anume de la garnizoana românească a tras asupra aeroplanului rusesc și l-a doborât. Viteazul care făcuse isprava, interpretul garnizoanei, un bulgar, care până atunci se lăudase cu lovitura lui, stătea mai la o parte, galbăn pe față, cu gândul la stâlpul de care va fi legat și împușcat după sentința Curții Marțiale.

Pe când lucrurile se încurcau mai mult, se întoarce înapoi automobilul cu aviatorii cari alergaseră să pue mâna pe pradă și după veselia lor lumea înțelege că fusese un aeroplan german. Tunete de aplauze răsună în stradă.

Atunci, același ofițer rus, care apucase din scurt pe căpitanul nostru pentru că un român doborâse aeroplanul, le adresează mulțumiri și, foarte mândru, spune că gloanțele unui soldat rus au ucis pe aviator.

În realitate, fusese o farsă: aeroplanul era rusesc, din aerodromul escadrilei de la noi, pe care nu l-au cunoscut aviatorii; aeroplanul nu fusese doborât, ci pilotul făcuse o coborâre necunoscută încă de vrednicii săi camarazi.

(Va urma)

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

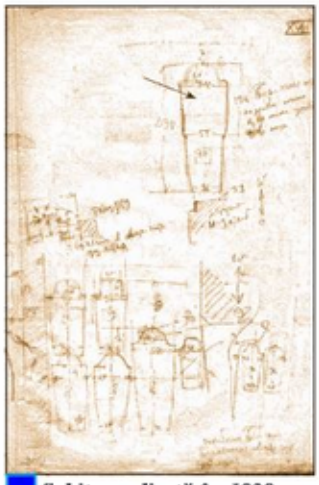

Schița realizată în 1929 cu dispunerea sarcofagelor

decizia bunicului patern, Dmitri, fiul Elenei, era încoronat, oferindu-i-se titlul de mare cneaz al Moscovei și poziția de moștenitor. La scurt timp însă, situația de la Curte s-a schimbat, în urma intrigilor soției celui care își spunea, uneori, țar, Sofia Paleolog. Vasili, fiul acesteia, este numit mare cneaz al Novgorodului (1499, martie). La 11 aprilie 1502, marea cneaghină Elena și marele cneaz Dmitri au căzut în dizgrație și au fost puși sub pază. La 14 aprilie, Vasili Ivanovici a fost numit moștenitor al tronului. După moartea lui Ivan al III-lea, el a preluat frâiele puterii și a condus Marele Cnezat al Întregii Rusii până în decembrie 1533.

La Suceava, Ștefan cel Mare căuta să afle mai multe informații despre situația fiicei sale. Zadarnic însă. Marea cneaghină a decedat în temniță la 18 ianuarie 1505. Fiul ei a trăit până la 14 februarie 1509.

Conform informațiilor din letopisețele rusești, Elena a fost înmormântată în necropola Mănăstirii Voznesenskaia, fără indicarea exactă a locului. Decesul a survenit la scurt timp după cel al Sofiei Paleolog (decedată în 1503). Așadar, cel puțin teoretic, lângă mormântul acesteia ar fi trebuit să fie depus sarcofagul fiicei lui Ștefan vodă. Or, în realitate, lângă cea de-a doua soție a lui Ivan al III-lea a fost înhumat trupul Elenei Glinskaia, a doua soție a lui Vasili Ivanovici, moartă în aprilie 1538.

În 1929, autoritățile comuniste au distrus ansamblul Mănăstirii Voznesenskaia. Mormintele au fost deschise în grabă și sarcofagele astfel descoperite au fost mutate în subsolul Catedralei Arhanghelski. În timpul lucrărilor, s-a făcut un plan al vechii necropole, indicându-se locul în care se aflau mormintele găsite. Informațiile adunate atunci au fost incluse în așa-numitul „Jurnal al deschiderii mormintelor" de la Voznesenskaia, adăugându-se și câteva fotografii. Fiecare sarcofag a primit și un număr. Unele dintre ele erau anonime.

Ulterior, în 1984, arheologul Tatiana Panova a cercetat parțial rămășițele marilor cneaghine și țarevne din subsolul Catedralei Arhanghelului Mihail. În 1994, în cadrul unul amplu proiect care are ca scop final publicarea a patru volume despre necropola de la Voznesenskaia (până acum au apărut doar primele două), toate sarcofagele amintite au fost deschise, rămășițele păstrate fiind analizate inclusiv de criminaliști. Specialiștii s-au lovit de câteva impedimente serioase în încercarea de a stabili cu exactitate apartenența unor resturi osoase, din moment ce, în 1929, unele sarcofage au servit ca loc de depozitare chiar și pentru oase de animal.

După cum am atras atenția, în 1929, sarcofagele au fost numerotate. Dintre acestea, cel cu numărul 50 făcea parte dintre cele anonime. Se știa însă că aparținea cu siguranță înmormântărilor de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. La această concluzie s-a ajuns ca urmare a mai multor date, printre care: adâncimea la care a fost depus sarcofagul, ritul funerar, prezența unor anumite obiecte funerare, forma sarcofagului, locul înmormântării etc. Despre sarcofagul nr. 50 s-a afirmat în momentul dezgropării sale că se afla lângă cel al Mariei Borisovna, prima soție a lui Ivan al III-lea. Dar, la consultarea planului necropolei s-a constatat că, în realitate, cele două locuri de veci erau la o distanță considerabilă unul față de altul. Mai exact, sarcofagul anonim a fost găsit între coloana de sud-vest și peretele vestic al bisericii, dar în același spațiu onorabil unde se aflau și mormintele cneaghinelor Sofia Vitovtovna, Maria Borisovna, Maria Iaroslavovna și Sofia Paleolog. Astfel, s-a ajuns la concluzia că în fața specialiștilor se aflau ori rămășițele fiicei lui Ivan al III-lea, Feodosia, moartă la 19 februarie 1501, ori cele ale Elenei.

Cercetarea antropologică a scheletului păstrat în sarcofagul nr. 50 a arătat că decesul a

Scheletul marii cneaghine Elena

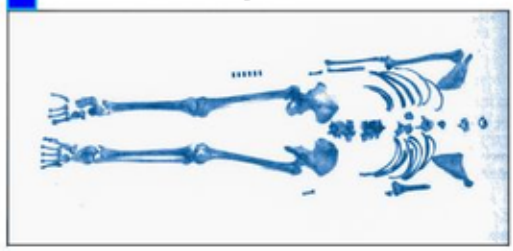

sunt aplicate și în Transilvania. Fruntașii românilor ardeleni convoacă o adunare națională pentru data de 15 mai la Blaj, în cadrul căreia s-a adoptat *Petițiunea națională*, cuprinzând 16 revendicări ale națiunii române din principat, între care: dreptul românilor de a fi reprezentați în Dieta Transilvaniei, folosirea limbii române în legislație și administrație, emanciparea bisericii ortodoxe române de sub jurisdicția mitropoliei sârbești, desființarea iobăgiei fără despăgubire, libertatea cuvântului și a presei, înarmarea poporului și înființarea gărzii naționale, învățământ de toate gradele în limba română, amânarea discutării în Dietă a problemei „uniunii" Transilvaniei cu Ungaria până la convocarea unei adunări în care românii să fie reprezentați proporțional etc.

Portret în ulei al episcopului Ioan Lemeny, din Catedrala greco-catolică din Blaj

Adunarea a ales două delegații – prima, condusă de episcopul ortodox Andrei Șaguna, care să înmâneze petițiunea împăratului, iar o alta, condusă de episcopul unit Ioan Lemeny, care să predea documentul Dietei din Cluj. Pentru a duce la îndeplinire hotărârile adoptate, s-a format un Comitet Permanent, cu sediul la Sibiu, din care făceau parte: episcopul Andrei Șaguna (președinte), Simion Bărnuțiu (vicepreședinte), Aron Pumnul, Avram Iancu, Al. Papiu-Ilarian ș.a.

Nemulțumirea românilor a sporit și mai mult după 29 mai, când, fără a ține seama de hotărârea adoptată la Blaj, Dieta din Cluj a votat unirea Transilvaniei cu Ungaria, act politic sancționat la 10 iunie de împărat.

Începând cu luna iunie 1848, acțiunile revoluționare din Transilvania cunosc o radicalizare. Liderii românilor din Mediaș, Teodor Calboreanu și Ioan Tufa, cer autorităților locale dreptul de a se organiza în gărzi naționale. Ca unul care participase la adunarea de la Blaj și fusese ales în Comitetul Național Permanent, Ștefan Moldovan s-a implicat în această acțiune. În luna iulie 1848, în cadrul unei ședințe secrete, conducerea orașului a luat hotărârea să-l declare persoană suspectă și să-l pună sub pază la domiciliu. George Bariț iu afirmă că se plănuia chiar „pierderea lui Ștefan Moldovan". La 7 august, prelatul român a adresat autorităților un viguros protest, asigurându-le, totodată, de loialitatea românilor. Demersul său a avut ca rezultat ridicarea arestului.

La 17 august 1848, Moldovan a depus o plângere magistratului, prin care îi aducea la cunoștință că, în virtutea unei informații primite chiar de la niște sași, unguri și sași pregăteau o acțiune comună vizând să „extermine deodată pe românii din Săsime". Autoritățile au răspuns că acele zvonuri se datorau unor iresponsabili: „E adevărat că sașii aceia au vorbit ce nu se cade; însă unul e bețiv, altul prostolan și al treilea e nebunatic".

Votul Dietei de la Cluj privind unirea Transilvaniei cu Ungaria, neaplicarea hotărârii de desființare a iobăgiei și acțiunile teroriste ale nemeșimii maghiare au determinat ridicarea la luptă a națiunii române. Cea de-a treia adunare de la Blaj, din septembrie 1848, a decis înarmarea poporului și organizarea prefecturilor și legiunilor românești. Ștefan Moldovan a devenit unul dintre fruntașii români ce va acționa în spiritul adunării de la Blaj.

Românii din Mediaș „mai nainte de adunarea de la Blaj s-au constituit pre sine în garda națională românească", consemnează Ștefan Moldovan în memorii. Procesul începuse la mijlocul lunii iunie. La 15 septembrie, în numele românilor medieșeni, Teodor Calboreanu și Ioan Tufa au înaintat un memoriu, susținut de Ștefan Moldovan. Cererea a fost discutată de forurile locale în ședința din 16 septembrie, când s-a hotărât și demararea acțiunii de înscriere în garda națională a românilor apți să poarte arme. În fruntea gărzii naționale românești din Mediaș, cu un efectiv de 180 de membri, a fost ales Achim Bunea, fost subofițer în armata imperială.

UN FRUNTAȘ PAȘOPTIST ȘTEFAN MOLDOVAN

VASILE MĂRCULEȚ,
ALEXANDRU DOBOȘ

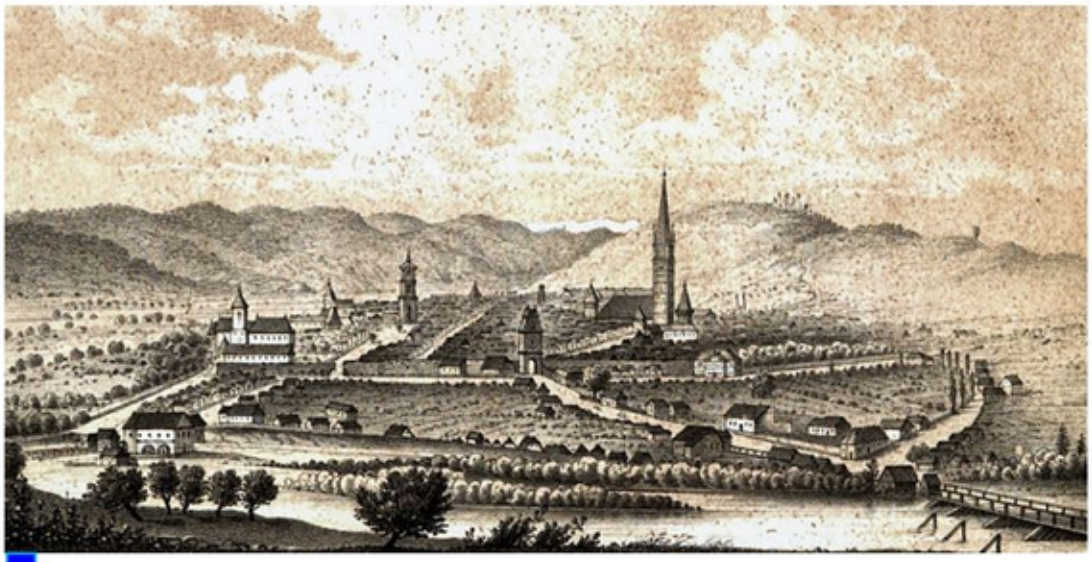

Orașul Mediaș la jumătatea secolului al XIX-lea

Numit la 5 martie 1847 protopop al Mediașului, Ștefan Moldovan a fost instalat în funcție la 26 aprilie același an. La începutul revoluției din 1848, el se plasează în cercul episcopului unit Ioan Lemeny, adept al colaborării cu maghiarii. Pe o asemenea poziție se situau și alți intelectuali de frunte, precum Eftimie Murgu, Timotei Cipariu sau George Barițiu, convinși că o colaborare între mișcarea românească și cea ungurească era în interesul ambelor popoare. Nu erau nici împotriva unei eventuale uniuni statale temporare între Principatul Transilvaniei și Ungaria, dar numai după îndeplinirea prealabilă a unor revendicări naționale, precum garantarea libertății limbii și culturii românești.

Odată cu momentul organizării gărzilor naționale săsești din Mediaș (29 martie 1848), Ștefan Moldovan devine purtătorul de cuvânt al comunității românești locale. El sprijină cererile celor care intenționau să intre în garda națională săsească din oraș, pe baza acceptării a trei revendicări: 1. reprezentarea românilor „în Dietă, în magistrat și comunitate, după numărul sufletelor lor"; 2. accesul „bisericilor, școlilor și școlarilor români" la veniturile de obște „ca ale saților"; 3. dreptul la porțiuni canonice pentru bisericile și parohii români „în cantitate și calitate cu cele săsești". Moldovan înaintează aceste cereri magistratului (instituția Primăriei) la 4 aprilie 1848, prin intermediul șefului poliției locale, Friedrich Biedersfeld. La aceste cereri însă, consemnează Ștefan Moldovan, „magistratul a tăcut", semn că ele nu conveneau autorităților locale.

Unul bețiv, altul prostolan și al treilea nebunatic

Din păcate, evenimentele nu au evoluat în sensul dorit de Ștefan Moldovan și ceilalți fruntași ai românilor din Transilvania. La 21 martie 1848, reprezentanții nobilimii maghiare din Transilvania cer alipirea principatului la Ungaria. La 11 aprilie împăratul sancționează legile votate de Dieta maghiară privind desființarea servituților feudale, dar acestea nu

catolic din Ibisdorful Săsesc, Nicolae Medieșanu.

Conform instrucțiunilor primite, Ștefan Moldovan trebuia să numească câte doi comisari de recrutare în fiecare scaun. Aceștia, împreună cu un subofițer austriac și cu vicetribunii, urma să-i înregistreze pe toți cetățenii din prefectură cu vârsta între 18 și 38 de ani și să înfăptuiască recrutările necesare, câte un recrut la 150 de suflete. Tot acum, 32 de sate din fostul comitat Alba Superioară, desființat prin decizia 4.432 a comandamentului austriac, au fost încorporate scaunelor Mediaș (19 sate) și Sighișoara (13 sate), fiind incluse în cadrul prefecturii.

La mijlocul lunii noiembrie 1848, procesul de organizare a Prefecturii Mediaș înregistrează o nouă etapă, marcată de intervenția activă a Comitetului de Pacificațiune. Prin decizia acestuia nr. 371, semnată de Simion Bărnuțiu și George Bariţiu, se hotăra ca în compunerea Prefecturii Mediaș, care urma să se întindă la sud-est de cursul Târnavei Mari, să intre 72 de localități, organizate în șapte tribunate. Recrutările de lăncieri continuă cu asiduitate și, la 19 noiembrie, Ștefan Moldovan însuși conduce la Blaj o trupă de 1.400 de luptători, pentru a-i pune la dispoziția lui Ioan Axente Sever, care purta lupte grele pe valea Mureșului cu forțele maghiare.

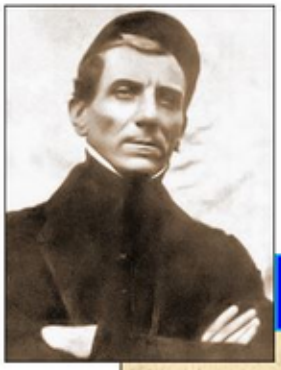

Comitetul de Pacificațiune îl autorizează să-și continue munca. La 22 noiembrie 1848, August Treboniu Laurian și Aaron Florian îi scriau lui Ștefan Moldovan: „Pășește dară cu curagiu pe calea ce ai apucat și ajută cauza din toate puterile, pentru care îți vei afla mulțumirea în curata conștiință că ți-ai făcut datoria cu prisos și în recunoștința cea meritată din partea națiunii pe care atât o iubești".

În toiul acestor acțiuni, la 17 noiembrie 1848, Ștefan Moldovan era învestit de generalul austriac Anton von Puchner ca *adlatus* (coadministrator) din partea românilor pe lângă căpitanul Carl Comendo, administratorul militar al comitatului Târnava. În aceeași funcție era învestit, din partea sașilor, preotul din Moșna Stephan Ludwig Roth (*Magazin istoric*, nr. 8/1996, 1/1997 și 6/1999). A luat în primire funcția la Cetatea de Baltă, colaborând strâns în toată această perioadă cu preotul Roth și cu prefectul Legiunii III române, Vasile Moldovan.

Prerogativele sale fuseseră preluate de viceprefectul Nicolae Medieșanu, dar Ștefan Moldovan girează în continuare și problemele Prefecturii Mediaș–Sighișoara, mărturie a acestui fapt fiind intensa sa corespondență cu diferiți membri ai Comitetului de Pacificațiune.

„Săgetat la inimă" de cele văzute

În ciuda măsurilor luate în noiembrie 1848, procesul de organizare a Prefecturii Mediaș–Sighișoara continua să treneze, în primul rând, pentru că limitele prefecturilor vecine nu erau stabilite cu precizie, în multe cazuri, aria lor de jurisdicție suprapunându-se aceloraşi localități. Pentru a pune capăt situației confuze, la 8 decembrie Ștefan Moldovan s-a adresat Comitetului de Pacificațiune, solicitându-i să ia măsurile adecvate. Răspunsul i-a parvenit trei zile mai târziu. Prin decizia nr. 680, din 11 decembrie 1848, semnată de August Treboniu Laurian, erau fixate limitele Prefecturii Mediaș–Sighișoara și, implicit, aria de jurisdicție a prefectului său. Față de etapa anterioară, numărul

Casa lui Stephan Ludwig Roth (în medalion) din Mediaș

Conform hotărârilor luate de cea de-a treia adunare de la Blaj și de Comitetul Național Permanent (devenit Comitetul de Pacificațiune), s-a trecut la organizarea prefecturilor și legiunilor românești. În cadrul acestui proces, derulat în scaunele Mediașului și Sighișoarei, lui Ștefan Moldovan i-a revenit un rol determinant.

Din corespondența lui cu unii membri ai Comitetului de Pacificațiune, în cazul de față Simion Bărnuțiu și Aaron Florian, rezultă că într-o primă fază (începutul lui octombrie 1848), Comitetul Național Permanent a urmărit organizarea scaunelor Mediaș și Sighișoara în cadrul unei viceprefecturi, a Mediașului, avându-l ca viceprefect pe Ștefan Moldovan. În baza deciziei Comitetului de Pacificațiune, viceprefectura Mediașului aparținea de Prefectura Blajului, iar problemele organizatorice cădeau în sarcina lui Ioan Axente Sever, prefectul acesteia. Dar, după cum rezultă din documente, „Axente Sever, prefectul legiunei din Blaj, pe care îl însărcinase comitetul cu acea lucrare, grămădit de trebi, se vede că n-a avut timpul de a se ocupa cu ceruta organizație".

În cursul lunii octombrie evenimentele se precipită: a treia revoluție vieneză este înfrântă de trupele imperiale comandate de generalul Windischgratz, ceea ce va duce la abdicarea împăratului Ferdinand I și urcarea pe tron a nepotului său Franz Joseph I (2 decembrie). Două săptămâni mai târziu, armata imperială pătrunde în Ungaria. În condițiile agravării raporturilor dintre guvernul revoluționar maghiar și Curtea imperială, Ștefan Moldovan a depus o activitate susținută, reacționând cu promptitudine. La 14 octombrie 1848, tribunul Petru Boantă de la Cetatea de Baltă a intrat în Mediaș în fruntea a 400 de lăncieri, recrutați din satele Blăjel, Păucea și Dârlos. Pentru a preîntâmpina producerea unor incidente, Ștefan Moldovan preia inițiativa și îi determină pe românii înarmați să depună jurământul de fidelitate către împărat în fața primarului Daniel Gräser și a comandantului militar al cetății, maiorul Ludovic Clococeanu, din Regimentul I Grăniceresc de la Orlat. A doua zi, alți 1.000 de luptători români au depus jurământul la Dârlos.

În ajutorul lui Axente Sever

În octombrie 1848, în scaunul Mediașului au fost organizate trei tribunate, cu centre la Frâua (azi Axente Sever), condus de tribunul Vasile Axente, la Mediaș, condus de tribunul George Porea (Porescu), și la Șaroșul Săsesc, în frunte cu tribunul Ioan Chendi.

După unele informații, la începutul lunii noiembrie 1848 și în scaunul Sighișoarei erau organizate tot trei tribunate, subordonate însă, la momentul respectiv, Prefecturii Hârtibaciului (*Erbaciana*), condusă de prefectul Eliseu Iuniu Armatu.

Dificultățile constatate în procesul de organizare a viceprefecturii Mediaș–Sighișoara au determinat Comitetul de Pacificațiune să ia unele măsuri. La 24 octombrie/3 noiembrie 1848, prin deciziile nr. 93 și nr. 98, hotărăște transformarea viceprefecturii Mediaș în prefectură distinctă, cu reședința la Mediaș, în fruntea ei numindu-l ca prefect pe Ștefan Moldovan, iar ca viceprefect pe preotul greco-

Marea adunare populară de la Blaj și, în cele două medalioane, Ioan Axente Sever (stânga) și David Urs de Mărgina

A fost odată ca niciodată

ȘARPELE

Dr. GEORGETA ROȘU

Imaginarul popular păstrează numeroase credințe despre șarpe. Viețuitoare stranie, cu două fețe, șarpele reprezintă în cultura populară atât binele, cât și răul. Zeu, dar și antierou, el este venerat de oameni din Africa până în Europa, pentru forța de a renaște, schimbându-și pielea fără durere. De aceea e asociat cu tinerețea fără bătrânețe, cu viața fără de moarte, cu leacurile și vindecările miraculoase, fiind considerat cunoscătorul tainelor vieții și ale morții.

Șarpele este în imaginarul colectiv o viețuitoare de temut pentru răul pe care-l poate provoca oamenilor și animalelor cu mușcătura sa adesea mortală, amenințând astfel starea de bine și echilibrul general al lumii. Textele folclorice l-au înzestrat și cu atribute funerare, fiind adesea prezent în cântecele mortului; impresionant este textul în care apare imaginea bradului care refuză să își aplece ramurile, încât „cel călător să treacă marea cea mare", considerându-se vinovat de încuibarea șarpelui la rădăcina sa; mortul se va speria dacă ar vedea șarpele, spune bradul, și va pica în apa Sâmbetei și se va îneca.

Cumătrul ocrotitor

Șarpele este o întruchipare malefică așadar, și nu un sprijin pentru dalbul de pribeag, plecat în marea călătorie. Această însușire îl pune pe șarpe în legătură cu forțele htoniene, cu energiile necunoscute omului, motiv pentru care este bine ca șarpele să fie prins și ucis când e văzut și „preparat" magic, obținându-se licori care să fie folosite în acele momente în care viața oamenilor sau a animalelor din gospodărie este în pericol. Mentalul rural acreditează ideea că astfel s-ar transfera de la șarpe la om aceste energii și omul ar căpăta darul de a înțelege graiul animalelor, al păsărilor și al florilor și ar deveni „mai tânăr sau mai bătrân, adică să aibe altă față" (Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, CIMEC, p. 645).

Chiup din Argeș, având ca decorație motivul șarpelui

„Agent" ascuns al morții, șarpele are un fel propriu de a ataca. Puterea lui nu stă în forță, ci în viclenie; nu în gura sa, care înfioară, ci în veninul său, acestea făcând din el un animal perfid, înșelător, care lovește pe furiș. Forța sa malefică e concentrată în cap, acesta fiind sursa veninului, dar și a pietrei fermecate despre care bătrânii spun că ia naștere din această parte a corpului șarpelui.

În mentalul popular s-au păstrat numeroase „rețete" pentru a învinge acțiunile malefice ale mușcăturii de șarpe (descântece, evocări ale animalelor cu puteri apotropaice, calul, de pildă). Descântecele calmează durerile mușcăturii, iar evocarea stihiilor naturii, a unor animale sau a unor plante – mai puternice decât el – întăresc credința că vindecă omul sau animalul rănit de mușcătura lui. Sunt evocate apa curată și apa de ploaie, fierul, a cărui tărie învinge puterea mușcăturii, alunul, considerat „nașul șarpelui". Imaginarul colectiv a păstrat credințe despre legătura foarte puternică dintre șarpe și alun, arbust încărcat de sacru, totem al șarpelui. Această legătură este datorată faptului că alunul este foarte stufos și face în jurul său multă umbră, devenind un loc bun pentru șerpii cărora le plac răcoarea și umbra, mai ales în perioadele de împerechere.

Sunt legende care mărturisesc despre alun că „ar fi cumătrul șarpelui", el devenind ocrotitorul acestora, ajutându-i „să se cuibărească la rădăcina sa și să se înmulțească." Alunul și șarpele „sunt două divinități neolitice puternice, opuse

Generalul austriac Anton von Puchner

localităților ce intrau în compunerea ei se reducea substanțial, de la 72 la 53.

În lunile noiembrie și decembrie 1848, trupele austriece, susținute de lăncierii români, au reușit să înfrângă gărzile maghiare și secuiești, impunându-și controlul asupra celei mai mari părți a Transilvaniei. Generalul austriac Gedeon, sosit la Mediaș în fruntea a circa 6.000 de soldați imperiali și a circa 5.000 de lăncieri români, comandați de locotenentul major David Urs de Mărgina, din Regimentul I de grăniceri români de la Orlat, a pacificat temporar întreaga vale a Târnavei Mari.

În aceste condiții de acalmie, la sfârșitul anului 1848, Ștefan Moldovan a fost delegat de George Barițiu, în numele Comitetului de Pacificațiune de la Sibiu, să oprească devastările și să încerce să recupereze piesele împrăștiate de la Curtea comitelui Kemeny Jozséf de la Grind. În raportul înaintat, Ștefan Moldovan descrie situația întâlnită, fiind mâhnit de soarta cărților din biblioteca lui Kemeny („l-a săgetat la inimă și nu i-a lăsat loc de odihnă"). A adunat în grabă poporul, îndemnându-l să restituie tot ce a luat, ceea ce i s-a promis de către cei de față. Pentru a preveni noi abuzuri, Ștefan Moldovan s-a înțeles cu prefectul Nicolae Vlăduțiu și s-a organizat paza permanentă la Curtea lui Kemeny. Totodată, a făcut apel la parohul local, cerându-i să adune de la oamenii din satele învecinate tot ceea ce se luase din colecțiile bibliotecii învățatului maghiar.

Noua organizare administrativ-teritorială dată Prefecturii Mediașului a fost de scurtă durată, deoarece la începutul lunii ianuarie 1849, forțele maghiare, comandate de generalul polonez Joseph Bem, au ocupat teritoriile scaunelor Mediaș și Sighișoara. În noaptea de 16/17 ianuarie, prefectul Ștefan Moldovan și unii dintre colaboratorii săi apropiați s-au refugiat în Țara Românească. La 17 ianuarie trupele maghiare au ocupat Mediașul și, astfel, și-a încetat existența și prefectura omonimă. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 noiembrie 2017, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine a fost inițiatorul ridicării unei statui a lui Al. I. Cuza în Craiova și salvatorul ei de la topire în timpul ocupației germane?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna august 2017 este:

Mănăstirea Cernica

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **doamna Chira Miron** din **Timișoara**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2018.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București**

un șarpe peste șolduri, iar în țări din Africa se așeza în patul nupțial un șarpe cioplit din lemn, pentru ca tânăra nevastă să poată procrea.

În unele texte sacre ale creștinismului șarpele este prezentat în mod pozitiv, menționându-se că Dumnezeu a trimis contra fiilor lui Israel șerpi veninoși pentru a-i pedepsi pentru faptele lor, dar tot El oferă și calea de vindecare îl cheamă pe Moise și-i spune să facă un șarpe mare, din aramă, pentru ca aceia mușcați de șerpii veninoși să-l privească și să-și salveze astfel viața.

Vase tradiționale decorate cu șarpele casei

Mitologia populară și talentul creatorilor țărani sunt factorii care au făcut posibilă apariția unor categorii de obiecte decorate cu motivul șarpelui. Astfel, simbolul șarpelui apare încărcat de pozitivism pe vasele din lut, pe ulcioarele de nuntă, pentru a meni fertilitate tinerei familii, pe inventarul pastoral, pe scoarțe, pe piesele alcătuitoare ale costumului și pe podoabele populare, în combinații cu alte simboluri legate de fertilitate – păsări, coarnele berbecului, stilizări antropomorfe. În arhitectura populară simbolul șarpelui apare adesea fiind încărcat de pozitivism, în special pe porțile din lemn și la exteriorul bisericilor din lemn din Oltenia și Maramureș, fiind reprezentat în ipostaza de „păzitorul casei sau al bisericii, întruchiparea Binelui".

Curcubeul un șarpe însetat?

În satul tradițional se credea că, la 9 martie, de ziua Sfinților Mucenici, și la 25 martie, de Blagoveștenie, șarpele se trezește din amorțeala de peste iarnă. Oamenii nu aveau voie să-i rostească numele în aceste zile, dar trebuia să înconjoare casele și grădinile cu cenușă din vatră și să aprindă focuri care să împiedice șerpii să intre în curți și în case. Gospodinele pregăteau mămăligă și puneau bucăți mari din ea la rădăcinile pomilor, pentru a îmbuna șerpii și pentru a-i face să devină ocrotitorii casei (șarpele străjer, șarpele casei sau știma casei). În imaginarul colectiv șarpele casei apare ca având pielea albă, deoarece trăiește sub pământul din gospodărie sau sub pragul de la intrarea în casă, în întuneric. Unii bătrâni cred că el este paznicul unor comori sau al unor obiecte de preț îngropate sub casă. De acolo, de sub prag, el apără casa și familia de certuri, de boli, de foc, iar pe copii de boli și de pericole.

Se spune că „șarpe e la toată casa; unde e șarpe e noroc la casă, merge bine și niciun rău și niciun farmec nu se apropie, acela se cheamă șarpe de casă; s-au văzut asemenea șerpi bând lapte de-a valma cu copiii și copiii îi dădeau cu lingura în cap, plângând că le mănâncă laptele, dar șarpele mânca înainte, nu se sfia; uneori se aude ticăind de sub prag, de aceea i se mai spune ceasul casei" (S. Golopenția, *Learn to sing, my mother said* Învață să cânți, mi-a zis mama , 2004, p.71).

Credințe despre șarpe se întâlnesc în toată țara. În Suceava se crede că omului mușcat de șarpe Dumnezeu îi iartă toate păcatele; în Tecuci se spune că dacă un șarpe nu-i văzut șapte ani de om, se transformă în balaur. În sate din Muntenia oamenii au convingerea că acela care întâlnește un șarpe și nu-l omoară va pieri de mușcătură de șarpe. Bihorenii știu că nu e bine să atingi un șarpe cu mâna, pentru că ți se va coji pielea de pe palme. În Mehedinți se crede că dacă un șarpe își face culcuș în lanul de grâu sau de porumb, stăpânul acelui pământ va muri curând și că omul care vede un șarpe înainte de Paști trebuie să-l omoare, să-i taie capul, să-i pună în el trei fire de usturoi și să-l ducă la biserică. Acesta poate fi folosit pentru îndepărtarea strigoilor care fură mana turmelor de oi și a vitelor. Nu putem să nu pomenim de veninul șerpilor, utilizat în satul tradițional la obținerea licorilor magice și a otrăvurilor pe care știau a le prepara doar persoanele care se îndeletniceau cu descântecele și vrăjitoriile.

Azi veninul șerpilor este intens folosit în industria medicamentelor și a cosmeticelor, iar pieile lor sunt transformate în accesorii de lux, mult căutate de doamne și domnișoare. Ca încheiere vă propun o descriere inedită, culeasă din Moldova, care pune șarpele într-o lumină specială: „Curcubeul este un șarpe care-și potolește setea în apă". ■

Adam și Eva, cea învățată de șarpe să păcătuiască, într-o icoană pe sticlă de la Mănăstirea Nicula

zeului focului și soarelui care, potrivit vechilor credințe, nu pot fi învinse decât de Sfântul Ilie. Doar el are puteri asupra lor căci, atunci când tună și fulgeră, Sfântul Ilie seacă miezul din alune, se usucă pomul și omoară șerpii" (I. Ghinoiu, *Calendarul popular*, p. 197).

În pat, cu tânăra nevastă

Simbolistica malefică legată de șarpe e sporită de mitul biblic al Creației. El este cel care a învățat-o pe Eva să păcătuiască cu Adam. Asociat cu Anticristul, șarpele este unul dintre cele mai fioroase animale de pe pământ, simbolul lui fiind prezent în toate culturile lumii, cu conotații negative, ținând de viață și de moarte, de început și sfârșit, de bine și de rău, de sacru și de profan, de vizibil și invizibil, de materie și spirit, de teluric și celest.

„În cer, la Dumnezeu, sunt de toate lighioanele, numai șerpi nu. Șarpele dintâi era zburător, avea aripi și picioare, ședea în cer și era bun. Dar el a primit duh rău și a învățat-o pe Eva a păcătui cu Adam. Dumnezeu s-a mâniat și i-a dat afară din Rai atât pe Eva, cât și pe Adam și pe șarpe. Șarpelui i-a luat picioarele și i-a tăiat aripile și l-a aruncat pe Pământ, blestemându-l să se târâie ca funia, iar când îl va durea capul să iasă la drum, că va veni popa și îi va face agheazmă să-i treacă. De aceea iese șarpele la drum, iar omul ia măciuca de-i dă la cap și-l omoară" (I. Ghinoiu, *op.cit.*, p. 199).

Așadar, pentru creștini, șarpele e întruchiparea diavolului, fiind cel care a ispitit-o pe Eva să comită păcatul originar, este viclean, această faimă asociindu-l cu pericolul, de aici venind atenționarea că dacă îi un șarpe la sân sau îi acorzi încredere poți să regreți amarnic. Mentalul colectiv îl păstrează și ca simbol al forței de viață, al energiilor naturii, al renașterii vieții. Pericolul pe care îl aduce mușcătura sa, modul silențios în care se deplasează surprinzându-și victima, felul în care își schimbă pielea l-au acoperit de mister și i-au creat o aură magică. Unele culturi îl numesc „stăpân al femeilor". În Brazilia se crede că o femeie este ajutată să devină fecundă dacă e atinsă cu

Farfurie de Horezu având și motivul soarelui în centru

„În păduri mari și pă sub pământ se ascund șerpii; dacă nu îi vede nime, ei cresc și la șapte ani fac aripi și să ridică la cer; să fac balauri; dacă îi vede cineva, pică la loc și rămân șerpi; dacă nu-i vede nime, ei se ridică la cer. Balaurii poartă norii și umblă vremile și le cresc aripile; vai de capul bieților oameni; dar și oamenii au noroc cu o păsărică mică; ea începe prin toate boartele, pă sub cloambe, pă sub rădăcini și îi vede; oamenii o cinstesc pe Piți Impărătuș și șerpii nu mai pot crește de frica ei."

(Cules din Bucovina, Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, CIMEC, p. 644)

Poteca forestieră „Carmen Sylva"

Muntenegru, din calea cuceririi otomane, spre zona vestică a Istriei, care se găsea sub administrație venețiană.

Stabilirea refugiaților muntenegreni la Peroj s-a realizat în două etape: în 1657 și în 1669. Cele cinci familii de refugiați muntenegreni ortodocși colonizați la Peroj în 1657 erau păstorite în plan religios de preotul Mihajlo Ljubotina, originar din nahiye (unitate administrativă otomană mai mică decât o kaza) Crmnica din sud-estul Muntenegrului istoric, de lângă Lacul Skodra/Skadar.

Cele 25 de familii muntenegrene ortodoxe stabilite în total la Peroj erau arondate inițial în plan ecleziastic episcopiei de Muntenegru, Cetinje. În timpul administrației venețiene, muntenegrenii din Peroj utilizau edificiul Bisericii ortodoxe grecești cu hramul Sf. Nicolae din orașul istrian Pola.

Din 1784, muntenegrenii ortodocși din Peroj s-au constituit în parohie. Ei puteau efectua slujbele religioase și în Biserica romano-catolică cu hramul Sf. Ieronim din localitate.

Din 1785, odată cu decesul ultimului preot paroh ortodox grec al Bisericii cu hramul Sf. Nicolae din Pola, respectiva biserică a trecut în administrarea parohiei muntenegrene din Peroj. Edificiul Bisericii cu hramul Sf. Ieronim din Peroj a fost reconsolidat în 1788.

Ulterior, la cumpăna secolelor XVIII – XIX, Peroj a fost arondat ecleziastic episcopiei ortodoxe sârbe de Șibenik, ulterior celei de Zadar/Zara, din Dalmația.

În 1834 Biserica cu hramul Sf. Ieronim a fost renovată arhitectonic și trecută în administrarea parohiei ortodoxe muntenegrene din Peroj, primind hramul Sf. Spiridon și încetând a mai aparține bisericii romano-catolice.

În 1860, lângă Biserica având hramul Sf. Spiridon s-a construit o turlă clopotniță înaltă de 25 m, iar în 1880 o capelă închinată Fecioarei Maria. De altfel, această biserică, aparținând, potrivit inscripției de la intrare, Bisericii Ortodoxe Sârbe din Croația, este elementul arhitectonic emblematic din actualul Peroj. Muntenegrenii din Pola care decedau erau înhumați tot în cimitirul ortodox muntenegrean din Peroj.

Muntenegrenii din Peroj și Pola erau păstoriți de preoți ortodocși din Boka Kotorska – teritoriu al Austriei, din zona tribului muntenegrean învecinat Paștrovici și din Muntenegrul propriu-zis.

La Peroj, între recensământul austro-ungar din 1880 și cel din 1910, numărul caselor a crescut de la 77 la 83, cel al locuitorilor de la 222 la 305, cel al catolicilor – mai ales etnici croați și italieni – de la 33 la 35, iar cel al celor de altă credință, adică mai

Biserica cu hramul Sf. Ieronim

Dicționar istoric

PEROJ

Dr. ION GABRIEL ANDREI

În Peninsula Istria din Croația călătorul pasionat de istorie întâlnește numeroase locuri cu valoare de simbol. Pentru români, pe primul loc se înscriu Promenada „Regele Carol" și poteca forestieră „Carmen Sylva" cu foișorul belvedere din piatră, de pe Stânca „Regina Elisabeta", din renumita stațiune adriatică Opatija. Construcția acestora, finalizată în 1901, a fost finanțată de regele Carol I al României după vizita întreprinsă în zonă de cuplul regal în 1896. Atunci regele Carol I s-a rătăcit în excursia călare întreprinsă în pădurea încă neamenajată turistic.

Tot în Peninsula Istria se află vila lui Miklos Horthy de la Pola – de pe vremea când viitorul regent al Ungariei era amiralul flotei austro-ungare –, fortul „Tegetthoff" – numit astfel în cinstea amiralului austro-ungar Wilhelm von Tegetthoff, considerat unul dintre cei mai buni ofițeri navali din secolul al XIX-lea – de pe Insula Brioni și Arena romană – micul Colosseum din Pola. Alături de acestea se înscrie și localitatea Peroj.

Este situată în vestul Peninsulei Istria, dar în hinterland, la 1 km de litoralul adriatic, la nord de orașul-port Pola și de orășelul costier Fazana/Fasana, la sud de fosta stațiune a Armatei Populare Iugoslave (J.N.A.) Barbariga.

Peroj se distinge între celelalte localități istriene pentru că nu este locuită de etnici croați sau italieni, fiind singura așezare din peninsulă cu populație muntenegreană.

Muntenegrenii s-au stabilit la Peroj în secolul al XVII-lea, când s-au refugiat din

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **STUDII DE ISTORIE, VOL. II** (editori: **Constantin Buşe, Ionel Cândea**

Editura Istros a Muzeului Brăilei,Brăila, 2013, 594 pp.

● **ROMANIAN MEDIEVALIA. THRACO-DACIAN AND BYZANTINE ROMANITY OF EASTERN EUROPE AND ASIA MINOR. PAPERS PRESENTED AT THE 47th INTERNATIONAL CONGRESS ON MEDIEVAL STUDIES WESTERN MICHIGAN UNIVERSITY, KALAMAZOO, MICHIGAN, MAY 10 – 13, 2012**

The Romanian Institute of Orthodox Theology and Spirituality, vol. XI, 2012, New York, 151 pp.

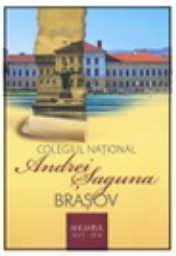

● **COLEGIUL NAȚIONAL „ANDREI ŞAGUNA" BRAŞOV** (Cuvânt înainte de director prof. **Dorel Agache**, director adjunct prof.dr. **Cezar Boghici)**

Anuarul Colegiului Național „Andrei Şaguna", Brașov, 2016, 223 pp.

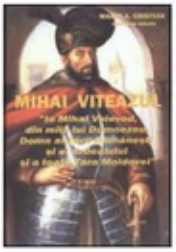

● **Marin A. Cristian – MIHAI VITEAZUL**

Editura Grai şi Suflet – Cultura Națională, București, 2013, 524 pp.

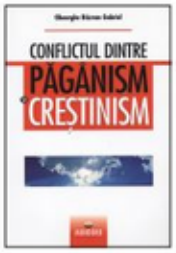

● **Gheorghe Răzvan Gabriel – CONFLICTUL DINTRE PĂGÂNISM ŞI CREŞTINISM**

Editura MondoRo, București, 2007, 265 pp.

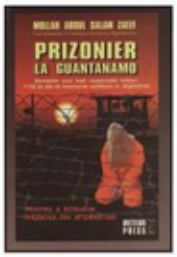

● **Mollah Abdul Salam Zaeef – PRIZONIER LA GUANTANAMO. 1.168 DE ZILE PRIZONIER ÎN INFERNUL DIN GUANTANAMO 3 IULIE 2002–11 SEPTEMBRIE 2005** (trad.: **Olimpia Coroamă)**

Editura Meteor Press, București, 2009, 302 pp.

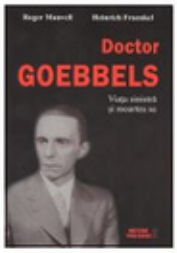

● **Roger Manvell, Heinrich Fraenkel – DOCTOR GOEBBELS: VIAȚA SINISTRĂ ŞI MOARTEA SA** (traducere de **Dan Criste**)

Editura Meteor Publishing, București, 2013, 366 pp.

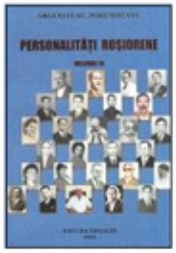

● **Argentin Şt. Porumbeanu PERSONALITĂȚI ROŞIORENE. VOL. IV**

Editura Tipoalex, Alexandria, 2012, 170 pp.

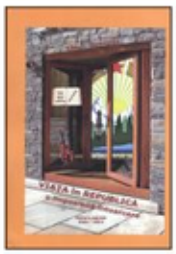

● **Ilie I. Deaconu – VIAȚA ÎN REPUBLICĂ. O IMPOSIBILĂ ÎNTOARCERE**

Editura Salgo, Sibiu, 2013, 138 pp.

● **Alexandru Păcurar – INCURSIUNE ÎN MEMORIA LOCURILOR**

Editura ARGONAUT, Cluj-Napoca, 2012, 491 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW** (sub egida Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies)

Volume XXVI, no. 2, Summer 2017, 158 pp.

● **PERISCOP** (Publicație trimestrială a Asociației cadrelor militare în rezervă şi în retragere din Serviciul de Informații Externe)

Nr. 2 (38), Anul X, aprilie – iunie 2017, 143 pp.

ales al ortodocșilor – etnici muntenegreni – de la 189 la 270. Cifrele relevă că în Peroj majoritatea populației era constituită din muntenegreni.

După Primul Război Mondial, Peroj, ca și întreaga Istrie, a intrat în componența Italiei, pe fondul înfrângerii militare și dezmembrării Austro-Ungariei.

Dans al locuitorilor din Peroj, acuarelă din secolul al XVIII-lea

În perioada interbelică, comunitatea muntenegreană din Peroj a fost studiată de Fran Barbalici, fost inspector școlar districtual în perioada administrației austro-ungare, rezultatele cercetărilor sale fiind publicate în 1933, la Zagreb, sub titlul *Peroj – sat sârb din Istria. Însemnări și amintiri*. Printre altele, Fran Barbalici deplângea faptul că, sub administrația Italiei, în școala din Peroj se preda doar limba italiană, iar sârbocroata era predată elevilor doar de preotul ortodox local, la biserică.

În Al Doilea Război Mondial, în anii 1944 – 1945, după ce întreaga Istrie a fost ocupată de trupele celui de Al Treilea Reich și inclusă în Zona de Operațiuni a Litoralului Adriatic, și-au pierdut viața 11 locuitori din Peroj, ale căror nume sunt pomenite pe monumentul comemorativ ridicat după instaurarea administrației iugoslave titoiste în 1945.

Tratatul de Pace de la Paris din 1947 a acordat Istria, și prin urmare Peroj, Iugoslaviei titoiste.

Președintele R.P.F. Iugoslavia, mareșalul Josip Broz Tito, a vizitat Peroj după preluarea de către Iugoslavia titoistă a controlului asupra Istriei, în 1945, localitatea fiind inclusă în entitatea croată a statului sud-slav. Cu prilejul respectivei vizite, în onoarea lui, la Peroj s-a construit un apeduct pentru uzul localnicilor, cu o placă având inscripția: „Acest apeduct a fost construit prin grija personală a președintelui Republicii Populare Federative Iugoslavia, Josip Broz Tito, fapt pentru care populația din Peroj îi este profund recunoscătoare“. Momentul prezenței lui Tito la cișmeaua apeductului din Peroj a fost imortalizat de o fotografie expusă în muzeul dedicat președintelui iugoslav, muzeu situat într-una dintre vilele utilizate de acesta din arhipelagul Brioni/Brijuni.

Pe fondul atitudinii tolerante a populației istriene, Peroj, ca și întreaga Istrie, nu a fost afectată de războiul interetnic izbucnit în 1991 în Croația, în contextul destrămării R.S.F. Iugoslavia.

În cadrul Republicii Croația, stat proclamat independent în 1991, Peroj face parte din județul (cro. zupanija) Istria/Istra, zonă în care populația locală manifestă puternice sentimente identitare proprii istriene, precum și valențe regionaliste.

Peroj face parte din municipalitatea Vodnjan/Dignano. Conform recensământului croat din 2011, din totalul de 6.119 locuitori ai municipalității respective, pe lângă cei 3.160 (51,64%) declarați etnici croați și 1.017 (16,62%) italieni – aceștia din urmă vorbitori ai graiului local „bumbaro“ al limbii romanice istriote –, trăiesc și 96 (1,57%) etnici muntenegreni.

Populația din Peroj a crescut de la 305 locuitori, în momentul ultimului recensământ austro-ungar din 1910, la 833, la ultimul recensământ croat din 2011, dintre care 428 bărbați și 405 femei.

Diferența dintre cifra totală de 833 locuitori din Peroj și cea de doar 96 declarați ca etnici muntenegreni la nivelul municipalității Vodnjan/Dignano în 2011 indică faptul că doar o minoritate a muntenegrenilor din Peroj își mai asumă în prezent identitatea națională originară, restul declarându-se etnici sârbi sau croați. ■

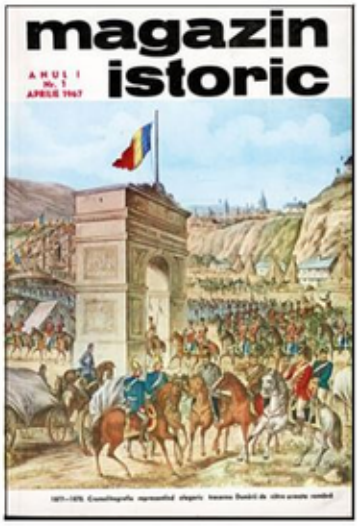

„MAGAZIN ISTORIC 50 DE ANI“

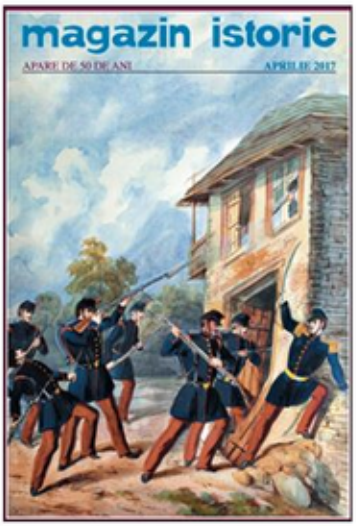

Așa cum am promis, publicăm în acest număr numele câștigătorilor la concursul pe care l-am organizat la împlinirea a 50 de ani de existență a revistei noastre.

Spre surprinderea noastră, răspunsurile corecte primite la redacție au fost mai puține decât premiile pe care le-am oferit. Așa se face că avem doar 36 de câștigători, în loc de 61.

Câștigătorii abonamentelor pentru ediția electronică care au trimis răspunsurile corecte prin poștă sunt rugați să ne trimită un email pe adresa mistoric@gmail.com

Iată acum și numele celor care au găsit răspunsurile exacte la cele 50 de întrebări.

Un abonament pe viață la revista Magazin istoric**, ediția tipărită:**

Rodica Popa

Zece abonamente pentru anul 2018 la ediția tipărită:

1) Iliant Cornel
2) Danil Uțiu
3) Niculae Stan
4) Nicolae Chivărean
5) Maria Curtui
6) Iulia Józsa
7) Valentina Pantaze
8) Dumitru Șchiopu
9) Tiberiu Cioată
10) Constantin Boca

25 abonamente pentru anul 2018 la ediția electronică:

1) Vasile Chifu
2) Alexandru Axinia
3) Liviu Viorel Zaharia
4) Iulian-Marius Mihăiță
5) Constantin Stoica
6) Ana Tunsu
7) Nicolae Baban
8) Andreea Popa
9) Octavian Negruți Fekete
10) Marin Podăceanu
11) Dan Alexandru Enășescu
12) Rodica Negruți
13) Constantin Hinta
14) Cristina David
15) Horea Banea
16) Aurelia Chirilă
17) Despina Romanescu
18) Mihail Paraschivescu
19) Ana-Maria Moisa
20) Ioan Moisa
21) Gheorghe Popa
22) Alexandru Calvocorescu
23) Eugeniu Cristian Gaia
24) Mihai Romanescu
25) Victor N. Năstasă

BRUMĂREL

2

1900. La München, prințul Albert al Belgiei, în vârstă de 25 de ani, se căsătorește cu prințesa Elisabeth de Bavaria, cu un an mai mică, nepoata împărătesei Sissi. Este fiica ducelui Karl-Theodor, care a părăsit dezgustat viața militară, la 35 de ani, și a urmat studii de medicină, deschizând un cabinet de oftalmologie, unde operează cu pasiune bolnavi din toate păturile sociale, ajutat de două infirmiere, soția, infantă de Portugalia, fiica regelui Miguel I, și fiica, Elisabeth. Albert este un mare timid; cu greu poate cere mâna tinerei „infirmiere". „Credeți că veți putea suporta clima Belgiei?", o întreabă pe ocolite, ca introducere. Par nepotriviți, ea e vioaie, energică, el mult prea serios. Elisabeth va deveni regină alături de Albert I în 1909, îi va sta alături în 1914, când el își va apăra „fărâma mea de patrie" în fața trupelor lui Wilhelm al II-lea, iar ea va organiza spitale de campanie, vreme de patru ani, rămânând în istoria Belgiei ca Regina infirmieră.

3

42 î.H. În Macedonia, la Philippi, în cadrul luptelor pentru putere de după moartea lui Iuliu Cezar (44 – 30 î.H.), are loc o mare bătălie, de fapt, două confruntări în aceeași lună, pe 3 și pe 23, între patru armate: Brutus contra Octavian și Cassius contra Antoniu. Trupele lui Brutus se năpustesc asupra celor ale lui Octavian, fără să primească ordin de atac, acțiune care are succes, deoarece este spontană și o surpriză pentru adversar. Soldații lui Octavian fug în dezordine, iar cei ai lui Brutus distrug cu furie baldachinul lui Octavian, pe care nu-l pot prinde însă. În sudul câmpului de luptă, Antoniu cucerește, cu 18.000 de oameni pierduți, fortificațiile lui Cassius, care are doar 9.000 de morți. Este așa o învălmășeală și un colb ridicat, încât Cassius crede că el este cel învins și îi cere sclavului său Pindarus să îl omoare cu sabia. Brutus va plânge lângă cadavrul lui și va spune că „este ultimul dintre romani".

9

1852. La Bordeaux, în fața Camerei de Comerț, prințul-președinte Ludovic-Napoleon, viitorul împărat Napoleon al III-lea, lansează o frază fără nicio acoperire ulterioară. „Înclinate spre neîncredere, anumite persoane își spun: Imperiul înseamnă război. Eu zic: Imperiul înseamnă pace." El explică apoi că „are multe cuceriri de făcut", dar din punct de vedere intern, economic. În materie de politică externă discursul de la Bordeaux nu trebuia să fie deloc liniștitor. Vor urma campania din Crimeea, expediția din Italia, aventura din Mexic, războiul cu Prusia, declarat de Franța, căderea imperiului.

11

1937. Noaptea târziu agenți NKVD îl arestează pe Vladimir Antonov-Ovseenko, omul care a condus asaltul asupra Palatului de Iarnă cu aproape 20 de ani în urmă. Ca mai toate victimele Marii Terori, nici el nu s-a așteptat să fie arestat. Soția îi este la Suhumi, în vacanță. Acuzația adusă, trasă de păr, este de apartenență la „o organizație troțkistă de teroriști și spioni"; de fapt este o răfuială între bolșevici. Era, într-adevăr, un apropiat al lui Troțki, dar un om foarte loial regimului, dovedit în funcțiile lui de procuror-șef, consul general la Barcelona etc. Este trimis în închisoarea Butîrki, pentru zece ani de detenție, dar executat în februarie 1938.

22

1707. Sir Cloudesley Shovel în drum spre casă, la comanda unei escadre, în urma unui atac neizbutit asupra portului francez Toulon. Shovel se află la bordul navei-amiral, *Association*, îndreptându-se către nord cu toate pânzele sus, când se lovește de stâncile din apropierea insulelor Scilly. *Association* este grav avariată și cei de la bordul *St. George*, altă navă din escadră, urmăresc neputincioși cum nava-amiral se scufundă în mai puțin de patru minute. Toți cei de la bord, inclusiv Sir Cloudesley, pier. Se înecă între 1.600 și 2.000 de oameni. În plus, nava-amiral are la bord valori imense. Este picătura care umple paharul în ce privește determinarea longitudinii, lipsa ei afectând siguranța navigației. Cei de la bord știau de existența insulelor, dar nu foarte exact poziția lor pe hartă. Primul cronometru marin va fi finalizat de John Harrison, după multe testări, abia în 1735.

La biroul din Ambasadă

cană a rămas în mare parte izolaționistă, pronunțându-se contra intervenției în problemele statelor europene. În 1934 acordul bilateral dintre S.U.A. și Germania privind reducerea taxelor vamale a fost declarat caduc. La aceasta s-a adăugat, începând chiar din 1933, un val de imigrație din Germania în S.U.A. – în ciuda cotelor-limită de imigrație adoptate de Congresul S.U.A. – a unor intelectuali, oameni de știință, artiști, precum: Albert Einstein, Thomas Mann, Kurt Weill, Marlene Dietrich. În ciuda unei propagande intense, americanii nu au aderat la nazism, poate cu excepția singulară a Alianței Germano-Americane, condusă de Fritz Kuhn.

Funcția de ambasador al S.U.A. în capitala Germaniei nu era rezervată unui diplomat de carieră. Secretarul Comerțului, Daniel C. Roper, prieten cu William E. Dodd, i-a propus postul de la Berlin. Și Dodd își dorea un astfel de post, deoarece voia să își finalizeze proiectul în mai multe volume privind istoria Sudului S.U.A. La 8 iunie 1933 președintele Franklin Delano Roosevelt i-a oferit oficial postul lui Dodd, iar, peste două zile, Senatul S.U.A. l-a confirmat. După o lună, la 5 iulie 1933, Dodd și familia au plecat spre Germania.

Cu câteva zile înainte de plecare, Dodd a luat parte la câteva întâlniri importante. Un prieten apropiat, Carl Sandburg, i-a cerut „să afle ce fel de om este Hitler" și, concomitent, „să rămână curajos și în slujba adevărului". Mai apoi, Dodd s-a întâlnit cu funcționari superiori ai Departamentului de Stat, care i-au cerut ca prioritatea sa în Germania să fie convingerea guvernului german să plătească în continuare reparațiile fixate la sfârșitul Primului Război Mondial, pentru a acoperi împrumuturile acordate de unele bănci americane, precum National City Bank sau Chase National Bank.

În același timp, Dodd a fost pus la curent cu situația populației evreiești din Germania, care constituia ținta uneia dintre cele mai feroce politici antisemite. De menționat că opiniile pe care le-a aflat cu privire la politica antisemită a Reichului nazist erau foarte diferite. Filantrop de faimă și mare industriaș în domeniul industriei sanitare, Charles Richard Crane era un mare admirator al lui Hitler și dorea ca acesta să fie lăsat să își continue politica internă. William Phillips, subsecretar de Stat la Departamentul de Stat, îi disprețuia pe evrei. În schimb, lideri ai comunității evreiești din S.U.A., precum Stephen S. Wise sau Felix Warburg, i-au solicitat lui Dodd să încerce să acționeze pentru limitarea politicilor represive antievreiești ale naziștilor, ceea ce noul ambasador s-a angajat să facă.

Într-o declarație înainte de plecare, noul ambasador a spus: „Realitățile trecutului Americii, ca și dilema prezentului m-au făcut să accept aventura în care mă angajez. Germania poate cu greu să evite să înțeleagă importanța cooperării cu cei 120 de milioane de oameni din Statele Unite, iar Statele Unite pot cu greu să evite să înțeleagă valoarea cooperării sociale și economice cu țara lui Luther, Stein și Bismarck. Deși există obstacole în cale, cineva ar putea cu greu să înțeleagă faptul că o misiune onestă la Berlin ar putea fi lipsită de un rezultat bun".

La 13 iulie 1933, după ce a traversat Oceanul Atlantic, de la New York la Hamburg, a luat un tren până în capitala Germaniei. Dodd a fost bine primit de comunitatea americană din Berlin, de membrii Ambasadei S.U.A., ca și de reprezentanții Ministerului de

André François-Poncet, ambasadorul Franței, Dodd (cu cilindru) cu soția și Eric Phipps, ambasadorul Marii Britanii

De la stânga la dreapta: Martha Dodd, William E. Dodd Jr (Bill), William E. Dodd și soția, Martha

AMBASADORUL LUI ROOSEVELT LA HITLER

MIHAI MANEA

În anul 2011, Erik Larson, prolific ziarist american și promotor al unui nou gen de literatură istorică, ce a început să prindă teren în ultimele decenii, a publicat volumul In the Garden of Beasts **(În grădina fiarelor). Este prezentată povestea lui Willliam E. Dodd (1869 – 1940), profesor la Universitatea Chicago, numit de președintele S.U.A. Franklin Delano Roosevelt ambasador în Germania nazistă, funcție pe care a îndeplinit-o între 1933 – 1937. Sosit la Berlin la scurt timp după instalarea la putere a regimului național-socialist, Dodd, alături de familia sa, a fost martorul principalelor momente ce au jalonat drumul Germaniei către război.**

William Edward Dodd s-a născut la 21 octombrie 1869, la o fermă de lângă Clayton, în statul Carolina de Nord, într-o familie ai cărei descendenți proveneau din Scoția. Tatăl era un fermier cu puțină știință de carte, de la care William a învățat că proprietarii de sclavi și de plantații din Sud fuseseră responsabili, prin politica lor, de izbucnirea Războiului Civil din S.U.A. (1861 – 1865).

A făcut studii la Colegiul Mecanic și de Agricultură din Virginia (Virginia Tech) și a obținut, în 1896, o diplomă de master. În 1900 devenea doctor în istorie al Universității din Leipzig. În 1901 s-a căsătorit cu Martha Ida Mattie Johns, ziaristă și romancieră, cu care a avut doi copii: Martha Dodd și William E. Dodd Jr (Bill). Între 1901 – 1908 a predat istoria la Colegiul Randolf-Macon. În 1908 a fost acceptat ca profesor la Universitatea din Chicago, unde a rămas vreme de un sfert de secol. A fost autorul câtorva lucrări, care au reflectat istoria sudului S.U.A. Într-o scrisoare adresată președintelui Theodore Roosevelt, Dodd făcea următoarea profesiune de credință: „scopul studierii și scrierii istoriei… este acela de a stabili un echilibru între Nord și Sud, și nu de a apăra pe cineva“. A redactat o foarte interesantă lucrare în limba germană despre Thomas Jefferson. De asemenea, a plănuit să elaboreze o istorie monumentală a Sudului S.U.A, dar nu a putut duce proiectul la îndeplinire, publicând doar un volum.

A fost membru al Partidului Democrat, fiind foarte activ în zona Chicago. În 1912 a redactat o serie de cuvântări pentru viitorul președinte Woodrow Wilson (1913 – 1921) și o biografie a acestuia din urmă, sub titlul *Woodrow Wilson and his Work* (Woodrow Wilson și opera sa; 1920). A fost unul dintre susținătorii participării S.U.A. la Liga Națiunilor și a criticat în câteva dintre luările sale de poziții teoria conform căreia imperialismul german era unicul vinovat de izbucnirea Primului Război Mondial.

O misiune onestă...

Venirea nazismului la putere în Germania, în ianuarie 1933, a dus la intensificarea persecutării opoziției politice și a acțiunilor antisemite. Totuși, opinia publică ameri-

atacurilor contra cetățenilor S.U.A. în Germania și a politicii financiare față de băncile nord-americane. Cu doar cinci zile înainte, într-o conferință la Clubul Camerei de Comerț Americane din Berlin, între cei prezenți fiind și ministrul Propagandei, Joseph Goebbels, și ideologul partidului nazist, Alfred Rosenberg, Dodd a făcut o analogie cu istoria Imperiului Roman și conducerea tiranică a unor împărați și a criticat pe unii naziști, „oameni politici pe jumătate educați", care „adoptaseră modalități de guvernare arbitrare, ale vechilor tirani". În vara anului 1934 Dodd și familia au fost martorii „nopții cuțitelor lungi" (*Magazin istoric*, nr. 3/1967). Dodd l-a vizitat, pentru a-și manifesta sprijinul, pe Franz von Papen, fost cancelar german, vizat și el de represaliile lui Hitler.

La o recepție, de la stânga: Meissner, Dodd, Rosenberg și Phipps

Ambasadorul S.U.A. a fost printre puținii diplomați care au dezvăluit deschis metodele de răzbunare ale naziștilor contra oricărui adversar. Într-o telegramă din mai 1935, adresată Departamentului de Stat, Dodd a informat despre dorința lui Hitler de „a anexa Coridorul [Polonez], o parte din Cehoslovacia și întreaga Austrie". Ulterior, a prezis alianța dintre Germania nazistă și Italia fascistă, iar într-un raport adresat în 1936 secretarului de Stat Cordell Hull, l-a avertizat că prin politica sa internă, tendința de reînarmare fățișă și agresivă, ocuparea Renaniei, Hitler a încercat să își atragă sprijinul poporului german în cazul unui nou război.

Fără audiență de rămas bun

La finalul anului 1936, Dodd și-a dedicat multă energie organizării unei întâlniri între Hitler și Roosevelt, pe care președintele american o preconiza. La 28 noiembrie 1936, Dodd a redactat un raport către Departamentul de Stat, pe care secretarul de Stat adjunct Moore l-a prezentat chiar președintelui, la Casa Albă. Dodd se arăta dezamăgit de faptul că mulți europeni refuzau să creadă că Hitler își va duce la îndeplinire planul prezentat în lucrarea sa, *Mein Kampf* (Lupta mea), deoarece cancelarul german reușise, în colaborare cu Italia, să păcălească Marea Britanie și Franța. Dodd încheia: „nu pare să existe vreo forță sau alianță de forțe care să se opună Germaniei din punct de vedere material în realizarea ambițiilor sale".

Dodd, Martha și soțul ei, Alfred Stern

Fiica lui William Edward Dodd, Martha Eccles Dodd, în timpul misiunii tatălui la Berlin, a devenit treptat o admiratoare a lui Hitler și a cunoscut personalități importante din ierarhia nazistă, precum asul aeronauticii, Ernst Udet, sau primul șef al Gestapoului, Rudolf Diels. După câteva aventuri amoroase în lumea diplomatică berlineză, în 1934 a cunoscut marea dragoste a vieții sale, pe Boris Vinogradov, atașat de presă la Ambasada U.R.S.S. la Berlin, de fapt, agent secret, care a recrutat-o pentru spionajul sovietic. În vara lui 1938 s-a căsătorit cu milionarul Alfred Stern, pe care l-a recrutat apoi pentru spionajul sovietic. Supravegheați de FBI din 1948, cei doi soți au fugit în iulie 1956, prin Mexic, la Praga. Martha a murit acolo la 10 august 1990, apucând să vadă prăbușirea sistemului pentru care spionase.

Cu von Papen (stânga)

Externe nazist. La finele lunii iulie 1933 a fost primit cu căldură de preşedintele Paul von Hindenburg, căruia i-a prezentat scrisorile de acreditare.

... dar cu deziluzii

Încă de la începutul misiunii sale, Dodd s-a confruntat cu numeroase probleme legate de tratamentul acordat de autorităţile germane unor cetăţeni americani, cu precădere ziarişti. În vara lui 1933, Edgar A. Mowrer, reporter al publicaţiei *Chicago Daily News* şi preşedinte al Asociaţiei Presei Străine din Berlin, a publicat o lucrare intitulată *Germania dă timpul înapoi*, de fapt, o critică virulentă la adresa naziştilor. Ministerul de Externe german a solicitat rechemarea ziaristului, care însă a cerut să rămână până în septembrie 1933, pentru a relata despre congresul partidului nazist de la Nürnberg. Dodd i-a refuzat solicitarea, considerând că poate pune în pericol activitatea celorlalţi ziarişti americani.

Dodd nu a reuşit, în ciuda apelurilor insistente pe lângă Hitler, ministrul de Externe Konstantin von Neurath sau şeful cancelariei prezidenţiale Otto Meissner, să salveze viaţa lui Helmut Hirsch, evreu german cu cetăţenie americană, care a încercat în 1937 să arunce în aer sediul partidului nazist din Nürnberg. Mai apoi, în primele şase luni ale misiunii sale, lui Dodd i s-au adus la cunoştinţă peste 20 de cazuri de cetăţeni americani atacaţi de nazişti, pentru că au refuzat să facă salutul nazist. Şi faptul că Germania a instituit un moratoriu asupra plăţii reparaţiilor l-a deziluzionat cumplit.

Noi documente din arhivele americane relevă drama pe care Dodd a trăit-o vreme de patru ani la Berlin. Departamentul de Stat, care i-a fost ostil de la începutul misiunii sale, nu-i lua în seamă rapoartele trimise. În prima sa conferinţă de presă, la câteva zile de la sosirea pe teritoriul german, Dodd a vorbit în limba germană, fapt salutat de presa germană. Totuşi, multe cotidiene naziste şi mai ales *Völkischer Beobachter* i-au reproşat declaraţia acordată unui ziar evreiesc din Hamburg, *Israelitisches Familienblatt*, în care Dodd critica politica antisemită a Cabinetului condus de Adolf Hitler şi se angaja să acţioneze pentru atenuarea unor măsuri legislative. Ambasada S.U.A. la Berlin a dezminţit ulterior declaraţia respectivă.

Iniţial, Dodd a fost impresionat de unele acţiuni ale politicienilor germani şi şi-a manifestat satisfacţia în faţa unor cercuri ale aristocraţiei germane. La doar trei săptămâni de la sosirea în Germania, familia Dodd a făcut o vizită la Universitatea din Leipzig, dar a fost şi uimită să vadă parăzile SS-ului pe străzi, propaganda în favoarea aşa-zisei superiorităţi rasiale germane.

Treptat, ambasadorul Dodd a fost confruntat cu noi dovezi ale încălcării drepturilor omului în Germania, în condiţiile măsurilor legislative cu caracter antisemit, ceea ce a contribuit la înrăutăţirea lentă, dar sigură, a relaţiilor dintre Berlin şi Washington. Fiind adeptul unei gândiri liberale şi în calitate de cadru didactic universitar, Dodd a intrat repede în conflict cu ideile lui Hitler privind expansiunea Germaniei şi inferioritatea rasei evreilor. Primit în audienţă de cancelarul nazist, la 17 octombrie 1933, Dodd a ridicat problema

Alături de Goebbels (în centru)

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Caius Brediceanu (primul din stânga), Stelian Popescu, directorul ziarului Universul *(primul din dreapta), Constantin Xeni (alături de el) și Octavian Goga (în centrul fotografiei)*

Ne amintim războiul de acum 100 de ani mai ales în accepția luptelor de pe front, a regimului de ocupație, a statisticilor de tot felul și a încheierii triumfale: realizarea României Mari. Până la acest rezultat efectiv a existat un răstimp plin de tensiune, de nesiguranță, când la opoziția unor parteneri externi s-a adăugat propria dihonie din delegația română. E vorba de Congresul de Pace de la Paris, din 1919. Caius Brediceanu, avocat bănățean, delegat român, îi relatează prietenului Valeriu Branișteș membru în Consiliul Dirigent, aflat la Sibiu, atmosfera de la Paris, cu referire specială la problemele rămase în litigiu, în primul rând statutul Banatului.

Piesele provin din arhiva particulară a adresantului, aflată la Brașov.

Caius Brediceanu către Valeriu Branișteș

Paris, 17 martie 1919
52, rue François I

Dragă Valer

De mult aș fi dorit să-ți comunic câte ceva de la Congresul păcii, dar pe de o parte greutatea ce o avem cu comunicația la Lugoj, pe de altă parte ocupația de aici continuă și așa de obositoare nu mi-a dat și nu-mi dă echilibrul sufletesc, ca să mă avânt

În 1935, Dodd, nemulțumit de ineficiența demersurilor sale, a dorit să demisioneze, dar Roosevelt i-a cerut să își ia un scurt concediu și să revină acasă pentru o perioadă. Președintele declara ambasadorului S.U.A. la Roma sau secretarului de Stat adjunct Walton Moore că „avea nevoie de Dodd la Berlin". Cu toate acestea, la Departamentul de Stat Dodd nu se bucura, în continuare, de simpatie. Aceasta deoarece nu era o figură politică importantă și nici nu era membru al elitei sociale, care alimenta deseori serviciul diplomatic al S.U.A.. La Berlin unii dintre membrii echipei sale nu vedeau cu ochi buni faptul că ambasadorul prefera o viață modestă sau umbla pe stradă neînsoțit. La aceasta s-a adăugat faptul că Dodd a refuzat de la început să participe la congresele anuale ale partidului nazist de la Nürnberg, la fel ca diplomații britanici și francezi. Dar, pe măsură ce partidul s-a confundat cu guvernul, precum în orice stat totalitar, Departamentul de Stat ar fi preferat ca Dodd să ia parte la aceste manifestări. În 1937, în absența lui Dodd plecat în S.U.A., un membru al Ambasadei a participat la congresul de la Nürnberg.

Sănătatea lui Dodd s-a deteriorat grav în 1936, în perioada alegerilor prezidențiale din S.U.A., când a susținut cu putere realegerea lui Roosevelt. În august 1936 poziția lui Dodd s-a înrăutățit, după ce o declarație a sa – „obiectivul principal al unor puteri este să înspăimânte și chiar să distrugă democrațiile de pretutindeni" – a stârnit un protest furibund al diplomației naziste. Ministerul de Externe a solicitat înlocuirea ambasadorului. În decembrie 1937, el și-a dat demisia.

La o recepție de Anul Nou, salutându-l pe cancelarul Hitler, din planul îndepărtat: André François-Poncet, William E. Dodd, Mehmed Hamdi, ambasadorul Turciei, și cel al U.R.S.S., Iacob Suriț

Hitler nu i-a acordat o audiență de rămas bun, Ministerul de Externe de la Berlin nu a oferit tradiționala cină, iar presa din capitala germană nu a menționat nici măcar plecarea diplomatului. La 6 ianuarie 1938 cotidianul *New York Times* a consemnat declarația lui Dodd la sosirea la New York, potrivit căreia „se îndoia că vreun trimis american, care simbolizează idealurile democrației, ar putea reprezenta țara sa cu succes printre germani în acel moment. Într-o țară mare în care libertatea religioasă este interzisă, în care inițiativa intelectuală și spiritul de descoperire sunt interzise și unde ura față de rase este întreținută, ce poate face un reprezentant al Statelor Unite?" Drept răspuns, guvernul german a emis, prin agenția de presă D.N.A., o declarație în care afirma: „ambasadorul în retragere dovedește aceeași lipsă de înțelegere a noii Germanii".

În vara aceluiași an, la rugămintea unor publicații din S.U.A., Dodd a realizat un veritabil rechizitoriu la adresa nazismului și a celui de Al Treilea Reich. „În timpul primilor doi ani ai regimului nazist au fost adoptate câteva politici. Prima a privit suprimarea evreilor… Nu mai dețineau poziții în universități sau treburile guvernamentale, nu mai dețineau pământ, nu mai scriau articole pentru ziare, treptat au renunțat la relațiile de afaceri personale, au fost închiși și mulți au fost uciși… La prima vedere nu pare să existe vreun semn al activităților de propagandă ale guvernului nazist. Și, desigur, nu există niciun cuvânt care să avertizeze pe cititorul neavizat că toți cei care s-ar putea opune regimului au fost complet reduși la tăcere. Ideea centrală este ca tânăra generație să adore pe Conducător și să fie gata să salveze civilizația de evrei, de comuniști, de democrații…"

Ultimii ani de viață ai lui Dodd au fost marcați de o serie nesfârșită de evenimente nefericite. În mai 1938, soția, Martha, a încetat din viață. La finele aceluiași an, Dodd a accidentat din greșeală un copil de culoare și a fugit de la locul accidentului. Implicat într-un proces, a plătit cheltuielile de spitalizare ale copilului. După o lungă boală, s-a stins din viață la 9 noiembrie 1940, în locuința sa din Loudoun Country, statul Virginia.

William E. Dood rămâne un exemplu de diplomat american care, în limitele conferite de statutul său diplomatic, a activat într-o țară total ostilă. Deși lipsit de sprijinul Departamentului de Stat, a atras atenția asupra pericolului reprezentat de naziști. ■

nizelos [prim-ministrul grec] o înțelegere în vederea unui bloc cehoslovac – iugoslav – grec, o înțelegere nouă în care Banatul a fost împărțit cu sârbii. Membrii englezi și americani din comisia afacerilor române, apoi cei mai remarcabili oameni politici englezi și americani (între care și Scotus Viator [alias R.W. Seton-Watson, filoromân]) sunt pe partea sârbilor și ne trimit la d. Take Ionescu, de câte ori susținem teoria unității economice, topografice etc. a Banatului, de dragul căreia renunțăm la românii din Timoc, numai ca să avem hotare adevărate față de sârbi, a căror existență națională din Banat suntem dispuși a o pune sub scut internațional al Societății popoarelor.

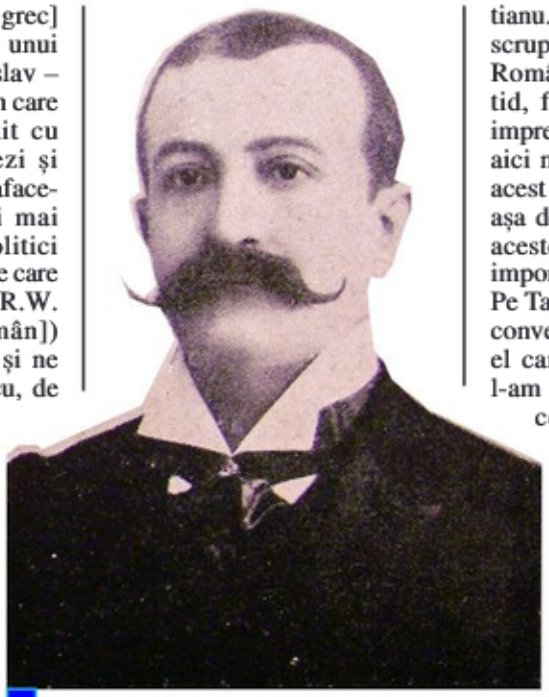

Take Ionescu

Natural că același scut îl cerem și pentru românii din Timoc și Macedonia.

În grupul domnului Take Ionescu se află părintele Lucaciu și poetul Goga. Cel dintâi a fost – aici și organizează acum în Roma regimentele formate din ardeleni. Poetul Goga trăiește în „Hotel des Deux Mondes", pe Avenue de l'Opéra, într-o grandomanie politică de neînțeles. Suntem în Paris de peste o lună, dar până acum nu ne-a onorat cu vizita. L-am întâlnit la câteva mese, dar a refuzat orice conlucrare cu noi. Membru în Consiliul Dirigent, n-are decât observații de critică la tot ce s-a făcut de la Alba Iulia încoace și la tot ce lucrăm noi aici. El e mai ales indignat că alegerea sa în Consiliul Dirigent nu i s-a comunicat și că nu a fost el însărcinat cu o misiune oficială. Într-o scrisoare către Vaida din 20 februarie și-a dat demisia din delegația noastră, în care zice că își va da demisia și din Consiliul Dirigent. De la prietenii lui știu că pe el îl muncesc gânduri mari. El se crede marele regenerator al neamului românesc, care, conform cuvintelor sale „este în Ardeal condus de oameni fără de talent!".

În chestia Banatului era pentru cedarea Torontalului încă din București, pe când Brătianu trata cu Sazonov [ministrul rus de Externe; este vorba despre negocierile ce au premers intrarea noastră în război, în 1916] la Petersburg, zicea că pentru un fleac ca Banatul nu trebuie oprită intrarea în acțiune. Take Ionescu, înconjurat de financiari care au și organizat fel de fel de consorții de exploatare a României, se folosește de Goga ca de un instrument orb și acum, după atâtea cheltuieli avute cu el, docil pentru a submina în fața lumii oficiale și neoficiale de aici autoritatea delegației noastre oficiale al cărui cap este Brătianu. Mârșăvenia aceasta fără scrupul, așa de cunoscută în România, în luptele de partid, face aici cea mai tristă impresie. Toți ziariștii mari de aici nu se pot destul mira de acest sistem de a face politică așa de totemic – care nici în aceste momente de extremă importanță nu se poate potoli. Pe Take Ionescu l-am găsit în conversația ce am avut-o cu el cam jenat. Mai ales când l-am asigurat că resortul afacerilor străine nu-l împreunăm de pe acum cu România dacă nu cunoaștem textul tratatului din 1916, care acoperă întru toate hotărârile de la Alba Iulia.

O parte însemnată a activității noastre se conturează asupra încercării de a putea, prin contact personal, cu diferiți oameni politici și de seamă, să informăm pe delegații străini despre adevărata situație de acasă. E de neînțeles cu câtă neorientare și necunoștință ne întâlnim pe aici. În chestia demarcării unei noi linii militare între unguri și noi a trebuit să vină ministrul român de Război, Văitoianu, ca să lumineze pe Foch [Ferdinand, comandantul armatelor Aliate] și Clemenceau [prim-ministrul francez] despre concentrările maghiare.

Pe francezi și italieni îi putem considera ca câștigați pe partea noastră, dar sunt majorați de englezi și americani, care au pentru sârbi mai multă simpatie și oarecicare considerațiune pentru unguri.

Pacea preliminară odată încheiată, Puterile Centrale vor fi chemate la iscălirea Tratatului de Pace, fără a le mai da ocazie de multă discuțiune. Așa m-a asigurat pe mine ministrul de aici Antonescu,

la o serie de articoli sau foițe pentru iubitul meu *Drapelul*. Din scrisorile scrise lui Dobrin [viitor prefect de Caraș-Severin] vei mai fi prins câte ceva sau din *Patria*, organul nost acum oficial din Sibiu, care are aici corespondenți plătiți de noi, dar a căror activitate și ispravă se reduce până acum la iscălirea de chitănții despre onorare destul de grase.

Mă folosesc deci de forma epistolară ca să încerc să te lămuresc asupra felului cum este așezată chestiunea românească la Congres și care sunt principalele piedici de care ne lovim, ca apoi să ating și chestiunea administrației comitatului Caraș-Severin, care din niște *Schlagwort*-uri [replici] ale lui Uică [Gh. Dobrin] către mine și [Traian] Vuia văd că reclamă măsuri grabnice de luat.

Nicolae Mișu

La sosirea noastră am luat contact cu premierul Brătianu, care are pe lângă sine pe Mișu [Nicolae, diplomat de carieră], ca delegat oficial, apoi pe Diamandi, fost ministru la Petersburg, pe Danielopol [ministru la Washington], general Coandă [șeful Misiunii militare], apoi vreo 20 de consilieri tehnici. Afară de Brătianu și Mișu e și Vaida cu aceleași plenipotențe dotat, numai că la deschiderea Congresului și a comisiunilor numai doi din cei trei pot lua parte. În secția lui Vaida fac eu pe secretarul general, ne este atașat Gheorghe Moroianu [economist], Traian Vuia, Ion Pillat [jurist, poet], Gheorghe Crișan [expert juridic], Ath. Popovici [din Timoc], Cornel Axente și Ioan Mocsonyi ca consilieri tehnici și secretari.

În felul cum se lucrează la Congres în diferite comisii, așa suntem și noi, toată delegația României Mari, împărțiți în comisii care sunt conduse de specialiști. La comisia politică a Congresului, care hotărăște și asupra hotarelor, iau parte întotdeauna doi din delegații oficiali, însoțiți de ajutoarele lor, care după șefi au și ei vot consultativ. La celelalte comisii (tarif, economie, despăgubire) pot lua parte câte doi consilieri tehnici și la votare au numai să urmeze instrucțiunile primite de la șefi. Din secția noastră economistul dr. Mihai Șerban [agronom], conferențiar la Universitatea din Iași, îndeplinește o muncă de uriaș. Chestiuni foarte complicate, ca și problema despăgubirilor, a valutei, a datoriei de stat a fostei monarhii etc. etc., care în România sunt ușor de calculat și evaluat – pentru părțile transcarpatice întâlnesc greutăți enorme din cauza lipsei unei oficialități românești care să înainteze datele necesare și mai ales că chestia hotarului către vest nu este îndeajuns lămurită. Astfel Șerban numai în legătură cu Cehoslovacia și Iugoslavia, care se află în aceiași situație ca și noi, poate răzbi de a ordona acest material infinit de complicat și are de muncit nopțile de-a rândul, mai ales că i se cer date pozitive la timp hotărât, care apoi trebuie susținute și motivate oral în comisiuni.

Rapoartele și memoriile care privesc secția noastră, de ordin politic, le întocmesc eu, astfel memoriul relativ la întrebarea că oare părțile transcarpatice (noi) ale României Mari, trebuie să contribuie sau ba la despăgubirile impuse Puterilor Centrale etc.

Ce privește România, în tot timpul de când suntem aici, numai o chestiune nu a fost unanim primită de Aliați – chestiunea Banatului. Vina nu o purtăm noi, care susțineam în fața Congresului teoria existenței tratatului din 4 august 1916, care ne garantează întreg Banatul, postulat în absolută concordanță cu hotărârile de la Alba Iulia, dar ne este împiedicată activitatea prin curentul care l-au făcut între aliați pe timpul guvernului Marghiloman [5 martie – 24 octombrie 1918] Take Ionescu cu anturajul său politic și financiar. Acești domni au făcut în Londra cu Pasici [prim-ministrul sârb] și Ve-

rioților dimprejurul lui Take Ionescu, care n-au niciun scrupul și nicio rușine în acțiunea lor.

Același către același

Roumanie
Conférence de la Paix
Cabinet du ministre secrétaire d'Etat
Dr. Alexandre Vaida-Voevod, Paris le 7 oct. 1919

Dragă Valer,

Dl. Constantin Budiu, absolvent al Academiei Orientale din Budapesta, ar dori să termine anul al III-lea de Litere, care-i lipsește încă, aici la Paris.

Ca fiu al fostului tău coleg, care a lăsat o așa simpatică amintire la o mulțime de foști elevi de ai săi, ai face o bunătate mare ca să-i faci rost de o bursă de 3.000 lei pentru Paris.

Aici așteptăm instrucții noi de la noul guvern [al generalului Arthur Văitoianu]. Chestia Banatului am găsit-o mătrășită, încât să vedem ce mai putem salva.

Te felicit la organizația Universității din Cluj și a liceelor.

La Timișoara, în 1923, de la stânga la dreapta: Mihai Popovici, Iuliu Maniu, G. G. Mironescu, un personaj neidentificat și Sever Bocu

Programul studiilor îl găsesc excelent. Ar trebui să unifici gimnaziile cu realul astfel ca latina să se înceapă în clasa a III-a, iar din a V-a să-și poată alege studentul între latină și engleză. Caută însă chimia să nu mai fie un capitol din fizică (cum era la unguri), ci studiu sistematic în una din clasele superioare. Mai ales că și facultatea de Medicină din Cluj e astfel întocmită, că presupune o pregătire sistematică din acest studiu. Voila [Iată] liceul modern realizat! Cu bacalaureatul, fie real, fie cu latina, să poți intra le orice facultate. Așa era situația și în Prusia, înainte de război.

Așa cred că de alegeri, sau îndată după alegeri, voi face un drum acasă. Nu știu ce mai face Dobrin, care mereu mă cheamă, dar în preajma venirii ungurilor nu pot părăsi locul.

Alor tăi complimente,

Cu prietenie și dragoste,
al tău Caius ■

CAVALERUL PRIN DUEL
(Triverb: 3, 5, 8)

Gh. BRAȘOVEANU

Soluția integramei **IUBIRI LEGENDARE,** din nr. 9/2017

BELEREFON – C – EVADNE – HILA – ZIO – AAH – SAS – AUDE – GOPI – S– SATURNIANA – L – MOLUS – NIN – IAI – IS – SD – CHAOS – BEL – R – II – DEIANIRA – ALEA – PLUTO – NEPTUN – SATI

Soluția jocului **DIN CULTURA ORIENTALĂ**, din nr. 9/2017

STAMPE VECHI DIN CHINA
(STA – M – PE – V – ECHI (egali) / D – IN – C / H– IN – A)

căci ungurii cu propaganda lor extrem de puternică ne-ar putea cauza altfel de dificultăți.

De vreo zece zile e regina cu prințesele aici. Am fost de câteva ori la recepții date în onoarea ei. Așa, la Brătianu, Crucea Roșie, Academie, ministrul Antonescu. I-am fost prezentat la serata de la ministrul Antonescu, unde vorbind cu mine mi-a zis: „Azi am mâncat pentru prima dată fragi. Se zice că e bine să te gândești la ceva, când mănânci într-un an prima dată ceva. Și eu m-am gândit la Banat!" I-am răspuns: „Să vă ajute Dumnezeu!"

Așa cred că te-am orientat puțin despre cursul afacerilor aici și trec la Caraș-Severin. Uică zice lui Vuia într-o scrisoare: „Dacă Caius mai gândește la prefectură, să grăbească acas". Mie, cam tot așa, plus un reproș relativ la Băltescu Grofșoreanu [notabilități bănățene]. Pe Băltescu a vrut Maniu să-l ducă șef de secție la Sibiu și crezând că voi face treabă excelentă cu el, ca vechi administrator, în noua situație în care ne găsim, credeam că va fi un excelent vicecomite. Aprobarea tuturor bănățenilor pe atunci prezenți în Sibiu o avem.

Nu am avut știre de graba lui Uică decât din *Renașterea*, încât de ar corespunde adevărului, vă rog nu legați introducerea administrației românești de persoana mea. Pe cât de mare bucurie mi-ar cauza să-mi servesc comitatul natal în aceste momente de prefacere și înjghebare, ca primul prefect român, totuși interesul mare a luării imperiului nu poate suferi nicio piedică prin absența mea.

Ca secretar general al secției transilvano-banatice, în a cărui mână se concentrează toată activitatea noastră de la acest județ, nu pot lăsa pe șeful meu și pe colegii mei de aici, pentru că în Caraș-Severin trebuie luată de la unguri stăpânirea. Aici sunt mai indispensabil ca în Lugoj.

Generalul Arthur Văitoianu

Te rog fă-l încă atent pe Uică cu lansarea lui Ionel Mocsonyi, să fie precaut. Pe acest tânăr descendent aristocrat îl avem în mijlocul nostru și atât Vaida cât și eu vă recomandăm să-l puneți întâi pe câțiva ani la muncă serioasă, la care nu-i obișnuit deloc. În democrația modernă ar produce cea mai proastă impresie așa o prefectură dinastică, a unui tânăr care e încă la studii și care pe lângă toată inteligența și cultura n-are nicio experiență politică și de oameni.

De plăcerile artistice ale Parisului puțin ne putem bucura. Serile ne sunt rar libere și restaurantele se închid la 9 h. Cu schimbul banilor o ducem prost de tot. La sosire era coroana 70 centime, leul 50 centime. Acum nu mai schimbă nici una nici alta. Marfa se scumpește zilnic. O pereche ghete e 80 de franci, înmulțit cu 5 e 400 coroane și așa mai departe, ceea ce nu însemnează să nu fi dat pe la „Roget" și „Gallet", unde cele trei săpunuri [pe] care le aveam cu 4 coroane în Lugoj costă 7 franci aici etc. etc.

Sărutări de mâni doamnei Branișteș, salut toți copiii tăi și pe tine.

Cu dragoste și devotament,
Caius

P.S. Chiar e Vuia la mine și mai fac un mic P.S. relativ la activitatea românilor din Paris. Până la sosirea delegațiunii oficiale, aici erau două grupări politice: I Comitetul transilvănean, cu Dumitru Comșa și Vuia în frunte, care scoate revista *La Transylvanie*. După sosirea lui Take Ionescu s-a făcut „Comitetul național", în care la început era și Vuia, dar apoi și-a dat demisia, căci acolo ducea hangul Goga, Lucaci, Sever Bocu [ziarist la *Tribuna* din Arad], care au hotărât republică, detronarea dinastiei și pe membrii Consiliului Dirigent din Sibiu îi tratau de boșofili [filo-germani, în sens peiorativ] și oameni inculți, „care nici franțuzește nu știu". Avem date precise despre discuțiile lor, care sunt punctul de pornire al acțiunii fana-

Prato della Valle, loc simbol al Padovei la a cărui construcție a contribuit și Andrea Memmo

ani, va fi la un pas să devină doge, ultimul doge al Veneției. Este învins însă de Ludovico Manin, susținut de partida conservatoare. Familia lui a dat însă șapte dogi. Mama fetei, între timp tânără văduvă, îi interzice fiicei să se vadă cu Andrea. Altfel vede ea viitorul Giustinianei, iar părinții lui Andrea, Pietro și Lucia Pisani, prizonieri ai convenienței sociale, nici nu se gândesc să binecuvânteze un asemenea mariaj.

Scrisoare din disperare

Tinerii se văd, de la distanță, la spectacolele de teatru, se mai întâlnesc în secret în casele unor prieteni, își fac semne din ochi, cu mâna, numai de ei percepute, în locuri publice, la diverse reuniuni mondene, dar mai ales își scriu mult unul altuia. Andreea inventează chiar un cod secret, doar de ei știut, și astfel corespondența lor clandestină acoperă ani buni. În al patrulea an, tânărul încearcă să-și someze familia să-i permită căsătoria cu Giustiniana. Îi imploră pe părinți să facă ei demersuri către autoritățile Veneției, pentru a i se aproba să se căsătorească. Lucrurile tărăgănează, speranța tinerilor este pusă la încercare, dar tocmai atunci se descoperă aspecte dezonorante din biografia mamei Giustinianei, Anna Grazzini, care încurcă mult situația. Văduva nu este dispusă să suporte mizeriile presupuse a urma, își ia copiii și pornește să traverseze Europa, spre Paris, cu destinația finală Londra, în patria soțului ei decedat.

Giustiniana o urmează. „Dragă frate“, își începe ea acum scrisorile către Andrea. Cei doi își continuă corespondența alți trei ani. Dar Giustiniana este o fată foarte reușită. Lady Mary Wortley Montagu scrie despre ea încă din 1758, când era la Veneția: „Este de o frumusețe perfectă, răpitoare, are o siluetă încântătoare, adăugată unui spirit cultivat“. Într-adevăr, sutele ei de scrisori către Andrea, în răstimp de șapte ani, vor lăsa să iasă la lumină un talent scriitoricesc incontestabil. Care nu se va rezuma să se exprime în epistole.

La Paris, de Giustiniana se îndrăgostește intendentul general Alexandre-Jean-Joseph Le Riche de la Popelinière, dar tânăra... este însărcinată. Cu Andrea Memmo, se presupune. Căsătoria cuplului, pe care mama Giustinianei o vede cu ochi buni, fără să cunoască starea dramatică a domnișoarei, se apropie de termen. Aici intervine Casanova, care nu uită să povestească totul în memorii. Giustiniana îl cunoaște pe celebrul seducător prin Andrea, cu care Casanova era prieten. Ca, de altfel, și cu dramaturgul Carlo Goldoni, care va scrie o piesă dedicată lui Andrea, *L'uomo di mondo*.

Ea îi trimite lui Casanova o scrisoare disperată, nedatată, nesemnată, scrisă în grabă și înduioșător de naivă (vândută la 12 octombrie 1999 la licitația de la Hotel Drouot, din Paris, și cumpărată de o persoană care a vrut să-și păstreze anonimatul). „Mă adresez Dv., vorbesc cu Dv., vă expun motivul tristeții mele. Îmi depun viața în mâinile Dv., reputația mea, ființa mea și nu aștept de la Dv. decât salvarea. Vă conjur. Nu am alt remediu pentru a mă salva decât moartea. Așadar, dragă Casanova, sunt însărcinată și m-aș sinucide dacă s-ar afla“.

Alexandre-Jean-Joseph Le Riche de la Popelinière, un pretendent la mâna Giustinianei (pictură de Maurice Quentin de La Tour)

Iubiri celebre

GIUSTINIANA WYNNE – ANDREA MEMMO

Cei doi protagoniști ai poveștii venețiene din secolul al XVIII-lea, pe fondul Palatului Mocenigo, unde au fost descoperite scrisorile

FLORENTINA DOLGHIN

Veneția libertină a veacului al XVIII-lea, Veneția măștilor, în spatele cărora oamenii se ascund pentru a-și trăi pasiunile, Veneția lui Giacomo Casanova este fundalul pe care se mișcă cei doi eroi ai acestei povești romanești. Dar poate mai înainte ar trebui să spunem cum s-a descoperit peste secole dragostea lor. Pentru că în epocă nu a făcut vogă. Nu i-a inspirat pe scriitori ai epocii romantice.

În anii '90 ai veacului trecut contele Alvizo di Robilant, proprietarul Palatului Mocenigo de pe Canal Grande (azi muzeu dedicat istoriei costumului și țesăturilor), a descoperit în podul clădirii un pachet voluminos de epistole, scrise parțial în italiană, parțial cu un cifru misterios, aparținând unui strămoș al său, fost guvernator al Padovei, fost ambasador al Veneției la Roma și Istanbul, apoi procuratore **al Bazilicii San Marco, adresate de tânăr iubitei lui, Giustiniana. Strămoșul era patricianul Andrea Memmo, membru al uneia dintre cele 12 mari familii nobiliare ale Veneției, senator și mecena. Contele di Robilant intenționează să publice un volum epistolar, mai ales că scrisorile Giustinianei către Andrea erau cunoscute publicului; lipsea a doua voce a binomului. Zăbovește asupra lor mai mulți ani, dar în 1997 moare, de mâna unui hoț care îi sparge casa din Florența. Proiectul este continuat de fiu, Andrea di Robilant, jurnalist, născut în 1957, corespondent al ziarelor** La Stampa **și** La Repubblica **în S.U.A. El scoate în 2003, la editura „Knopf", o carte de 306 pagini consacrată acestei iubiri interzise, sub titlul** A Venetian Affair **(O afacere venețiană), tradusă apoi la Editura „Mondadori".**

Giustiniana și Andrea se cunosc în 1753 și se plac de la prima vedere. Ea are 16 ani, el 24. Ea este anglo-venețiană, pentru că tatăl ei, un baronet protestant englez, Sir Richard Wynne, s-a căsătorit, dar după nașterea ei, cu o venețiană catolică ferventă, de origine greacă, Anna Grazzini, și au avut alți patru copii. Giustiniana este deci cea mai mare. Andrea, după cum am văzut, aparține altei lumi, cea a înaltei nobilimi venețiene. În 1787, la 58 de

berg, un bărbat de 60 de ani, deși Curtea Mariei Teresa nu vede cu ochi buni mariajul. Patru ani mai târziu contele moare, lăsând tinerei văduve, de numai 28 de ani, domenii familiale în Carintia.

La Klagenfurt, pe frontiera etnică dintre germani și sloveni, contesa de Orsini Rosenberg va rămâne o vreme, manifestând un viu interes pentru morlaci, valahii slavizați din Istria și Dalmația, pentru obiceiurile și portul lor. *Viaggio in Dalmazia*, cartea abatelui Alberto Fortis (1741 – 1803), scriitor, naturalist și cartograf cunoscut, bun prieten cu Andrea Memmo, este nelipsită din mâinile Giustinianei. Scrie și ea un roman despre morlaci, cu har literar, volum apărut la Veneția în 1788, cu personaje imaginare. Este perioada când folclorul face vogă în Europa.

Coperta volumului dedicat acestei iubiri imposibile și autorul lui, Andrea di Robilant

Invitata amiralului Querini

Întoarsă la Veneția, contesa deschide un salon, eclipsat însă curând de cel al Caterinei Dolfin. Giacomo Casanova, cu care nu se mai întâlnește, are numai cuvinte de laudă despre virtuțile contesei Rosenberg, despre conduita-i înțeleaptă. „15 ani mai apoi, când am revăzut-o, notează el, era văduvă și destul de fericită și se bucura de mare cinste datorită rangului ei, datorită minții ei istețe și virtuților sociale".

În anii '80 ai veacului al XVIII-lea Giustiniana se mută de la Veneția la Padova, la câteva zeci de kilometri distanță. Este invitată de amiralul austriac Angelo Querini (1757 – 1825), ultimul inspector general al Veneției în Dalmația și primul comandant al marinei veneto-austriece, la superba lui vilă Altichiero, de lângă Padova, cu statui de marmură ale lui Voltaire și Rousseau, cu o grădină relaxantă, cu o bogată colecție de antichități, dar construită după o idee a lui... Andrea Memmo. Acolo contesa, omagiindu-și gazda ospitalieră în notele ei descriptive, devine o scriitoare adevărată. Scrie o culegere de „piese morale și sentimentale", pe care Alberto Fortis le va pune în vânzare în 1785, ca opera „unei doamne înzestrate cu înalte talente, cu o solidă cultură, în consecință, situându-se foarte departe de ridicolul femeilor de litere din epoca noastră". „Când eram tânără – va scrie ea într-un eseu –, eram prea puțin inteligentă să înțeleg că voi avea o lungă viață dincolo de strălucirea anilor tinereții. Din fericire, atunci nu iubeam animalele; le iubesc acum și le acord câinilor mei timpul pe care îl acordam atunci admiratorilor mei. Iar cărțile rămân mereu cu mine."

Giustiniana moare la 54 de ani, la 22 august 1791, de o boală necruțătoare, și este înmormântată în Biserica San Benedetto din Padova. Locul este marcat cu o placă în memoria ei. Andrea îi face vizite când este bolnavă, își amintesc de iubirea lor imposibilă și rememorează, senini deja, subterfugiile la care apelau cândva pentru a se vedea de departe, măcar pentru o clipă.

Lui soarta nu i-a prea surâs. Cariera politică pare a-i fi adus multe datorii, sporite de căsătoria celor două fete cu doi nobili venețieni. Trebuie să renunțe, pentru a face față cheltuielilor pentru fiica mai mică, la ambarcațiuni, la unul dintre palatele familiale. Conduce, în 1775, intervenția de reabilitare a spațiului Prato della Valle, din Padova, cu un stil arhitectonic nou, ceea ce transformă această piață, cu patru poduri ce traversează un canal sinuos, decorate cu statuile unor oameni celebri, în unul dintre cele mai frumoase locuri din lume. El însuși, după moarte, survenită în 1793, în urma unei cangrene la piciorul drept, va avea un bust în Prato della Valle, admirat și astăzi. Pe mormânt îi scrie simplu „Andreae Memmo Patr. Ven." (Andrea Memmo, părinte al Veneției). ■

Giacomo Casanova...

Iar Casanova o ajută. Îi înlesnește, cu relațiile lui, să meargă într-o mănăstire. La 4 aprilie 1759, în zori, Giustiniana, acoperită de o mantie și cu gluga de la mantie trasă pe ochi, se urcă într-o trăsură, apoi în alta, iar în alta și iese din Paris prin Poarta Saint-Antoine. Pe domnișoara de La Marne, cum i se va spune Giustinianei, o așteaptă Henriette de Mérinville, starețа unei mănăstiri benedictine.

Ludovici grefierului, fără chitanță

Prezența lui Casanova în această poveste se lasă și cu un proces intentat lui pe nedrept. Dușmani de-ai lui, pozând în prieteni, îl deferă justiției pentru că ar fi tatăl pruncului. De aceea și el apelează la o prietenă veche, doamna de Rumain, care merge repede într-o audiență la magistrat, aflăm din *Memoriile* lui Casanova (Editura Nemira, 2006, traducere Radu Albala), apoi îl asigură: „«Am dat totul în vileag; știe că domnișoara e gata să nască; știe că nu dumneata ești tatăl odraslei, ceea ce te face să apari cât se poate de mărinimos. I-am spus că, de îndată ce se va înzdrăveni, domnișoara se va înapoia la maică-sa, fără să-și mărturisească însă păcatul și că pruncul va fi dus într-un loc sigur. N-ai a te teme de nimic și poți sta liniștit; acțiunea pornită trebuie să-și urmeze însă cursul, așa că vei fi citat pentru poimâine la grefă. Te sfătuiesc să te duci să-l vezi pe grefier sub un cuvânt oarecare și să găsești un mijloc să-i strecori ceva bani». Am fost citat și m-am înfățișat [...] I-am pus totuși în mână un fișic de 300 de ludovici grefierului, ca să-l câștig de partea mea, pentru care m-am ferit să-i cer chitanță".

Și continuă Giacomo Casanova: „Doamna de Rumain primi o scrisoare de la starețа, care-i vestea că protejata ei a adus pe lume un prunc de toată frumusețea și că a rânduit să fie trimis într-un loc unde va fi îngrijit cum nu se poate mai bine. Îi spunea că domnișoara nu va părăsi mănăstirea decât după șase săptămâni și că se va întoarce la maică-sa înarmată cu un certificat care o va pune la adăpost de orice neplăceri [...] Domnișoara se întoarse la casa ei spre sfârșitul lui august și-i arătă maică-sii un certificat al stareței, care declara că a găzduit-o patru luni, vreme în care n-a ieșit niciodată și n-a primit nicio vizită. Era adevărul adevărat; starețа mai spunea însă că domnișoara se întoarce acasă fiindcă nu mai are nimic de temut de pe urma stăruințelor lui La Popelinière, și aici călugărița mințea."

Vizita pariziană a Giustinianei este pe sfârșite. În capitala Franței, cum notează tot Casanova, nu mai poate rămâne. Prea multă lume îi știe povestea. Se va întoarce la Veneția, oprindu-se întâi la Padova, împreună cu mama și frații ei, după un scurt sejur la Bruxelles.

În orașul din lagună scena arată între timp altfel. Andrea Memmo are o altă iubire, iar Giustiniana nu mai are niciun gând de a se mărita cu el. Rămân buni prieteni, se văd din când în când, fiecare își urmează destinul. În trei ani de la întoarcerea în orașul unde s-a născut, Giustiniana devine o doamnă onorabilă. În 1761 se căsătorește cu ambasadorul Austriei la Veneția, contele Philippe Orsini Rosen-

... și doamna de Rumain (aici alături de cele două fiice ale ei) s-au implicat în limpezirea aventurii și salvarea tinerei de oprobriul general

Ministrul Spiru Haret către țărani: Înapoi, oameni buni, că acuma sunt ministru, nu mai sunt în opoziție

Numere confiscate și cenzurate

Furnica a avut două conflicte cu instituțiile statului. Numărul 127 din 15 februarie 1907 a fost confiscat; nr. 131 din 15 martie 1907 n-a pătruns în provincie, fiind confiscat și oprit la poștă din ordinul Ministerului de Interne. Înainte de toate, trebuie menționat că acțiunile Ministerului de Interne nu pot fi cercetate pe baza documentelor de arhivă. În custodia Arhivelor Naționale Istorice Centrale, în fondul Ministerului Administrației și Internelor, nu există niciun dosar cu privire la evenimentele din februarie – martie 1907 și, implicit, cu privire la confiscarea revistei. În schimb, în fondul Direcției Poliției și Siguranței Generale (1898 – 1917) există un dosar cu diferite note și rapoarte, dar care nu amintesc decât de colectivul periodicului *România muncitoare*, văzută de autorități ca asociație anarhistă. Documentele cu privire la cele două numere poate că au fost emise și au fost incluse în dosarele luate de Ionel Brătianu de la Ministerul de Interne și date regelui Carol I.

Numărul 128 al revistei din 22 februarie 1907, din cauza unei greșeli de tipografie, a apărut ca 127, fiind confiscat de la chioșcurile de ziare și de la vânzătorii ambulanți.

Evenimentele din lumea rurală nu ar fi putut să fie un motiv. Tulburările de la Flămânzi începuseră de doar o zi. Mai mult, o analiză atentă ne pune în evidență că nu a fost nicio referire la țărani, revoltați sau nu. Ele vor apărea începând cu numărul 130, din 8 martie 1907, ceea ce va conduce ca numărul 131 nu numai să fie autocenzurat, ci și nedistribuit în țară.

Răspunsul îl găsim în articolul *Confiscarea «Furnicii»* din numărul următor. Poliția Capitalei, condusă de Dimitrie P. Moruzi („Cneazu", în funcție din februarie 1885), a executat un ordin primit din partea procurorului general Ciocârdia, care s-a revoltat din cauza ilustratei de pe prima pagină. Ary Murnu desenase o remaniere a guvernului conservator de către prim-ministrul Gheorghe Gr. Cantacuzino, care recursese la serviciile doctorului Minovici pentru a le măsura capacitatea fiecăruia dintre nenumărații ministeriabili... prin antropometrie. Cu excepția lui Cantacuzino Nababul, a lui Alexandru Bădărău, fostul ministru al Justiției (1904 – 1906) și a doctorului, toți au fost reprezentați nud: Toma Cămășescu, prefectul județului Gorj (1880 – 1916), Virgil Arion (1861 – 1942), președintele Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, Mihail G. Cantacuzino (1867 – 1928), primarul în funcție al Capitalei, avocatul Nestor Cincu sau procurorul Ciocârdia.

Într-un alt articol, *Specula cu «Furnica»* (nr. 129, 1 martie 1907), este prezentat modul în care agenții poliției „recrutați dintre pungașii de meserie ori indivizi fără meserie" au vândut cu un leu sau cu doi lei exemplarul ce nu a putut fi procurat. S-a subliniat, de asemenea, faptul că redacția nu a întreprins o astfel de acțiune, indicând clar prețul oficial, de doar 20 bani!

Bineînțeles, confiscarea revistei a adus de la sine și o reacție umoristică din partea echipei de redactori. În numărul 130, din 8 martie 1907, „amicii" revistei Ciocârdia și „Cneazu" sunt prezentați a fi bărbați foarte rușinoși, iar îndrăzneala „desenatorului de a exhiba pe ministeriabilii partidului de la putere în costumul lui Adam i-a indignat pe acești bravi apărători ai bunelor moravuri". Mai mult, este prezentat faptul că procurorul Ciocârdia, din cauza firii sale foarte pudice, nu putea merge nici la tribunal, unde pe frontispiciu erau diferite personaje mitologice „decoltate de la creștet până-n tălpi", petrecându-și cea mai mare parte a timpului la Club, jucând poker.

„FURNICA“ ȘI RĂSCOALA DIN 1907

IONUȚ-CONSTANTIN PETCU

Faptul că, în anii comunismului, răscoala din 1907 a reprezentat unul dintre principalele subiecte abordate de istoriografia românească a determinat, mai apoi, analize dictate mai degrabă de ideologii, și nu de pur interes științific. Pe lângă noile interpretări, astăzi, specialistul are la dispoziție și numeroase izvoare edite, multe dintre documentele publicate contrazicând atât premisele, cât și concluziile istoricilor de altădată.

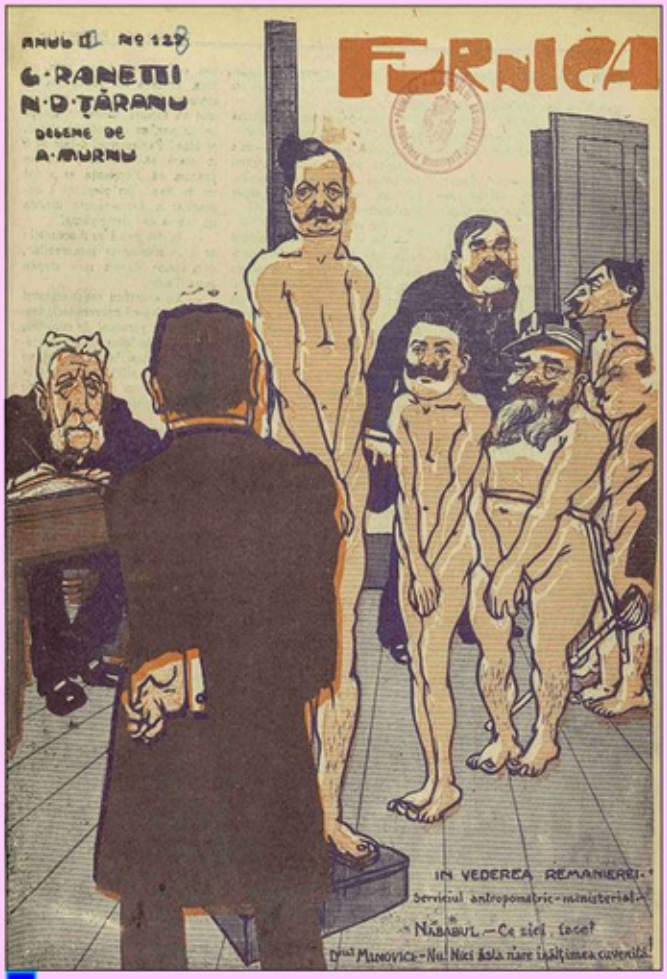

Ilustrația de pe prima pagină care a dus la confiscarea numărului respectiv

Furnica a fost cea mai importantă revistă umoristică din prima jumătate a secolului al XX-lea, apărând săptămânal (19 septembrie 1904 – 14 noiembrie 1916) sau chiar de două ori pe săptămână (14 decembrie 1918 – 18 octombrie 1930). Fondatorii au fost George Ranetti (1875 – 1927), cu numele real George Ranete, și Nae D. Țăranu (1872 – 1933), cu numele real Nae Dumitrescu, ei fiind atât directorii publicației, cât și principalii semnatari ai textelor. Caricaturile au purtat semnăturile unor pictori importanți, precum Ary Murnu (Aristomene Murnu Gheorghiades, 1881 – 1971), Francisc Șirato (1877 – 1953), Camil Ressu (1880 – 1962) sau Iosif Iser (1881 – 1958).

Alături de cele mai importante gazete ale timpului, *Furnica* a prezentat tragicul episod care a umbrit ultimii ani de domnie ai regelui Carol I. În perioada 1 februarie 1907 – 26 aprilie 1907, doar trei texte nu au purtat numele fondatorilor, fapt care dovedește atenția sporită acordată de redacție evenimentelor. George Ranetti a publicat texte cu pseudonimele Cyrano, Coco, Kiriak Napadarjan, Șandernagor și Tarascon, în timp ce Nae D. Țăranu a semnat Box, Nae, Nae Saltimbancu și Nicollo Mascalzzoni. Toate caricaturile din acea perioadă, cu excepția celor din numărul 134 (5 aprilie 1907), au fost realizate de Ary Murnu. Dar situația nu a fost una aparte, căci pictorul aromân a ilustrat foarte multe numere ale revistei pe întreaga sa perioadă de apariție de aproape 30 de ani, colaborând îndeaproape cu George Ranetti.

cenzura nu era atât de dură ca în România. A doua, demisia în bloc a colaboratorilor, precum Tarascon, Cyrano, Nae Saltimbancu, Kiriak Napadarjan, Nicollo Mascalzzoni și numirea unora noi – politicienii Spiru Haret și Ion Nădejde. Cei doi au fost aleși cu foarte multă atenție. Ambii făceau parte din Partidul Național Liberal, formațiune de guvernământ. Spiru Haret era considerat, în epocă, „vinovat" pentru emanciparea țăranului, iar Ion Nădejde protestase împotriva măsurilor luate, la începutul revoltelor, când la guvernare erau conservatorii.

Dar cu revoluția cum rămâne?

Prezentarea evenimentelor din februarie – martie 1907 a sporit începând cu numărul 131, chiar și în lipsa celor două pagini autocenzurate. În *Frac luxos și talpă ruptă* este analizată situația din România anului 1907, care trebuie văzută între Expoziția jubiliară din 1906 și răscoala țărănească. Bunăstarea din 1906 s-a transformat în represiune: „fluviile de lapte și miere ce curgeau pe vremea Expoziției jubiliare s-au schimbat azi în fluvii de sânge". „Apoteoza Expoziției jubiliare a fost răscoala generală a țărănimei sălbăticite de foame, au fost represiunile strașnice în cari fratele a tras cu pușca în frate, tatăl a dat cu toporul în fiu". Autorul a prezentat evenimentele din 1907 ca pe un revers al Expoziției, ultima scoțând sume importante din bugetul țării.

Mentalitatea revoluționarilor prezintă cazul unui boier care a îndeplinit toate doleanțele țăranilor, dar care, la final, a fost apostrofat: „Dar cu revoluția cum rămâne?". Trebuie remarcată asemănarea dintre textul din *Furnica* și o telegramă trimisă Ministerului de Interne de prefectul județului Argeș, un județ unde răscoala nu prea a avut amploare. Chiar cu cerințele îndeplinite, țăranii trebuia să ducă la capăt revolta, „așa a făcutără și ăi din Moldova". Țăranii descriși de prefect și-au manifestat „spiritul revoluționar" prin spargerea unei oglinzi din conacul boierului, pentru a se retrage apoi la cârciumă.

În articolele din perioada analizată, *Furnica* a venit în apărarea unei personalități importante din societatea românească: Nicolae Iorga. El fusese învinuit de instigarea țăranilor la revoltă. Era vorba, în special, de articolele apărute în periodicul *Neamul românesc*, dintre care *Dumnezeu să-i ierte*, publicat la 8 martie 1907, fusese cel mai răsunător. Profesorul a răspuns acelor acuze, cât și somațiilor de a părăsi țara, printr-o scurtă scrisoare, publicată de *Universul* (nr. 73, 16 martie 1907).

Articolul *România modernă*, din numărul 132, a prezentat opinia revistei *Furnica* cu privire la situația lui N. Iorga, expatrierea profesorului fiind considerată nepotrivită, activitatea acestuia în viața universitară fiind una de neînlocuit. (Mulți crezuseră chiar că N. Iorga părăsise România, însă un articol din ziarul *Adevărul* a clarificat situația, nr. 6310, din 18 martie 1907). Tarascon (George Ranetti), autorul *României moderne*, era de părere că mulți oameni politici, precum Petre P. Carp, Dimitrie A. Sturdza, Spiru Haret sau Nicolae Filipescu „au scris lucruri mult mai grave despre situația nenorocită a țăranului", dar niciunul nu a fost tratat așa cum a fost N. Iorga. ■

Radio
România
București fm [98,3 FM]

Gheorghe Grigore Cantacuzino „Nababul" către țăran: Ți-e foame? Ia cară-te, că acum nu avem timp de așa ceva; suntem ocupați... ne votăm bugetele

Vinovații

Evenimentele din 1907 au apărut pentru prima dată în *Furnica* în numărul 130, prin articolul semnat de Nae Saltimbancu, *Fericită țară*. Autorul a scos în evidență, salutând, totodată, energia cu care țăranii s-au răsculat pentru a avea pământ și a munci în condiții mei bune. Cine erau vinovații pentru acea situație: politicianul român, „al cărui stomac se umflă până crapă..., dar niciodată mulțumit", și arendașul evreu, care a fugit „urlând cât i-a putut răbda pieptul: «Pogrom! Pogrom!»". Nu trebuie uitată nici „rugăciunea", al cărui autor este un anume Idim, probabil primită la redacție, „cu ocazia răscoalelor antisemite ale țăranilor moldoveni". Epigrama arăta cum arendașul evreu profita de țăranul român. Putem observa doza de antisemitism, încă de la început, chiar dacă aceasta este prezentată într-o formă umoristică.

Prezentarea tulburărilor rurale în numărul 130 nu putea obliga Ministerul de Interne la confiscarea numărului următor. Începutul prezentării a fost destul de superficial, dacă luăm în considerare atitudinea redacției în alte cazuri. Cu toate acestea, numărul 131 al revistei din 15 martie 1907 nu a fost distribuit în țară, fiind oprit la poștă, din ordinul ministrului de Interne Ionel Brătianu, chiar dacă el fusese inițial autocenzurat de redacție: „în urma gravei întorsături ce a luat mișcarea țăranilor ne-am văzut siliți ca în ultimul moment să schimbăm două pagini întregi de desenuri înlocuindu-le cu altele de ocazie. Noi nu suntem dintre aceia cari toarnă gaz pe foc".

Brătianu s-a întâlnit cu liderii presei românești, pentru a le câștiga susținerea în aplanarea tulburărilor, la 15 martie 1907. În acel moment, revista fusese deja confiscată.

Oprirea distribuirii revistei a fost comentată de George Ranetti într-un articol din numărul 133. Trebuie remarcat că nu s-a folosit un pseudonim. Motivul a fost expus public – revista *Furnica* este o publicație subversivă, instigând poporul la răscoală. Bineînțeles, acuzațiile nu puteau fi acceptate de Ranetti. Articolul este conceput în stilul caracteristic al publicației, conținând pasaje pline de umor: Ion Brătianu era Ivan Brantianoff, făcându-se aluzie la absolutismul din Rusia țaristă.

Pentru viitorul revistei, Ranetti prezenta două direcții posibile. Prima, în tonul supranumelui dat ministrului Brătianu: publicarea în limba rusă și distribuirea în marile orașe ruse, unde

Soluția lui Ioan Kalinderu, administratorul Domeniilor Coroanei, pentru potolirea răscoalei: o „circulară", ce va fi răspândită în mii de exemplare prin sate...

unele orașe mai importante să fie organizate ca municipii.

Alte măsuri de politică internă luate în aceste luni privesc introducerea sistemului mandatarilor, prin care unități de alimentație publică pot fi preluate în gestiune proprie de persoane particulare. De asemenea, surplusul de autovehicule, rezultat în urma reducerii parcurilor auto ale întreprinderilor (vezi rubrica din *Magazin istoric*, nr. 6/2017) va fi vândut populației, prin întreprinderi special create.

La 21 septembrie, presa anunță laureații celui de al IV-lea Concurs internațional „George Enescu". Printre ei și românii Radu Lupu, premiul I, și Dan Grigore, premiul II la pian, Mariana Sârbu, premiul III la vioară, Viorica Cortez-Guguianu, premiul I, Dionisie Ludovic-Konya și Ionel Pantea, premiul II, Pompei Hărășteanu, premiul III la canto.

Nicolae Herlea (dreapta) și bulgarul Mihail Popov, membri în juriul concursului de canto „George Enescu"

În seara zilei de 6 septembrie, în curtea Palatului Mogoșoaia a avut loc premiera spectacolului de sunet și lumină cu tema domniei lui Constantin Brâncoveanu, pus în scenă de colectivul Teatrului Mic. Dinu Săraru remarcă îndrăzneala ideii, în condițiile în care în alte țări astfel de spectacole sunt curente, și precaritatea mijloacelor tehnice, suplinită de entuziasmul realizatorilor.

Între 24 și 28 octombrie, cântărețul francez Enrico Macias susține o serie de concerte extraordinare la Sala Palatului.

Luni, 18 septembrie, se închid toate ștrandurile, dar joi, 12 octombrie, se deschide patinoarul artificial „23 August".

Scandal mare cu ocazia primului Raliu automobilistic al României organizat de Automobil Clubul Român. Nu a parvenit presei decât numele unui singur câștigător, deși trebuia să se desemneze șase câștigători, pe baza capacităților cilindrice ale mașinilor. După terminarea cursei s-au creat momente confuze și penibile, pentru că au fost puse în discuție de unii concurenți datele consemnate de cronometre. Ziarul partidului, *Scânteia*, cere organizatorilor să precizeze neîntârziat rezultatele finale, „în așa fel, încât această primă competiție automobilistică de amploare să se bucure de prestigiul necesar".

Ia sfârșit dominația de opt ani a lui Ion Țiriac; noul campion național la tenis de câmp este Ilie Năstase.

Încep lucrările de construcție a unui nou cartier, Colentina. Va ocupa un spațiu de 32 ha, între Șoseaua Ștefan cel Mare și strada Doamna Ghica-Tei. Până în 1970 se vor înălța 58 de blocuri de zece etaje, cu un număr de 6.026 apartamente. În octombrie începe și construcția autostrăzii București – Pitești.

Dumitru Brotea, elev la cursurile de șoferi profesioniști ale I.R.T.A., a găsit într-o seară, în fața depoului I.T.B. Bucureștii Noi, un troleibuz de pe linia 86, fără șofer. S-a urcat și a pornit la drum. Oprea în stații și lua călătorii gratis, fără bilet. La Piața Romană i-au sărit captatorii. Un șofer I.T.B. a văzut scena și a anunțat miliția.

Ceremonia depunerii de coroane de flori la statuia lui Mihail Kogălniceanu din București

La 15 octombrie a murit Ștefan S. Nicolau, directorul Institutului de Inframicrobiologie, vicepreședinte al Marii Adunări Naționale.

O știre rar întâlnită în presa noastră din acei ani. În ziua de 12 septembrie, secretarul II al Ambasadei R.S.R. din Grecia, Ilie Ștefan, în timp ce se afla pe o stradă din Atena, a fost reținut de poliția greacă și condus cu forța la sediul Siguranței. Acolo a fost percheziționat, bruscat și i s-a propus să lucreze pentru serviciile de informații grecești. La 14 septembrie ambasadorul Greciei a fost chemat la M.A.E. și i s-a înmânat un protest ferm.

În seara zilei de vineri, 1 septembrie, Comitetul de stat

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Ziua de 15 septembrie a acestui an cade într-o vineri. Cum atunci sâmbăta nu era liberă, școlile încep la data tradițională. În aceeași zi se deschid și mustăriile. „Ciclic, în anotimpul plecării cocorilor și al frunzelor de aramă bătută, inexorabile ca și acestea și contemporane cu ele, în peisajul nostru citadin apar mustăriile [...] Sunt o oază așteptată și dorită, lirică existență printre blocurile înconjurate de asfalt“ – consemnează o peniță plină de poezie în Scânteia. Informația Bucureștiului **este mult mai prozaică: sunt prea puține mustării în București și aglomerația este foarte mare. Și nici produsele specifice, inclusiv mustul, nu prea se găsesc.**

Ministerul Învățământului a inițiat din această toamnă un interesant experiment: la diferite școli din țară s-au creat 80 de clase I, cu 25 – 35 de copii, în care au fost înscriși elevi de șase ani. Unele clase sunt asemenea celor cu copii de șapte ani, doar că orele de curs durează doar 35 de minute. La altele elementele de școală se împletesc cu cele specifice jocurilor de la grădiniță.

Cu câteva luni înainte se dăduse publicității un document care analiza situația învățământului superior. În cadrul dezbaterilor pe marginea lui, se pronunță și Virgil Cândea, care propune introducerea ca disciplină obligatorie în învățământul superior a documentării tehnice și științifice. În primul an ar trebui să li se predea studenților cunoștințe (seminarizate) despre căutarea izvoarelor de informare în biblioteci, întocmirea fișelor de studiu individual, alcătuirea fișierului de lucrări cercetate, noțiuni de apreciere a unei lucrări științifice, criterii pentru formarea unei biblioteci personale. Ar trebui să se revină în ultimul an cu mijloacele moderne de documentare (sisteme de codificare, aparatajul electronic, tehnici de reproducere a documentelor), asupra analizei critice a izvoarelor și întocmirii lucrărilor de informare personală. Una dintre notele acordate lucrării de diplomă ar trebui să măsoare această capacitate de documentare, apreciind dacă studentul a știut să depisteze literatura subiectului tratat, dacă a consultat efectiv lucrările citate, cum le-a folosit (fără rezerve sau critic), cum le-a citat. O altă intervenție, semnată de Petre Vancea, membru corespondent al Academiei Române, se referă la „feudalismul“ științific. Șeful de catedră sau al diferitelor colective de cercetare este coordonator și îndrumător al cercetării, dar aceasta nu ar trebui să îi dea dreptul să confiște studiile altora sau să își asocieze numele la cercetările făcute de alții.

Prima zi de școală

Scânteia din 27 septembrie anunță că Nicolae Ceaușescu l-a primit pe profesorul Anghel Rugină, profesor de științe economice și financiare la Universitatea din Boston.

La Plenara C.C. al P.C.R. din 5 – 6 octombrie 1967 se discută proiectul reorganizării administrativ-teritoriale a țării, prin care se creează județele, în locul regiunilor. Se preconizează înființarea a 40 – 45 de județe. De asemenea, se prevedea ca

Regimentul 32 Mircea, fotografiat în jurul Monumentului Vânătorilor în anul 1902 (sursa: www.republicaploiesti.net)

PRAHOVENII ÎN PERIOADA NEUTRALITĂȚII

CARMEN VERONICA BĂJENARU

În județul Prahova opinia publică susținea, în majoritate, intrarea în război de partea Antantei. O campanie intensă în această direcție a fost promovată în acest județ de Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor (Magazin istoric, **nr. 12/2003, 1/2004).**

Iată ce consemna ziarul *România viitoare* („ziar de interes public, educație cetățenească și cultură națională" editat de Dumitru Munteanu-Râmnic, profesor la Liceul „Sfinții Petru și Pavel", din Ploiești) despre rezoluțiile Ligii culturale: „Simțind viu greutățile clipelor valorice care cheamă neamul nostru la un rol de mult așteptat; mișcată adânc de chinurile nesiguranței în care se zbat toate inimile românești; sprijinindu-ne pe seculara noastră tendință de a crea o formă de stat în care temerile să nu aibă loc și un singur și mare viitor să fie pregătit: afirmă nevoia unei acțiuni imediate pentru dezrobirea ținuturilor românești din Austro-Ungaria și ocuparea lor".

Cuvântul lui Iorga

Situația de pe fronturile europene era prezentată în toate publicațiile ploieștene pe prima pagină și mereu apărea îndemnul ca România să intre în război de partea Antantei. În *România viitoare* se menționa: „Manifestațiile contra Austro-Ungariei și pentru Franța continuă, din ce în ce mai călduroase, mai puternice și mai numeroase, cu toate zvonurile austrofililor cari, nemaiputând susține Austro-Ungaria, vor să înnegrească pe dușmanii ei și în primul rând pe ruși. D-l Nicolae Iorga a fost acum câțiva ani expulzat din Austria. Noroc că nu mai e nevoie să rugăm Ballplatzul [sediul Ministerului de Externe austro-ungar – *n.a.*] ca să retragă acest decret… Se vor retrage trupele austro-maghiare, iar d-l Iorga va putea străbate în curând în toată libertatea pământul românesc de peste munți, dezrobit de opresiunea Vienei și a Budapestei… Nu ne îndoim! Dintr-o scrisoare din Ardeal aflăm că au fost recrutați și flăcăiandrii

pentru cultură și artă, Uniunea Scriitorilor, Comitetul național pentru apărarea păcii și Comisia națională pentru UNESCO au organizat, în sala Ateneului Român, un simpozion consacrat împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Mihail Kogălniceanu.

Două manifestări internaționale au loc în septembrie. Timp de două zile s-au desfășurat la București lucrările colocviului „Tradiții și inovații în cultura țărilor din sud-estul Europei", organizat de Consiliul internațional de filosofie și științe umane. Au fost prezidate de Sir Ronald Syme, secretar general al organismului internațional. A urmat la Casa Oamenilor de Știință a cincea reuniune a Comitetului Internațional al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene.

Virgil Cândea scrie o pledoarie: „O întreagă lume de imagini risipite în locuri și epoci depărtate, imagini ale istoriei și culturii mondiale, dar în primul rând ale noastre, așteaptă să fie reconstituită într-o mare realizare științifică, artistică și grafică. O operă a specialiștilor, arheologilor, istoricilor antichității și ai artei, a fotografilor de artă, tehnoredactorilor, graficienilor și meșterilor noștri tipografi. Ne-am adunat documentele istorice și în bună parte cele lingvistice sau literare în mari corpuri. Documentele iconografice își așteaptă monumentul vrednic de tradițiile ca și de prezentul nostru."

Cu câteva săptămâni în urmă, un ceferist a sunat redacția revistei *Flacăra*: „A fost uitat pe rampa noastră un monument. Poate știți dumneavoastră al cui e." Ziariștii au mers la fosta gară din Dealul Spirei. Piesele Columnei, trimise din Italia, zăceau pe rampă de trei luni. Cu ocazia manevrării unor utilaje, una dintre lăzi a fost lovită și fragmentul ciobit. De câteva zile, lăzile au început să fie ridicate. În aceeași publicație, Nicolae Minei povestește 24 de ore petrecute la Leningrad.

Mulți tineri au debutat convingător în filme, pentru a fi apoi uitați de regizori, atrage atenția un articol din *Scânteia*. Sunt citate cazurile Irinei Gărdescu, lui Mircea Bașta, Victor Rebengiuc, George Constantin, Viorica Farcaș, Emerich Schäffer. Se realizează un număr redus de filme anual (16 în 1967), ceea ce împiedică crearea unui corp de actori de film exclusiv. Un actor de film trebuie să știe să șofeze, să călărească, să înoate, să se lupte, să poată urca o scară fără să gâfâie.

„Fără să fiu mai păcătos decât alții, trec de două ori pe zi prin Infern – consemnează un cârcotaș în *Flacăra*. […] Nu, nu e adevărat că în Infern sunt cazane cu smoală topită, cum credeți dv. În Infern e duhoare, Infernul începe la Abator […] În plin infern, autobuzul face stație la Abator, în epicentru, și atunci duhoarea năvălește prin uși cu furie înzecită […] Mă gândesc la cei care fac atâta caz cu poluarea atmosferei. Parcă-i aud: «Ah, secolul mașinilor; ah, gaze de eșapament; ah, fumul de țigară, insuportabil și nociv…» Mofturi! Nouă dați-ne miros de benzină, de gaze arse, fum de țigară, tot ce vreți. Numai duhoare nu."

Zilnic poți auzi următorul dialog în fața chioșcurilor de ziare:

– Ziarul …, vă rog.

– Nu mai avem!

Și zilnic rămân nevândute mii de ziare. Cum este posibil acest lucru – se întreabă un reporter. Peste vară, nu mai sunt studenți în București, iar mulți oameni ai muncii pleacă în concediu, deci ar trebui o mai atentă repartizare a comenzilor. Un responsabil de la un centru de ziare spune că a cerut ca lunea, când alt centru din apropiere este închis, să primească o comandă mai mare, dar nu s-a întâmplat acest lucru. În noile cartiere nu există suficiente centre de difuzare a presei. După 50 de ani nu s-a schimbat nimic.

Să încheiem rememorarea noastră cu o întrebare din ziarul *Scânteia*, căreia noi îi știm deja răspunsul: „Airbusul european va decola fără englezi?" ■

Andrei Șerban, student în anul V la Regie

ungar. Cei care au răspuns nemulțumirilor venite din partea diplomaților Puterilor Centrale au fost Costică Sorescu, comandantul vardiștilor Carapancea și procurorul Constantin Iennescu. Ei subliniau că nu s-au găsit motive serioase pentru a închide localurile în care fuseseră prezentate cântece patriotice, marșuri eroice ori cuplete cu substrat politic.

Un alt moment menționat de același ziar, ediția din 1 martie 1915 a fost organizarea unei șezători literare a Secțiunii Ploiești a Ligii Culturale, la 24 februarie 1915, în sala Teatrului Modern. Au participat: Octavian Goga, I.A. Bassarabescu, P. Locusteanu, Al.T. Stamatiad și Cincinat Pavelescu. Primit cu ovații de ploieșteni, Octavian Goga a recitat poeziile *Noi*, *De la noi*, *Oltul*, prezentând și situația românilor din Transilvania. În cadrul alocuțiunii sale a afirmat că o victorie a Austro-Ungariei ar însemna moartea definitivă a românismului.

Octavian Goga se bucura de mare simpatie și prețuire la Ploiești, iar vestea morții fratelui său Eugen Goga pe frontul austro-ungar a ocupat prima pagină a *României viitoare:* „Am pierdut pe unul dintre cei mai scumpi prieteni, pe ziaristul de mare talent Eugen Goga, fratele poetului. Acum șapte săptămâni, când ne-am despărțit în trenul Sibiu – Brașov, se gândea să treacă și el granița în preajma mobilizării, ca să nu moară de o moarte stupidă, cum spunea, luptând pentru o cauză pe care o combătuse… Niciodată, de la începutul acestui război nu am avut o clipă de mai mare zguduire, de furie nebună, împotriva stăpânirii străine ce apasă Ardealul nostru! Abia în clipa aceea, când am citit știrea morții lui Geni, cum îi ziceau cu toții, am fost înfiorat de toată monstruozitatea acestui război; abia atunci am simțit toată revolta adâncă a unor jertfe diametral opuse

Palatul Cooperativa, 1901 (sursa: www.republicaploiești.net)

intereselor, idealului și menirii unui popor".

Veneau știri de pe frontul austro-ungar în mod constant și se spera în intrarea României în război de partea Antantei. Toată presa prahoveană din anii neutralității este plină de astfel de articole. Amuzant este articolul publicat de *România viitoare*, în mai 1915. „O scrisoare românească din tabăra austro-maghiară. Un cunoscut ardelean din Ploiești a primit din Galiția câteva rânduri care dovedesc sentimentele fraților de sub steagul dublei monarhii și în același timp multă inteligență și fineță. Iată textual ce zice inimosul frate: «De șapte săptămâni mă aflu aici, în Galiția; sunt sănătos, iar de celelalte vă puteți închipui cum o duc. Vă rog a-mi mai scrie dacă fratele nostru cel mare (adică România!) de care am auzit că e gata să plece cu oile (adică a mobilizat și intră în războiu) vă rog a-mi scrie încotro pleacă, la munte sau la câmp (adică «trecem Carpații?»). Oile noastre (armata austro-maghiară) mi s-a scris de acasă că sunt slabe (că stă rău armata) și a început să moară și de gălbează și e foarte rău. Deși sunt ostenit și am scris foarte iute cred că veți înțelege (!). Vă doresc sănătate întregii familii și rog pre Dumnezeu să vă găsesc sănătoși! Galiția, 1 aprilie 1915»."

Atitudinea filo-antantistă se manifesta și în rândul tinerilor elevi aflați aproape de vârsta înrolării. Elevul Andrei Andronescu a participat la Marea Întrunire Națională din 3 mai 1915 de la Palatul „Cooperativa" și a rostit un discurs mobilizator, care a fost redat în *România viitoare*. „Doamnelor și domnilor, când mă găsesc în mijlocul d-voatră, îmi pare că ploieștenii în toate ocaziile au dat dovezi necontestate că-și iubesc Patria și Neamul, și cum Ploieștii este antregarda Capitalei, față cu dușmanii de peste Carpați, ați simțit cei dintâi durerile ce frații noștri au suferit de veacuri din partea lor, făurindu-vă în suflet acea bărbătească hotărâre care ne chiamă azi mai înainte de sub jugul austro-ungar, pe frații noștri dintre Tisa, Prut și Carpați! E timpul să răzbunăm moartea martirilor neamului nostru, Horia, Cloșca și Crișan, cum și uciderea mișelească a primului înfăptuitor al Unității Naționale, Mihaiu Vodă! Să fiți gata să sburăm peste Carpați! Să fiți gata ca, prin bărbăția voastră, să puteți ridica un nou monument glorios în cetatea d-voastră! Să fiți gata chiar dacă factorii se vor opune, ca împreună cu noi, cu toată țara, să trecem hotarele și să dăm piept cu dușmanul de veacuri, ungurul, pe acele câmpii unde marii noștri voievozi Ștefan și Mihaiu i-au înfrânt și îngenunchiat! Iar până atunci să strigăm cu toții: Trăiască Daco-România." ■

Principele Carol și col. adj. Grigore Berindei trec în revistă legiunile de cercetași (sursa: www.cercetasia.ro)

Nicolae Iorga la biroul de lucru, 1914

români de 17 ani! Și tinerele vlăstare ni le înghite Molohul hodorogit! Până când! Din tabăra austro-ungară de la Striji (Galiția) primim vești printr-un rănit român din Ardeal. Soldații-s descurajați și ofițerii obosiți și extrem de enervați. Unele bătălii au ținut câte zece zile. Un detașament în care se găseau și câțiva români fiind atacat de cazaci n-a putut răspunde din cauza marei oboseli. În curând noi și interesante amănunte".

Activitatea Ligii Culturale se afla în atenția Serviciului Siguranței din Poliția orașului Ploiești, fiind prezentate informări periodice. Comisarul Apostolescu, șeful Siguranței, care semna astfel de documente, informa la 14 septembrie 1914: „Membrii Ligei Culturale Secțiunea Ploiești agită ținerea unei mari întruniri în favoarea declarării stării de război. Întrunindu-se astăzi, membrii Ligei au hotărât ca întrunirea să se țină marți 16 a.c. în sala Teatrului «Cooperativa», la ora 8 seara, dacă li se va pune sala la dispoziție". Apoi, în 19 octombrie 1914 șeful Siguranței scria: „Membrii Ligei Culturale Secția Ploiești s-au întrunit astăzi ora 4 p.m. în localul Ligei și au hotărât să contribuie cu o sumă de bani pentru înlesnirea scoaterii ziarului *Ardealul*, care va apare la București și care va susține interesele fraților ardeleni. Suma strânsă până în prezent se ridică la 2.000 lei. Membrii Ligei face (sic!) propagandă pentru a subscrie cât mai mulți".

Încă din 1914 s-au intensificat activitățile cercetașilor (prima grupă de cercetași din România s-a constituit în orașul Câmpina, în anul 1912, sub patronajul principelui Carol. Tinerii erau pregătiți militar, fizic, dar și psihic pentru a face față războiului. Primarul orașului Azuga cerea în 20 septembrie directorilor de la Fabrica de ciment „Portland", Fabrica de bere și Fabrica de Sticlărie camioanele cu cai, pe care acestea le dețineau, pentru a-i transporta pe elevii săraci care nu își puteau plăti biletul de tren la Sinaia, unde urma să depună jurământul cercetășiei.

Prima acțiune de tip cultural-patriotic din Ploiești, din anul 1915, a fost sărbătorirea zilei de 24 ianuarie. Evenimentul a fost celebrat „cu entuziasm și vrednicie" de Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române (*Magazin istoric*, nr. 5 – 6/2017), Liga Culturală și Asociațiunea Cercetașilor. *România viitoare*, din 29 ianuarie 1915, prezenta astfel desfășurarea evenimentelor: Te-Deum oficiat la Catedrala „Sf. Ioan Botezătorul", de protoiereul Inocențiu Ștefănescu, preot Gh. Chirică – președintele Ligii –, preot Nicolae Vasilescu, serbări școlare organizate la diverse instituții ploiștene. Manifestarea lăsa să se întrevadă speranța înfăptuirii idealului național. „Să sperăm că la anul vom sărbători nu numai o mare zi a trecutului, dar și un mare viitor".

Vizita generalului francez Paul Cesar Pau în Prahova, la 13 februarie 1915, aflat în misiune în România, a fost organizată de Secțiunea Ploiești a Ligii Culturale. Ediția din aceeași zi a ziarului *România viitoare* menționa că ofițerul francez a fost primit la Gara Ploiești într-o atmosferă „entuziastă" și „impunătoare", de ploieșteni și de membrii coloniei franceze. Printre vorbitorii de la eveniment s-au numărat: Gh.C. Dobrescu din partea Ligii Culturale, deputatul D. Dumitrescu, E. Spitz și veteranul N. Prușan. Ultimul i-a trimis generalului francez o medalie a Monumentului Vânătorilor din Ploiești, menționa în numărul din 24 februarie 1915 publicația.

Generalul Paul Cesar Pau

Oile noastre și oile lor

Curentul proantantist, care câștiga teren în întreaga țară ca și la Ploiești, a determinat protestele vice-consulilor german și austro-

Rafinăria „Steaua Română" din Câmpina (stânga); Fabrica de bere de la Azuga (1914)

tei române. biografii. documente (1921 – 1948), Editura Militară, București, 291 pp.

9) Premiul „Virgil Cândea"

Acordat de Asociația Sanda și Virgil Cândea: Mihai Maxim, *Brâncoveanu și Înalta Poartă. Documente noi din arhivele turcești (I)*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I", Brăila, 517 pp.

10) Premiul „Eudoxiu Hurmuzachi"

Acordat de STFD – TRANSFOND S.A.: Ioan Talpeș, *Epigoni ai marelui hidalgo*, Editura Militară, București, 445 pp.

11) Premiul „Gheorghe Brătianu"

Acordat de STFD – TRANSFOND S.A.: Mihai Dim. Sturdza, *Aristocrați români. în lumea lui Proust (Anton Bibescu, Martha Bibescu, Anna de Noailles, Elena Bibescu)*, Editura Humanitas, București, 194 pp.

12) Premiul „Nicolae Donici"

Acordat de STFD – TRANSFOND S.A.: Magda Stavinschi, *Astronomia și Academia Română*, Editura Academiei Române, București, 136 pp.

Cristian Păunescu, Magda Stavinschi, Raluca Niță și Dorin Matei

Cristian Păunescu și Ioana Feodorov

13) Premiul „Dimitrie Cantemir"

Acordat de: Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Vasile Rotaru, *Between integration and intervention. Russia and the European „Near abroad" after 2009*, Military publishing house, Bucharest, 251 pp.

14) Premiul „Lazăr Șăineanu"

Acordat de domnul Bogdan Cernescu: Ioana Feodorov, *Tipar pentru creștinii arabi. Antim Ivireanul, Atanasie Dabbâs și Silvestru al Antiohiei*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 399 pp.

Sorin Cristescu, Cristian Păunescu și Simona Pomponiu, Steilmann România

15) Premiul „Ion Nistor"

Acordat de Steilmann România: *Misiunea contelui Czernin în România. 10 octombrie 1914 – 27 august 1916* (Studiu introductiv, stabilirea textului, traducere și note Sorin Cristescu), Editura Militară, București, 305 pp.

16) Premiul „Theodor Capidan"

Acordat de domnul Stere Paris: Stoica Lascu, *Românii balcanici în Dobrogea*, Editura Etnologică, București, 276 pp.

17) Premiul „George Oprescu"

Acordat de domnul Gabriel Jidovu: Paul Rezeanu, *Brâncuși, ultimul dac*, Editura Autograf MGM, Craiova ■

Eveniment

PREMIILE FUNDAȚIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

Fundația Culturală Magazin Istoric, cu sprijinul unor generoși sponsori, persoane particulare sau firme de tradiție, premiază anual un număr de cărți de istorie, alese dintre cele mai bune apariții ale anului anterior. De mai mulți ani, ceremonia este găzduită de Banca Națională a României, ca parte a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu". Anul acesta, festivitatea de premiere a avut loc în ziua de 26 aprilie, în Sala „Mitiță Constantinescu" a B.N.R.

Cărțile premiate au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului Băncii Naționale a României.

1) Premiul „Nicolae Bănescu"

Acordat de domnul Nicolae Dănilă: Nicolae Tanașoca, pentru întreaga carieră științifică

2) Premiul „I.C. Filitti"

Acordat de doamna Georgeta Filitti: George G. Potra, *Nicolae Titulescu. Neuitarea geniului*, Editura Istros, Brăila, vol. I – 674 pp., vol. II – 696 pp.

3) Premiul „Nicky Chrissoveloni"

Acordat de familia Chrissoveloni: Oana Marinache, *Patrimoniul imobiliar al familiei Chrissoveloni de-a lungul veacurilor*, Editura Istoria Artei, 368 pp,

4) Premiul „Nicolae Iorga"

Acordat de „Rădăcini" SRL: Ioan-Aurel Pop, *Transilvania. starea noastră de veghe* (cuvânt înainte de Mircea Muthu), Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 298 pp.

5) Premiul „C.C. Giurescu"

Acordat de „Rădăcini" SRL: Cristina Sircuța, *Viața femeilor în România interbelică* (cuvânt înainte de Victor Neumann), Editura Oscar Print, București, 375 pp.

6) Premiul „A.D. Xenopol"

Acordat de domnul Ion Nițu: Florian Banu, *De la SSI la SIE. O istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist (1948 – 1989)*, Editura Corint, București, 602 pp.

Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R., Mihai Dim. Sturdza și Raluca Niță, șef serviciu marketing STFD - TRANSFOND S.A.

7) Premiul „Nicolae Cartojan"

Acordat de bpv Grigorescu Ștefănică: *Poemul Erotocrit ilustrat de Petrache logofătul*, (ediție de Gabriela Dumitrescu), Editura Excelență prin cultură, 564 pp.

8) Premiul „Radu Rosetti"

Acordat de domnul Napoleon Pop: Aurel Pentelescu, Ionuț-Constantin Petcu, *Episcopii arma-*

DIN ISTORIA RELIGIILOR

CONVIN-GERI / CREDINȚA ÎN HRISTOS		MAHOME-DANISM / ÎN ZEUS !		A SCRIS „ISTORIA RELIGIILOR"		RELIGIE ÎN INDIA / DANE !		PREOT MUSULMAN / PRIVITOR LA STOICISM	
CONȘTIINȚĂ DE SINE / CALD !				VENIT DIN TEREN					
		RESORT / CULTE !				CATEDRALĂ			
DIN FILME ! / DIN ANTICHITATE				CUTIUȚĂ PENTRU OCHELARI					RELIGIA EVREILOR
						ÎN ACEST LOC (POP.)			
TUBE ! / IZVOR CALD		A FĂCUT RODAJUL		DIN VERSET ! / PRIMII ARHIEREI !				MASĂ DE CULT	
						CAPUL MADONEI !			
	GRUPAȚI LA CENTRU !		RELIGIE / „DOMNULE" (ABR.)				LAMAISM LA ÎNCEPUT !		
						A CUNOAȘTE / ÎN MÂNĂ !			
ȚINE DE BUDISM / LIVIDĂ / DĂRUITE							PRIMII ASCEȚI !		
				FOARTE MARE					

D. CIREAȘĂ

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

CAZUL COMAN

Radu Cuțarida, fost diplomat român aflat la Buenos Aires, descrie „cazul Coman" într-o scrisoare păstrată în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, în fondul Constantin Vișoianu. Coman fusese șofer al Legației României din capitala Argentinei și ceruse azil politic. Continuăm publicarea acestui document, mulțumind doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

Mi-a spus că dorea să vină să mă consulte asupra azilului, dar neștiind exact unde locuiesc, s-a dus la Ministerul de Externe, unde, în ajunul zilei în care trebuia să părăsească Buenos Aires, a cerut azilul pentru el, soție și copii. Rezultatul a fost că în momentul în care se întâmpla drama de la Legația R.P.R., două automobile oficiale argentiniene îl așteptau la aerodrom, lângă avionul cu care trebuia să plece, azilul fiindu-i acordat.

A vorbit despre situația în România, care este foarte proastă. Se fac cozi nesfârșite la alimente și prețurile sunt extrem de ridicate. Pâinea, de o calitate foarte proastă și nedospită, costă de zece ori mai scump ca în Argentina. Lâna a ajuns la prețuri prohibitive.

Lumea, împinsă de nevoie, fură cât poate. Bande de spărgători intră prin magazine și fură alimente și haine. Desperarea este generală.

Primul stahanovist al țării, un legionar cu numele Vasilache, a ajuns să câștige 5.000 lei pe lună, când un ministru nu trece de 3.000, lucrătorul având în medie 600, absolut insuficient pentru a trăi.

Măturătorii de stradă sunt numai zdrențe, neputându-și face datoria, așa că Bucureștii sunt într-o stare de murdărie de nedescris.

Munca este istovitoare, muncitorul sculându-se la 5 dimineața pentru a face coadă la tramvaie, care merg foarte prost, coada poate dura două ceasuri. La trei după-amiaza poate mânca, ca apoi să treacă la adunările organizate pentru muncitori, de unde se întoarce seara cu soția acasă. Aceasta trebuie să prepare mâncarea și în urmă să spele, să deretice etc., ceea ce o face de multe ori să se culce la două dimineața, pentru a reîncepe a doua zi aceiași muncă istovitoare.

Duminica toți sunt luați la „munca voluntară", unde de la șef până la cel mai simplu lucrător clădesc case pentru nevoiași, dar care sunt date la oamenii regimului.

Greve nu se pot face, iar sabotajele sunt rare.

Standardul de viață al muncitorilor nu s-a schimbat întru nimic, fiind mizerabil, afară de acela al celor parveniți la situații înalte în partid, care au de toate.

Nimeni nu este sigur de situația sa și în general, îndată ce un om duce o viață mai bună, este considerat ca îmburghezit și, în general, este trimis la o muncă mai grea.

Aviație. A lucrat ca șofer la generalul Nicolescu, care a fost împușcat, denunțat de Fulga, fost mecanic la Ford și ajuns general-maior, care la rândul lui a fost dat afară.

În aviație au fost mai multe comploturi, ultima conspirație de la Pipera (aerodromul de lângă București) a fost descoperită din cauza unei femei care a trădat. Toți ofițerii aviatori au fost scoși și trimiși la lucru, la „Malaxa".

Armata. Ofițerii sunt făcuți din țărani, care au o situație privilegiată, fiind bine plătiți și ținând la poziția lor, ceea ce i-ar face să lupte chiar contra muncitorilor care sunt nemulțumiți.

Marina. Un frate al soției sale a făcut patru ani de serviciu reglementar.

Armament. Nu se fabrică armament greu în țară, poate muniții, tot armamentul venind din Rusia. Fabrica I.A.R. din Brașov nu face decât tractoare.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) • **N. Suțu** We adopted European institutions, but we didn't escape the chaos • **I.-A. Pop** Maramures County • **A. Gorovei** Recollections from 1917 • **P.N. Constantin** Football and diplomacy. Matches between the national teams of Romania and Turkey in interwar period • **P. Rezeanu** An old family from Craiova: N.T. Popp • **A.I. Ionescu** Czechs travelers through the Romanian Principalities: Josef Štolba • **M.A. Ciobanu** It was discovered where was buried the daughter of Stephen the Great, princess Elena • **V. Mărculeț, Al. Doboș** A leader of the Revolution of 1848 in Transylvania, Stefan Moldovan • **G. Roșu** Once upon a time: the snake motive in folk art • **G. Filitti** Letters from former days: Caius Brediceanu about the peace talks in Paris, 1919 • **I.-C. Petcu** The presentation of 1907 uprising in the „Furnica" magazine • In Bucharest, 50 years ago • **C.V. Băjenaru** Prahova County during the neutrality • The best history books printed in 2016 awarded by the Cultural Foundation Magazin Istoric • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXXIX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • **Н. Суцу** Мы приняли европейские институты, но от хаоса не избавились • **И.-А. Поп** Цара Марамурешулуй • **А. Горовей** Воспоминания о 1917 г. • **П.Н. Константин** Футбол и дипломатия в межвоенном периоде. Матчи между сборными Румынии и Турции • **П. Резяну** Н.Т. Попп, старый род в Крайове • **А.И. Ионеску** Йозеф Штолба, путешественник по Румынским Княжествам в 19 в. • **М.А. Чобану** Обнаружилось место где была похоронена княгиня Елена, дочь Штефана Великого • **В. Мэркулец, Ал. Добош** Штефан Молдован, ведущий революционер 1848 г. в Трансильвании • **Дж. Рошу** Жили-были. Мотив змеи в народном искусстве •**Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: Каюс Бредичану о парижских мирных переговорах 1919 г. • **И.-К. Петку** Отражение восстания 1907 г. в журнале «Фурника» (Муравей) • В Бухаресте 50 лет тому назад • **К.В. Бэженару** Уезд Прахова в период нейтралитета • Призы Культурного Фонда Магазин Историк для найлучших книг по истории, опубликованных в 2016 г. • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXXIX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X **Lei 6,00**

DIALOG CU CITITORII

SCRISOARE DIN BASARABIA

Am primit o scrisoare de peste Prut, care ne înfățișează o situație pe care o cunoșteam. Credem că este bine să o reproducem integral.

Vă scrie ION HOLBAN (m-am născut în anul 1946), abonat din Republica Moldova, doctor în fizică, specializare, în 1965 – 1967, la Institutul Unificat de Cercetări Nucleare, Dubna, Rusia. Am descoperit revista dumneavoastră demult, o citesc cu mare plăcere. Periodic, numerele citite împreună cu alte cărți și reviste le donez Liceului Teoretic „Grigore Vieru", din comuna Băcioi, suburbie a Chișinăului, satul meu de baștină. Ar fi păcat s-o depozitez în casă, e mai bine când citesc mai mulți oameni. Din păcate, e foarte greu să mă abonez la ea în Republica Moldova. Ani la rând poșta de aici motivează că România nu a prezentat Catalogul publicațiilor sau că Poșta Română nu aduce publicațiile, găsesc alte motive, mint fără ca să roșească, ca publicațiile românești să nu ajungă în Basarabia, o politică tacită dusă la nivel înalt. Mă lupt cu fățărnicia noastră de o viață.

Problema nu mă vizează numai pe mine, suntem mai mulți în această situație, dar nu toți insistă. Problema trebuie rezolvată pentru toți doritorii de a se abona la publicațiile românești. Eu am să scriu demersuri, poate am să-i dau în judecată, fiindcă toți cei cărora mă adresez dau neputincioși din umeri și promit că au să rezolve problema, dar nu întreprind nimic.

Anul acesta m-am abonat abia la 9 decembrie 2016, deși am încercat să mă abonez cu mult înainte și tot am fost amânat, dar am insistat. M-am abonat la Poșta Moldovei, bon fiscal 0003, seria N 48013766, nr. înreg. 8902211168. Adresa mea este Chișinău 2028, str. Miorița 5/2, ap. 27. Au trecut cinci luni și după multă alergătură am primit numai numărul din aprilie 2017, dar doresc să le primesc pe toate și să mă abonez și anul viitor.

Toată viața am avut probleme cu abonarea la publicațiile din Țară. Pe timpul U.R.S.S. mă abonam la *Știință și tehnică* prin intermediul poștei din Letonia, la Chișinău nu era chip cu desăvârșire. Eu aș dori, cu ajutorul dumneavoastră (faceți o investigație, sesizați pe cine trebuie de sesizat), totuși să aflu de unde vine acest dispreț de o viață întreagă față de cititorul basarabean.

Vă mulțumesc pentru susținerea morală. Vă urez să prosperați dumneavoastră și revista *Magazin istoric*, care-mi place.

Cu stimă deosebită, Ion Holban.

Corespondentul nostru este pasionat de istorie. O dovadă în plus o constituie și faptul că în acest an a publicat un text despre astrofizicianul Nicolae Donici în revista Curtea de Argeș.

Din păcate, nu putem face mare lucru pentru a-l ajuta să își primească revista la timp. Dacă în țară reușim, cu greu și cu ajutorul doamnei Petra Dumitrescu, de la Poșta Română, să rezolvăm situațiile când abonații nu își primesc revista, dincolo de fruntariile actuale nu avem cum să intervenim. Ne gândim că poate va citi aceste rânduri vreunul dintre parlamentarii aleși pe listele din Republica Moldova sau poate vreo autoritate a statului român va considera că este necesar să facă ceva pentru ca românii din jurul nostru să poată primi publicații în limba română.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric **prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista** Magazin istoric **figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.**

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 10